

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE

YAPISAL SORUNLAR

VE

ÇÖZÜMÜ: YAPISAL REFORMLAR

Yüksek Lisans Tezi

Hiranur Erol

Eskişehir 2025

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAPISAL SORUNLAR VE ÇÖZÜMÜ: YAPISAL REFORMLAR

Hiranur EROL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ceyda ERDEN ÖZSOY

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temmuz 2025

Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

.....'nın“
.....”

başlıklı tezi .../.../20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, ... Ana Bilim/Ana Sanat dalında Programında Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

		<u>Ünvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Danışman)	:		
Üye	:		
Üye	:		
Üye	:		
Üye	:		

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAPISAL SORUNLAR VE ÇÖZÜMÜ: YAPISAL REFORMLAR

Hira Nur EROL

İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz 2025

Danışman: Prof. Dr. Ceyda ERDEN ÖZSOY

Bu tez gelişmekte olan ölkelerde kalkınmayı engelleyen yapısal sorunları ve sorunların çözümlü olan yapısal reformları incelemektedir. İlk olarak ekonomik kalkınma, büyüme ve yapısal değişme kavramlarının açıklamaları yapıp incelenmiştir. Sonrasında yapısal sorunlar ve yapısal reform kavramı açıklanmıştır. Çalışmanın odak noktası ise, Türkiye ve BRICS ölkelerinin arasındaki yapısal sorunların benzerliği ve farklılığıdır. Bu kapsamda düşük katma değerli üretim, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kurumsal zayıflıklar, dışa bağımlılık ve iş gücü piyasasındaki verimsizlikler gibi temel yapısal sorunlar karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmada betimsel karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel veriler ışığında Türkiye'nin yapısal sorunları BRICS ölkeleriyle karşılaştırılmıştır. Tezin bulguları, Türkiye'nin bazı BRICS ölkeleriyle benzer yapısal sorunlarla karşı karşıya kaldığını ancak kurumsal kapasite, hukuk devleti ve üretim yapısının çeşitliliği bakımından farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Çalışmada, yapısal reformların sadece ekonomik değil, siyasal, sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Hem BRICS ölkeleri için hem de Türkiye için yapısal sorunların çözüm önerilerine yer verilmiştir. Son olarak uygulanan yapısal reformların olası sonuçlarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Yapısal Sorun, Yapısal Reform, Yapısal Değişim, İktisadi Kalkınma, İktisadi Büyüme, Kurumlar, Az Gelişmişlik, BRICS Ülkeleri, Türkiye.

ABSTRACT

STRUCTURAL PROBLEMS AND SOLUTIONS IN DEVELOPING COUNTRIES: STRUCTURAL REFORMS

Hira Nur EROL

Department of Economics, Master's Thesis

Anadolu University Graduate Education Institute, July 2025

Supervisor : Prof. Dr. Ceyda ERDEN ÖZSOY

This thesis examines the structural problems that hinder development in developing countries and the structural reforms that are the solutions to these problems. First, the concepts of economic development, growth and structural change are explained and examined. Then his thesis examines the structural problems that hinder development in developing countries and the structural reforms that are the solutions to these problems. First, the concepts of economic development, growth and structural change are explained and examined. Then, structural problems and the concept of structural reform are explained. The focus of the study is on the similarity and deficiency of structural problems between Turkey and BRICS countries. In this context, the main structural problems such as low value-added production, unfairness in income distribution, institutional weaknesses, external dependence and inefficiencies in the labor market were evaluated within the framework of a comparative analysis. Descriptive comparison method was used in the research. In the light of qualitative data, Turkey's structural problems were compared with BRICS countries. In the light of qualitative data, Turkey's structural problems were compared with BRICS countries. The findings of the thesis have revealed that Turkey faces similar structural problems with some BRICS countries, but differs in terms of institutional capacity, rule of law and diversity of production structure. The study concluded that structural reforms should be considered not only in economic terms but also in political and social terms. Solutions to structural problems are included for both BRICS countries and Turkey. Finally, the possible consequences of the structural reforms implemented are mentioned.

Key Words; Structural Problem, Structural Reform, Structural Change, Economic Development, Economic Growth, Institutions, Underdevelopment, BRICS Countries, Turkey.

ÖNSÖZ

Dünya üzerindeki tüm ülkelerde, yapısal sorunlar eski tarihlerden bu yana var olmuşlardır. Bu sorunlar kimi zaman ülkenin yapısı, kimi zaman ülkenin hangi coğrafi bölgede bulunduğu, kimi zaman ise hangi yapısal eksiklerinin bulunduğuyla alakalı olabilir. Bu tez çalışmasıyla birlikte, ülkelerin yapısal sorunları tespit edilerek ne gibi yapısal reformlar gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapısal sorunlar ve çözümü yapısal reformlar üzerine odaklanan bu tez de yapılan araştırmalar ve ortaya koyulan bulgular, iktisat literatürüne ufakta olsa bir katkı da bulunmak amacıyla yapılmıştır. Tezi hazırlarken, yaptığım araştırmalar ve edindiğim güncel net veriler benim kendi gelişimime de bolca katkı sağlamıştır. Benim içinde öğrenme süreci olmuştur. Bu sebeple bu yolculukta, şahsım adına akademik ve kişisel anlamda önemli kazanımlar elde ettiğimi belirtmek isterim. Bu güzel yolculukta, değerli zamanını bana ve çalışmalarına ayırarak bana en iyi rehberliği ettiği için değerli tez danışmanım, Prof. Dr. Ceyda ERDEN ÖZSOY hocama, desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen her zaman bana ve başarılarıma inanan çok kıymetli aileme ve arkadaşlarıma ayrıca tüm üniversite ve yüksek lisans dönemimde benden desteklerini esirgemeyen çok sevgili hocalarıma teşekkürlerimi sunmak isterim. Hepinize minnettarım. Son olarak bu tez çalışmasının, ilerleyen yıllarda literatüre, çok kıymetli akademisyenlerimize ve çok sevgili arkadaşlarıma faydalı bir kaynak olmasını temenni ederim.

Hira Nur EROL

Temmuz / 2025 / Eskişehir

....../....../20....

....../....../20....

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken (ChatGPT, Gemini, DALL-E vb.) üretken yapay zekâ programlarından destek aldığımı/almadığımı beyan ederim. Tezin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından (örneğin çeviri, bilimsel makale vb.) desteği aldım. Üretken yapay zekâ programlarından aldığım bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi bildiririm. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....
(İmza)

.....
(Öğrencinin Adı-Soyadı)

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI.....	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIM BEYANI.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

İKTİSADİ KALKINMA, YAPISAL DEĞİŞME VE KURUMSAL YAPI

1. İKTİSADİ KALKINMA, BÜYÜME VE YAPISAL DEĞİŞME.....	3
1.1 İktisadi Kalkınma ve Büyüme.....	3
1.2 Yapısal Değişme.....	6
2. İKTİSADİ KALKINMANIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	7
3. KALKINMANIN ÖLÇÜLMESİ.....	8
3.1 Kişi Başına Düşen Gelir ile Ölçüm.....	8
3.2 Satınalma Gücü Paritesi ile Ölçüm.....	9
3.3 İnsani Gelişim Endeksi ile Ölçüm.....	10

4.	GELİŞMİŞLİK DURUMUNA GÖRE ÜLKE GRUPLANDIRMASI.....	10
5.	İKTİSADİ KALKINMA TEORİLERİ.....	12
5.1	Coğrafi İklimsel Yaklaşımlar.....	12
5.2	Geleneksel İktisada Dayalı Yaklaşımlar.....	14
5.3	Dinsel Yaklaşımlar.....	14
5.4	Yapısalcılık Yaklaşımı.....	15
5.5	Bağımlılık Yaklaşımı.....	16
6.	KURUMLAR VE KALKINMA.....	17
6.1	Kurum Kavramı ve Kurumsal Yapı.....	18
6.2	Kurumsal İktisat ve İnceleme Alanları.....	19
6.3	Kurumların Önemi ve Özellikleri.....	20
6.4	Kurumsal Kalitenin Belirleyicileri.....	21
6.5	Kurumların Türleri.....	22
6.6	Acemoğlu ve Robinson: Sömürücü ve Kapsayıcı Kurumlar....	23

İkinci Bölüm

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN YAPISAL SORUNLARI

1.	YAPISAL SORUN KAVRAMI.....	25
2.	AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN MAKROEKONOMİK SORUNLARI.....	25
2.1	Kişi Başına Düşük Gelir.....	25
2.2	Dengesiz Gelir Dağılımı.....	26
2.3	Yüksek Enflasyon.....	27
2.4	Yüksek İşsizlik Oranı.....	28
2.5	Yüksek İthalat Bağımlılığı.....	28

2.6	Tüketim Harcamalarının Yüksekliği.....	28
3.	AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN DEMOGRAFİK SORUNLAR	29
4.	AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SOSYAL SORUNLARI	31
5.	AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SİYASAL-YÖNETSEL SORUNLARI	32
6.	AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN KURUMSAL SORUNLARI	33
7.	YAPISAL SORUNLARIN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN ENDEKSLER	33
7.1	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	34
7.2	Yolsuzluk Algı Endeksi	40
7.3	Dünya Özgürlük Endeksi	40
7.4	İnsani Özgürlük Endeksi	41
7.5	Dünya Ekonomik Özgürlükler Endeksi	41
7.6	Demokrasi Endeksi	44
7.7	İnsani Gelişme Endeksi	45

Üçüncü Bölüm

YAPISAL SORUNLARA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: YAPISAL REFORMLAR

1.	YAPISAL REFORMUN TANIMI	46
1.1	Yapısal Reformların Amaçları	47
1.2	Yapısal Reformların Türleri	48
1.2.1	Siyasal Reformlar	48
1.2.2	Sosyal Reformlar	49
1.2.3	Ekonomik Reformlar	49

1.2.4	Sektörel Reformlar.....	50
1.2.5	Kurumsal Reformlar.....	50
2.	ÜLKELER NEDEN YAPISAL REFORMLARA İHTİYAÇ DUYAR?.....	51
3.	BRICS ÜLKELERİ VE BRICS ÜLKELERİNİN YAPISAL SORUNLARI VE YAPISAL REFORM ÖNERİLERİ.....	53
3.1	Brezilya'nın Yapısal Sorunları.....	53
3.2	Rusya'nın Yapısal Sorunları.....	55
3.3	Hindistan'ın Yapısal Sorunları.....	56
3.4	Çin'in Yapısal Sorunları.....	57
3.5	Güney Afrika'nın Yapısal Sorunları.....	58
4.	TÜRKİYE'NİN YAPISAL SORUNLARI VE YAPISAL REFORM ÖNERİLERİ.....	59
4.1	Türkiye'nin Siyasal Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	59
4.2	Türkiye'nin Sosyal Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	60
4.3	Türkiye'nin Dış Politikayla İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	61
4.4	Türkiye'nin Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	62
5.	BRRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'NİN YAPISAL SORUNLARININ BENZERLİKLERİ VE FARKLARI.....	63
5.1	Kurumsal Yapı ve Hukukun Üstünlüğü.....	64
5.2	Eğitim ve İnsan Kaynağı.....	64
5.3	Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	65
5.4	Üretim ve Sanayi Yapısı.....	65
5.5	Demografi ve İstihdam.....	65
5.6	Enerji ve Çevresel Sürdürülebilirlik.....	65
5.7	Siyasal İstikrar ve Demokrasi.....	65

6. GERÇEKLEŞTİRİLEN YAPISAL REFORMLARIN OLASI SONUÇLARI	
.....	66

SONUÇ	68
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	71
-----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ	80
-----------------------	-----------

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Bölge ve Gelir Gruplarına Göre Kişi Başına GSMH Değerleri (2023).....	26
Tablo 2. BRICS Ülkeleri ve Türkiye	64

SEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Dünya Bankası Grubu ABD Doları Üzerinden Rakamlar.....	10
Şekil 2. Türkiye’de Gelir Dağılımı.....	26
Şekil 3. Yıllık Enflasyon Oranı En Yüksek 10 Ülke.....	27
Şekil 4. Dünya Adalet Projesi (WJP) Hukukun Üstünlüğü Endeksi.....	35
Şekil 5. Dünya Adalet Projesi (WJP) /Genel Puan.....	35
Şekil 6. Dünya Adalet Projesi (WJP) /2015-2024 Değerleri.....	35
Şekil 7. Hükümet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar.....	36
Şekil 8. Yolsuzluğun Yokluğu.....	37
Şekil 9. Açık Hükümet.....	37
Şekil 10. Temel Haklar.....	38
Şekil 11. Düzen ve Güvenlik.....	38
Şekil 12. Düzenleyici Uygulama.....	39
Şekil 13. Medeni Adalet.....	39
Şekil 14. Ceza Adaleti.....	40
Şekil 15. İnsani Özgürlük Endeksi.....	41
Şekil 16. Ekonomik Özgürlük Puan Karşılaştırması.....	42
Şekil 17. Hukukun Üstünlüğü Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri.....	42
Şekil 18. Hükümet Boyutu Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri.....	43
Şekil 19. Düzenleyici Verimlilik Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri.....	43
Şekil 20. Açık Piyasalar Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri.....	44
Şekil 21. 1996-2024 Ekonomik Özgürlük Verileri.....	44
Şekil 22. Demokrasi Puanı.....	45
Şekil 23. İnsani Gelişme Endeksi.....	45
Şekil 24. Yapısal Reformların Olası Sonuçları.....	66

GİRİŞ

Ülkeler dünya çapında, bazı özelliklerine göre sınıflandırılmalarla konu edilirler. Özellikle az gelişmiş, gelişmiş veya gelişmekte olan şeklinde sınıflandırılmalar oldukça yaygın ve ilk akla gelenlerden bazılarıdır. Bu sınıflandırma, ülkelerin gelir durumlarının, yapısal sorunlarının ne denli derin ve çözüme yakın veya uzak hatta ne miktarda olduğuna, ayrıca yapısal sorunlarının tespit edilip, nasıl ve ne şekilde yapısal reformlar yapılarak çözüme kavuşturulduğuna göre değişim gösterebilir. Ülkelerin gelişme düzeyinde en önemli göstergeler yapısal reformlardır. Yapısal reformlar köklü, uzun ve maliyetli değişim ve dönüşümlerden oluşur. Fakat tasarlanıp hayata geçirildiği takdirde ülkelerin büyüme, kalkınma ve gelişim süreçlerine fayda sağlayıp, mevcut konumlarından çok daha ileriye taşır. Ülkeleri büyüme, kalkınma ve gelişme açısından ileriye taşıyan bir diğer faktörde kurumsal yapılarıdır. Kurumlar, kurumların nasıl işlediği, kurumların yapısı ve buna benzer kurumlarla ilgili faktörler, ülkelerin kalkınma, gelişme ve büyümesinde büyük rol oynar. Kurumların liyakat içerisinde çalışması, bireylerin ve halkın güvenini kazanarak hükümet ve kurumlara karşı güven ortamı oluşturur.

Bu çalışmanın ilk bölümünde; iktisadi kalkınma, yapısal değişim ve kurumsal yapı kavramlarının derinlemesine anlamları açıklanmış ve tanımları yapılmıştır. İktisadi kalkınma kavramının hangi tarihlerden bu yana kullanıldığı ve doğuşundan bahsedilmiştir. Ülkelerin kalkınmalarının ölçülmesinde belli başlı ölçüm yöntemleri vardır. Bunlardan satınalma gücü paritesi, kişi başına düşen gelir oranı ve insani gelişme endeksi açıklanmıştır. Ülkelerin belli başlı özelliklerine göre sınıflandırıldığını açıkladığımız için gelişmişlik durumlarına göre ülke sınıflandırılmalarına yer verilmiştir. İktisadi kalkınma teorileri açıklanmış bu teorilerinin belli başlı olan yaklaşımları da ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bunlar coğrafi-iklimsel yaklaşımlar, yapısalcılık yaklaşımı, dinsel yaklaşımlar, bağımlılık yaklaşımı ve geleneksel iktisada dayalı yaklaşımlardır. Kurumlar ve kalkınmanın birbiriyle olan bağlantısı oldukça önemlidir. Çünkü kurumlar ülkelerin kalkınma ve gelişme düzeylerine de etki ederler. Bu sebepten ilk bölümün devamında kurum ve kurumsal yapı kavramlarından bahsedilmiştir. Kurumların önemi, özellikleri, amaçları ve kurumların türleri de ilk bölümde işlenen diğer konulardır. İlk bölümün son kısmında ise neden bazı toplumlar zengin iken bazı toplumlar yoksul sorusuyla yola çıkarak yapısal reform ve kurumların önemi bize açıklayan iki büyük ve önemli iktisatçının az gelişmenin nedeni olarak gördüğü sömürücü

kurumların ve ülkelerin büyüme, kalkınma ve gelişmesinde önemli rol oynadıklarını düşündükleri kapsayıcı kurumlar hakkındaki düşünce görüş ve bilimsel aktarmaları açıklanmıştır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde; az gelişmiş ülkeleri diğer ülkelerden ayıran ve az gelişmiş adına sahip olmasını sağlayan belli başlı sorunlar vardır. Bu bölümde bu sorunlar ayrı ayrı açıklanmıştır. Bahsedilen sorunlara birkaç örnek alt başlık şu şekildedir; makroekonomik sorunlar, demografik sorunlar, siyasal sorunlar, sosyal sorunlar olarak sıralanabilir. Çalışmanın bu bölümünde değinilen bir başka konuda endekslerdir. Global olarak dünyada ülkelerin belli başlı endekslerle gelişmeleri takip edilebilir. Bu endeksler ülkelerin dünya genelinde yerini belli eder. Türkiye adına da konu alınan endekslerle gelişmeleri takip edebilir, mevcut durumu hakkında bilgi alabiliriz. Endeksler değişik konular üzerine araştırılıp yapılabilir. Örnek olarak demokrasi endeksi, insani özgürlük endeksi, hukukun üstünlüğü endeksi, dünya ekonomik özgürlük endeksi gibi endeksler vardır.

Çalışmanın son bölümünde ise; ikinci bölümde değinilen yapısal sorunlara çözüm olarak yapısal reform kavramının tanımı açıklanmıştır. Yapısal reformların nasıl gerçekleştirildiği, her değişimin yapısal reform olmadığı ve tam olarak neyin yapısal reform sayıldığı açıklanmıştır. Değinilen bir başka konu da yapısal reform türleridir. Yapısal reformların farklı alanlarda türleri vardır. Siyasal, sosyal, ekonomik, sektörel ve kurumsal alanlarda yapısal reformların yapılabildiği açıklanmıştır. Ayrıca ülkelerin genel olarak neden yapısal reforma ihtiyaç duyduğu konusunu da bu kısımda değinilmiştir. Son kısımda ise neden yapısal reformlara ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır. Öncelikle BRICS ülkelerin yapısal sorunları ve çözüm önerileri sonrasın da ise Türkiye'nin yapısal sorunlarının ve bu sorunlara ne gibi yapısal reformlar üretilebileceği anlatılmıştır. BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin yapısal sorunları karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Çalışmanın en sonunda Türkiye adına gerçekleştirilen yapısal reformların olası sonuçları açıklanmıştır. Olası sonuçlar bir şemadan yararlanılarak özet haline getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ KALKINMA, YAPISAL DEĞİŞME VE KURUMSAL YAPI

1. İKTİSADİ KALKINMA, BÜYÜME VE YAPISAL DEĞİŞME

Kalkınma çabaları insanlığın var olduğundan bu yana çeşitli şekillerde varlığını sürdürmüştür. Bu çabalar bazen evrim, bazen değişim, bazen genişleme, bazen büyüme, kimi zaman sanayileşme ve bazen de kalkınma araştırmalarının konusu olmuştur. Büyüme ve kalkınma konuları içinde değinilen her kavram, ayrı bir teori olarak şekillenmiştir. İktisadi büyüme ve kalkınma teorileri, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen yılların da hızlı bir gelişme göstererek ekonomi literatüründeki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu kapsamda kalkınma ekonomisi başta iktisatçılar olmak üzere politikacıların da oldukça ilgisini çekmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ve bununla beraber az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin seviyesine hangi şekilde geleceği, kalkınma iktisatçıları tarafından en çok üzerinde durulan ve tartışılan konularından biri olmuştur. Bu sebeple, iktisadi kalkınma sorununun daha çok gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren bir sorun olduğu görülmektedir (Taban ve Kar, 2016:1). Böylece kalkınma kavramı, üzerine yüklenen anlamlarla, araştırma alanlarının genişletilmesiyle, temel ilgi alanlarının artmasıyla zamanla zenginleşmiş, günümüz iktisat biliminin en güncel konuları arasında yerini almıştır (Günsoy, 2017:3).

İktisadi kalkınma, büyüme ve yapısal değişme gibi kavramlarla çoğu zaman birbirine karıştırılmaktadır. Örnek verecek olursak, iktisadi kalkınma ve iktisadi büyüme sanki aynı şeyleri ifade ediyor gibi birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. İktisadi kalkınma ve iktisadi büyüme arasında fark yaratan temel unsur “yapısal değişme” kavramıdır. Çalışmanın bu ilk bölümünde; iktisadi kalkınma ve büyüme kavramlarının anlamları, özellikleri, türleri ve ölçümleri, iktisadi kalkınma ve iktisadi büyüme arasındaki fark unsuru olan yapısal değişim kavramı incelenip açıklanmıştır.

1.1 İktisadi Kalkınma ve Büyüme

İktisadi kalkınma; bir ülkede, kişi başına düşen gelirin artmasıyla birlikte, sosyal, kültürel, siyasal alanlarda ve diğer tüm alanlarda yaşanan yapısal değişimin de olması anlamına gelir. İktisadi kalkınma, iktisadi büyüme kavramını da kapsadığı için daha geniş kapsamlı bir kavramdır.

Literatürde iktisadi büyümenin tanımlanması için birbiriyle ilişkili olan iki değişken üzerinden hareket edilmektedir. Bunlardan ilki gelir, ikincisi ise üretim üzerinden yapılan tanımlamalardır. Gelir açısından iktisadi büyüme; bir ülkede kişi başına düşen reel gelirin sürekli olarak arttırılması hali olarak tanımlanır. Kişi başına düşen gelir hem ülkedeki üretim miktarı hem de nüfus artışı tarafından etkilenir. Kişi başına düşen gelirdeki artış ise ancak üretimdeki artış hızının nüfus artış hızından büyük olması durumunda gerçekleşir. Nüfus artış hızı kolayca değişebilen bir oran olmadığından bu yaklaşımda belirleyici olan değişken üretimdeki artış hızıdır. İktisadi kalkınma ve büyüme kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da oldukça farklı anlamlar içermektedir. Temel olarak iktisadi kalkınma ve büyüme arasındaki farkları şu şekilde sıralayabiliriz;

- İktisadi büyüme kavramı tek boyutlu bir kavramdır yani kişi başına düşen reel gelir veya yurtiçindeki üretimde bir artış dikkate alınır. Fakat iktisadi kalkınma kavramı çok boyutludur. Gelir artışının yanında, yapısal değişimleri de içinde barındırır. Bu sebeple iktisadi kalkınma kavramı daha geniş kapsamlı bir kavramdır.
- İktisadi büyüme kavramı niceliksel bir kavramdır, iktisadi kalkınma kavramı ise daha çok niteliksel bir kavramdır.
- İktisadi kalkınma kavramı çok geniş kapsamlı bir kavram olduğundan, iktisadi büyüme kavramını da içine alır.
- Son olarak iktisadi büyüme kavramı, gelişmiş ülkelerin gerçekleştirmeye çalıştığı bir hedef iken, iktisadi kalkınma kavramı az gelişmiş ülkelerin gerçekleştirmeye çalıştığı bir hedeftir (Berber,2021:16). İktisadi büyümenin anlamı üretim üzerinden yapılan tanımlamalarla daha net bir şekilde ifade edilebilir. Büyümenin temeli uzun dönemli üretim artışlarına dayanır. Bir ülkede, üretim kapasitesi arttığı takdirde artan, toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin üretiminde yaşanan sürekli artışlar iktisadi büyüme olarak adlandırılır.

İktisadi büyümenin birçok farklı türü vardır. Bunlar;

- **Spontane ve Planlı Büyüme:** Üretim faktörlerinin kendiliğinden harekete geçtiği ve belli bir oranda büyüme sağladı büyüme türüne spontane büyüme adı verilir. Spontane büyüme de devletin ekonomiye müdahalesi minimum düzeydedir. Kıt kaynaklarla, hangi malların nasıl üretileceği bir plan çerçevesinde yürütülür. Planlı büyümenin amacı her alanda etkinliğin sağlanıp verimliliğin arttırılmasıdır.

- **Kapalı ve Açık Büyüme:** Ülkenin öz kaynaklarına dayalı büyüme türüne kapalı büyüme adı verilir. Bu büyümenin amacı dışa bağımlılığı ortadan kaldırmaktır. Kapalı büyümede, devlet ekonomiye her türlü müdahale etme hakkına sahiptir. Açık büyüme, kapalı büyümenin tam tersi büyüme türüdür. Uluslararası sermaye ve emeğin yeri çok önemlidir. Serbest piyasa ekonomilerini benimseyen ülkelerde açık büyüme türünü görmek mümkündür.
- **Durgun Büyüme:** Durgun büyüme türünde, milli gelir artış hızı ve nüfus artış hızı birbirine eşit olduğu için kişi başına düşen gelirde artış meydana gelmez. Yani artan nüfus, geliri tamamen kullanır. Bu nedenle ekonomi büyür ama kişi başına gelir artışında bir değişim yaşanmaz.
- **Üstel Büyüme:** Gittikçe hızı artan büyüme türüdür.
- **Biyolojik Büyüme:** Bu büyüme türünde, canlıların yaşam döngüsünden etkilenilerek oluşturulmuştur. Yani büyüme oluşur sonra hızlanır, daha sonra yavaşlar ve belli bir noktada durur. Hatta bu noktaya ulaştığında gerilemeye bile başlayabilir.
- **Dengeli ve Dengesiz Büyüme:** Dengeli büyümenin en önemli özelliği, sektörler arasında bağımlılık oluşturması ve denge kurmasıdır. Dengeli büyüme de denge; yatırım ve tüketim malları, sanayi ve hammaddeler gibi konularda kurulmaya çalışılır. Kaynak israfı yaratmamak adına bu dengeleri kurmak zorunludur. Dengesiz büyüme türü dengeli büyümenin gerçeği yansıtmadığı düşüncesi üzerine doğmuştur.
- **Kapsayıcı Büyüme:** Kapsayıcı büyüme, her birey için eşit fırsatlar ve ekonomik özgürlük yaratmayı amaçlayan büyüme türüdür. Toplumsal faydalar sağlar ve eşitsizlikleri giderir.

Birleşmiş Milletler' in 1996 yılında yayınladığı ‘İnsani Kalkınma Raporu’ndaki “beş kötü büyüme” çeşidini şu şekilde sıralanabilir:

- **İşsiz Büyüme:** Ekonomilerde, büyüme sağlanmasına rağmen, yeterli istihdam sağlanamaması, istihdam yaratılamaması nedeniyle işsizlikte artışın yaşanması durumuna işsiz büyüme denir. Ülkelerin büyümesine rağmen işsizlikle karşılaşması az gelişmiş ülkelerde sık karşılaşılan genel bir durumdur.
- **Acımasız Büyüme:** Büyümenin nimetlerinden herkesin adil bir şekilde yararlanamaması durumudur. Bu büyüme sürecinde gelir dağılımında iyileşme olmadığı gibi daha da kötüleşir. Zengin kesim gelirine gelir eklerken, yoksul kesim daha da yoksul hale gelir.

- **Sessiz Büyüme:** Ülkelerin büyüme sürecinde, demokratik iyileşme sağlanamadığı için bireysel hak ve özgürlüklerin de kötüleşmesine sessiz büyüme denir.
- **Köksüz Büyüme:** Büyüme sürecinde toplumun, örf-adet, gelenek-göreneklerinin unutulması ve bunun sonucunda yaşanan kimlik kaybına köksüz büyüme denir
- **Geleceksiz Büyüme;** Büyümenin yenilenemeyen doğal kaynakları hiçe sayarak gerçekleşmesidir. Gelecek nesillere kalacak her türlü doğal kaynağın yok edilmesi, büyüme pahasına her türlü kirlilik olayına göz yumulması, çevrenin ve çevre adına bütün unsurların hiçe sayılması gibi birçok durumu içinde barındırır (Berber, 2021).

1.2 Yapısal Değişme

İktisadi kalkınmanın açıklanmasında karşımıza çıkan ve iktisadi kalkınmayı, iktisadi büyümeden ayıran kavram ise yapısal değişme kavramıdır. Yapısal değişme; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel alanlarda yaşanan bazen ölçülebilen, bazen ise, hissedilebilen değişimlerdir. Yapısal değişmeler, iktisadi kalkınma kavramının niteliksel yönünü temsil eder.

Yapısal değişimin göstergeleri;

- Tarımsal faaliyetlerden, tarım dışı faaliyetlere, sanayi sektöründen hizmetler sektörüne doğru değişimin gerçekleşmesi
- Küçük ölçekli işletmelerden, büyük ölçekli işletmelere geçilmesi
- Gelir dağılımının iyileşmesi ve gelir dağılımının iyileşmesiyle yoksulluğun azalması
- İstihdamın arttırılması
- Bireylerin köyden kentlere göç etmesiyle kentleşmenin artması
- Üretim faktörlerinin verimliliğinin ve miktarının artması
- Yeni üretim tekniklerinin oluşması
- Demografik yapı da yaşanan değişmeler
- Eğitim ve sağlık alanında iyileştirilmeler ve geliştirmeler yaşanması
- Demokratikleşerek, kişi hak ve özgürlükleri konusunda yaşanan iyileştirilmeler şeklinde sıralanabilir (Günsoy, 2017).

2. İKTİSADİ KALKINMANIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Kalkınma iktisadının teorik temellerinin Adam Smith (1723-1790) tarafından atıldığını söylenebilir (Taban ve Kar, 2016). 1776 yılında Smith tarafından yazılan ‘Ulusların Zenginliği’ adlı kitap bazı iktisatçılara göre kalkınma konusunda yazılan ilk bilimsel eserdir. Fakat kalkınma konusu ile ilgili yapılan ilk çalışmalar 1940’lı yılların sonuna doğru başlamıştır. İktisadi kalkınmanın amacı, ikinci dünya savaşından sonra bağımsızlık kazanan ülkeler içinde, savaştan sonra ekonomik olarak kendini toparlamak isteyen batı ülkelerinin de iktisadi gelişimini sağlamak olmuştur. Bu bağlamda iktisadi kalkınma, büyüme kavramından farklı bir anlama dönüşerek; geri kalmış toplumların gelişmiş toplum düzeylerine yaklaşması için yapısal ve nitel değişimleri ifade eden bir kavram haline gelmiştir (Bakırtaş, 2020).

Yapısal ve nitel değişimleri uygulayabilmek için koruyucu ve kollayıcı politikalar gerekir. Bu politikaları uygulamak için gerekli olan şey ise ‘Kalkımcı Devlet’ olgusunun olmasıdır. Kalkımcı devlet kavramı, kalkınma iktisadi sayesinde ön plana çıkmıştır. Kalkınmanın temelinde yatan ise devletin, teşvik ettiği ve politikalarla desteklediği sanayileşmedir. 1970’li yıllarda dış şoklar nedeniyle bazı ülkelerde istikrarsızlıklar baş göstermiştir. Bu istikrarsızlıklar sebebiyle kalkınma, büyüme ve sanayileşme kavramları önemini yitirmeye başlamışken, IMF ve Dünya Bankası önderliğinde ki neo-klasik iktisat önem kazanmıştır. 1970’li yıllarda liberal görüşlerin önem kazanmasıyla, kalkınma iktisadi günden güne önemini kaybetmeye başlamıştır. 1990’lı yıllarda, gelişmekte olan ülkelerde çıkan finansal krizler sebebiyle işsizlik artış göstermiş, gelir dağılımı bozulmuş ve yoksulluk artmıştır. Bu olumsuz koşullar sonucunda, IMF ve Dünya Bankası liberal politikalarla olan ılımlı yaklaşımlarından uzaklaşmaya ve sorgulamaya başlamıştır. Gelir dağılımının bozulması ve yoksulluk konuları bu kuruluşlar tarafından da ciddi bir durum

olarak ilan edildiğinde, diğer kurum ve kuruluşlar tarafından da gündem ve ciddi bir durum olarak ilan edilmiştir. Kalkınmanın anlamındaki bu değişim, gelir eşitliği ve yoksulluk gibi temel kavramaları daha önemli getirmiştir. Bu bağlamda, bazı insani endeksler geliştirilmeye başlanmıştır. İnsani Yoksulluk Endeksi, İnsani Özgürlükler Endeksi, İnsani Gelişme Endeksi, Siyasi Özgürlükler Endeksi, Yaşam Kalitesi Endeksi ve Temel İhtiyaçları Karşılama Endeksi, geliştirilen endekslere örnek olarak verilebilir. Günümüzde kalkınmayı büyüyen ekonominin yanında, yapısal değişimlerinde yaşanması olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca son yıllarda kalkınmanın tanımını, insani kalkınma kavramı da takip etmektedir ve insani kalkınmanın özü; ‘ülkelerinin asıl zenginliği insandır’ şeklindedir ve insanın niteliğini önemser. İyi ve sağlıklı bir yaşam, kaliteli bir eğitim insani kalkınmanın asıl hedefidir. Sonuç olarak kalkınma, yaşanan gelişmelerle birlikte değişen ve gelişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. İKTİSADİ KALKINMANIN ÖLÇÜLMESİ

İktisadi kalkınmanın ölçülmesi hem teorik ekonomi literatüründe hem de uygulamalı politika yapım süreçlerinde kritik rol oynar. Yapılan bu ölçümler, ekonomik performansın değerlendirilmesinin yanı sıra, toplumsal refah, sürdürülebilirlik ve kurumsal gelişmişlik düzeyine ilişkin çıkarımlar yapabilmek için gereklidir.

Kalkınmayı ölçerken kullanılan bazı ölçüm çeşitleri vardır. Bu ölçüm çeşitleri:

- Kişi Başına Düşen Gelir ile Ölçüm
- Satın Alma Gücü Paritesi ile Ölçüm
- İnsani Gelişme Endeksi ile Ölçüm

3.1 Kişi Başına Düşen Gelir ile Ölçüm

Kalkınmayı ölçmede en önemli ve en yaygın kullanılan ölçüm çeşitlerinden biri kişi başına düşen gelir ile ölçümdür. Bakıldığında kişi başına düşen gelir ile ölçüm kalkınmayı tam anlamıyla açıklamaz. Fakat baktığımızda kalkınmayı ölçmek için kullandığımız ilk yöntemdir. Kişi başına düşen gelir aşağıdaki formül ile hesaplanır;

$$\Rightarrow \text{Kişi Başına GSYH} = \text{GSYH} / \text{Nüfus}$$

Ülkelerin GSYH düzeyleri, ülkelerin ulusal para birimlerine göre hesaplanır. Fakat ülkelerin uluslararası düzeylerde karşılaştırmak için ortak bir para birimine dönüştürmek gerekir bu para birimi çoğu zaman ‘‘dolar’’ olur. Buradan elde edilen değer ülke nüfusuna bölünerek kişi başına GSYH değeri elde edilir. Bu yöntemde döviz kurları kullanıldığı

için bu yönteme ‘döviz kuru yöntemi’ adı da verilir. Dünya Bankası, ülkeleri kişi başına düşen gelir seviyelerine göre üç gruba ayırmıştır. Bu gruplar sırasıyla; Düşük, Orta ve Yüksek gelirli ülkelerdir. Orta gelirli ülkeler, kendi aralarında iki alt gruba ayrılır, bunlar; düşük orta gelirli ülkeler ve yüksek orta gelirli ülkelerdir. GSYH düzeyinde ölçüm yaparken dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi, GSYH nitelik ve yapısal farklılıkları yansıtmaz ve açıklamaz. Daha niceliksel bir olgudur ve ülkelerin ekonomik boyutunu ölçmemize yarar. GSYH hesaplanırken kayıt dışı ekonomik faaliyetler dikkate alınmaz. Sadece kayıt altında tutulanlarla işlem yapılır (Akiş, 2010).

3.2 Satınalma Gücü Paritesi ile Ölçüm

Satınalma gücü paritesi (SGP) ayrıntılı olarak tanımlanmış standart bir mal ve hizmet sepetinin farklı ülkelerdeki fiyat oranı olarak tanımlanmaktadır. Böylece ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıkları giderilmekte ve uluslararası anlamda gerçek fiyat ve hacim karşılaştırmaları yapılabilmektedir.

SPG sayesinde hangi ülkenin pahalı, hangi ülkenin ucuz olduğu kolayca anlaşılır. SGP’si düşük olan taraf daha ucuz olmakta ve aynı gelir miktarı ile daha çok refaha ulaşabilmektedir (Koç, 2018). Örnek verecek olursak; iki ülkede de aynı olan bir ürün düşünelim, bu ürünün fiyatlarını oranlayarak hesaplama yapılır. Belirli bir dönemde, A ülkesindeki fiyatlar P_A , B ülkesindeki fiyatlar ise P_B olsun bu durumda formül şu şekilde yazılır:

$$P = \frac{P_A}{P_B}$$

Satın alma gücü paritesinin asıl amacı ekonomilerde, aynı tür ürünü baz alarak hesaplama yapmaktır. Fakat ekonomiler değiştiğinde, aynı tür ürünü bulmak zorlaşabilir. Bu sebeple, tüm dünya ekonomilerinde ortak kullanılabilecek aynı olmasa da benzer bir ürün çeşidine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı ‘The Economist’ dergisi tarafından 1986 yılından itibaren yayınlanan ‘Big Mac’ endeksi karşılar. Big mac endeksi The Economist dergisi muhabiri Pam Woodall tarafından bulunmuştur. Big Mac endeksi, tüm dünyada yaygın olarak bulunan Mcdonald’s adlı şirketin ürettiği Big Mac adlı hamburgerin farklı ülkelerdeki fiyatları karşılaştırılarak hesaplanır (The Economist, 2025). Hesaplamaların doğru bir şekilde yapılması için güncel dolar kuru ve hamburgerin ülkelerdeki güncel fiyatının bilinmesi önemlidir. Big Mac gibi dünya çapında var olan bir ürün ülkelerin genel fiyat düzeyleri hakkında güncel bilgilere ulaşmamızı sağlar. Ayrıca ülkelerin yaşam

standartları hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlar. Ayrıca ÷lkeye yatırım yapacak olan yatırımcılar içinde önemli ipuçları taşır.

3.3 İnsani Gelişme Endeksi ile Ölçüm

İnsan Gelişim Endeksi (HDI), insan gelişiminin temel boyutlarındaki ortalama başarının özet bir ölçüsüdür: uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitilmiş olma ve makul bir yaşam standardına sahip olma gibi unsurların geometrik ortalamasıyla hesaplanır (HDR, 2025). İnsani Gelişme Endeksi, toplumların yaşam kalitesinin hangi düzeyde olduğunu ön plana çıkartan bir göstergedir. Kolay bir yöntemle hesaplanabiliyor olması da endeksin kullanımını yaygınlaştıran önemli unsurlardan biridir. Endeks hesaplamaları ‘0-1’ arasında bir değeri alır. Değeri 0’a yaklaştıkça düşük insani gelişme, 1’e yaklaştıkça yüksek insani gelişme şeklinde gruplandırılır (Gönel,2010).

4. GELİŞMİŞLİK DURUMUNA GÖRE ÷LKE GRUPLANDIRMASI

÷lkelerin sınıflandırılmasında en sık kullanılan ortak ölçme aracı kişi başına düşen gelirdir. Birleşmiş Milletler (BM) ve Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi bazı uluslararası kuruluşlar, ÷lkelerin ekonomik konumlarına göre sınıflandırma yapmaktadırlar. Sınıflandırmalar, her yıl 1 Temmuz’da bir önceki takvim yılının kişi başına düşen GSYİH’sine göre güncellenir. Son güncellemeyle güncellenen eşik değeri aşağıdaki şekilde verilmiştir. Dünya Bankası’nın sınıflandırmasında ÷lke ekonomileri kişi başı GSMH’ya göre şu şekilde sınıflandırılır:

- Düşük Gelirli ÷lkeler
- Orta Gelirli ÷lkeler
 - ⇒ Alt Orta Gelirli ÷lkeler
 - ⇒ Üst Orta Gelirli ÷lkeler
- Yüksek Gelirli ÷lkeler olarak sınıflamaktadır

ŞEKİL 1. DÜNYA BANKASI GRUBU ABD DOLARI (ABDS) CİNSİNDEN RAKAMLAR

	Düşük Gelir	Alt- Orta Gelir	Üst- Orta Gelir	Yüksek Gelir
1 Temmuz 2024-2025 Mali Yılı (Yeni)	≤ 1,145	1,146 - 4,515	4,516 - 14,005	> 14,005
1 Temmuz 2023-2024 Mali Yılı (Önceki)	≤ 1,135	1,136 - 4,465	4,466 - 13,845	> 13,845

Kaynak: Dünya Bankası Grubu ABD Doları (ABDS) Cinsinden Rakamlar

Düşük ve orta gelirli ekonomiler, gelişmekte olan ekonomiler olarakta anılmaktadır. Bu ülkeler, Dünya Bankası'nın Küresel Gelişme Atlasında coğrafik bölgelere ayrıştırılmıştır. Bu coğrafik bölgeler;

- Doğu Asya ve Pasifik
- Doğu Avrupa ve Orta Asya
- Latin Amerika ve Karayipler
- Orta Doğu ve Kuzey Afrika
- Güney Asya
- Sahra Altı Afrika
- Gelişmiş ekonomiler ise; OECD Ülkeleri olarak ayrıştırılmıştır.

Bu sınıflama ülkelerin yalnızca kişi başı GSMH düzeylerini dikkate alarak oluşturulması nedeniyle içinde çeşitli sorunlar barındırmaktadır. Çok yüksek kişi başı GSMH düzeyine sahip olduğu için yüksek gelirli ülkeler kategorisinde görülen bazı ülkeler diğer gelişmişlik göstergeleri dikkate alındığında daha geri konumdadırlar. Kişi başı GSMH ölçütü refah düzeyinin toplumun geniş katmanlarına yayılıp yayılmadığı durumlara göre değişebilmektedir. Örneğin; petrol ihraç eden Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar gibi ülkeler yüksek gelirli ülkeler kategorisinde yer alırken, bu ülkelerde nüfusun çok büyük bir kısmı eğitimsiz ya da sağlık hizmetlerinden yoksun olarak gelişmekte olan ülke konumundadır. Aynı biçimde tek gelirleri turizm olan bazı adacık ülkeler için de aynı durum geçerli olup, bu ülkeler yüksek orta gelirli ülkeler grubunda yer almasına karşın kalıcı kalkınma sorunları söz konusudur.

Gelişmekte olan ülkeler dünyasını sınıflamada kullanılan bir başka yöntem ise “uluslararası borçluluk düzeyleridir.” Dünya Bankası ülkeleri borç durumlarına göre üç farklı gruba ayırmıştır. Bu gruplar şu şekildedir: ağır borçlu, borçlu ve kısmen borçlu. Kalkınma ekonomisi ülke ekonomilerini incelerken, az gelişmiş ülkeleri geri kalmış ekonomi ya da geri ekonomi şeklinde tasvir ediyordu. Fakat diplomatik konuşma dilinin daha nazik olması gerektiği göz önüne alınınca bu ekonomiler az gelişmiş ülke ekonomileri olarak adlandırılmaya başlandı. Gelişmekte olan ülke kavramı, az gelişmiş ve geri kalmış ülke kavramlarına kıyasla, gelişme için dinamik bir süreci vurgulamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülke kavramı, gelişmiş ülkelerin dışındaki bütün

lkeleri içerdiğinden çok sayıda ülke gruba dahildir. Bu yaklaşımda gelişen tüm ekonomiler aynı kefeye konmaktadır. Bu grup içerisindeki ülkeleri biraz daha ayırştırmak için Birleşmiş Milletler 1971 yılında “En Az Gelişmiş lkeler” olarak adlandırılan ayrı bir grup ortaya koymuştur. Bir ülkenin en az gelişmiş ülke grubunda yer alması için bazı kriterlerin mevcut olması gerekmektedir (Bakırtaş, 2020).

Bu kriterler:

- **Düşük Gelir:** Kişi başına düşen GSYH’nin üç yıllık ortalamasının 992 Dolar’ın altında olması, (Ortalama 1190’ı aştığında bu gruptan çıkılır.)
- **İnsan Kaynaklarında Zayıflık:** Beslenme (yetersiz beslenen nüfusun yüzdesi), sağlık (ocuk ölüm oranı), okullaşma (ortaöğretimde okullaşma oranı) ve okuryazarlık (yetişkin okuryazar oranı) göstergelerine dayanan birleşik endeks (insan varlığı endeksi-human assets index) değerinin düşük olması,
- **Ekonomide Kırılganlıkların Varlığı:** Doğal şoklar, ticaretle ilgili şoklar, fiziksel şoklar, ekonomik şoklar, küçüklük ve uzaklık göstergelerine dayanan birleşik endeks (ekonomik kırılganlık endeksi-economic vulnerability index) değerinin düşük olması,
- lke nüfusunun 7 milyonu aşmamış olması (Günsoy ve zsoy,2017).

5. İKTİSADİ KALKINMA TEORİLERİ

İktisadi kalkınma olgusunu açıklamaya çalışan yaklaşımlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir. Bunlardan bazıları; coğrafi-iklimsel yaklaşımlar, dinsel yaklaşımlar, yapısalcılık yaklaşımı, bağımlılık yaklaşımı olarak sıralamak mümkündür.

5.1 Coğrafi-İklimsel Yaklaşımlar

İktisadi kalkınmanın açıklanmasında coğrafi koşullarında önemi büyüktür. Özellikle coğrafyanın topoğrafik özellikleri, toprak altı ve toprak üstü zenginlikleri iktisadi kalkınmayı açıklarken bazı iktisatçılar tarafından belirleyici rol oynamıştır. Kutup bölgelerini baz almadan, bazı istisnalar dışındaki az gelişmiş ülkeler tropikal ya da yarı tropikal bölgelerde yer almaktadır. Bu lkeler ortak iklimsel ve topoğrafik özelliklere sahiptir ve bu sebeple ortak bir kaderi paylaşırlar. ılıman iklim bölgelerinde bulunmayan ülkelerin, gelişmeye yatkın olmadığı görüşü coğrafi-iklimsel yaklaşımlar açıklanırken ortaya çıkan bir görüşüdür. Bu görüşü destekleyen gerekçeleri ise şu şekilde sıralayabiliriz;

- Tropikal bölgelerin toprak üstü zenginliği yok denecek kadar azdır. Toprak üstü zenginliği bu kadar az olmasıyla birlikte, çoğu yerde çöllerle kaplıdır. Tarımsal üretim genellikle tek bir ürüne dayalıdır. Gübre kullanımı yaygın değildir.
 - Tropikal iklim, insan davranışlarını da etkiler. Dört mevsim yaşayan insanlar genellikle daha enerjik ve başarılı olurken tropikal iklim yaşayan insanlarda çok sıcak ve rutubetli ortam sebebiyle aynı enerji seviyesi ve başarı derecesi gözlemlenmez. Aşırı sıcaklar ve uzun süren yağışlar çalışma koşullarını kötüleştirdiği gibi verimliliği de olumsuz yönde etkiler.
 - Tropikal bölgeler, toprak üstü zenginliğine sahip olmadığı gibi, doğal kaynaklar bakımından da zengin değildir. Doğal kaynakların yoksunluğu da gelişmeyi engelleyici unsurlardan bir tanesidir. İktisadi kalkınmayı, toprak, iklim ve doğal kaynaklar bakımından açıklayan bu yaklaşımların eleştirisini de yapmak mümkündür. Eleştiri yaparken ise gelişmiş ülkelerin coğrafi-iklimsel yaklaşımlarıyla kıyaslama yapmak eleştiri için daha iyi bir yol olacaktır (Han ve Kaya, 2023:49)
 - Günümüzde az gelişmiş ülkelerin doğayla savaşı daha büyük gibi görünse de bu durum tam tersidir. Gelişmiş ülkeler doğaya daha çok zarar veren taraftadır. Bu görüşe göre, gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelere kıyasla gerek doğal kaynak yönünden gerekse doğal büyüme yönünden az gelişmiş ülkelere daha kötü durumdadırlar. Ancak, ılıman iklimdeki insanlar çok önceden doğayı değiştirmek ve kendi ihtiyaçlarını gidermek için zorlamışlardır. Buna karşılık, tropikal ya da yarı tropikal iklim yaşayanlarına doğa, yaşaması için adeta her şeyi önüne sermiş ve bu sebepten doğaya karşı çok az savaş vermişlerdir. Coğrafi-iklimsel yaklaşımları bu şekilde açıklamak mümkündür. Bir sonuca vardığımızda, ekonomik kalkınmanın ilerleyen evrelerinde, toplumların gelişmesinde coğrafi unsurların önemi giderek azalmaktadır.
- Acemoğlu ve Robinson ise ‘‘Coğrafya Kaderdir.’’ Tezini çürütürler. Çünkü bir ülkenin gelişmişlik seviyesi o ülkenin hangi coğrafi bölgede yer aldığıyla açıklanamaz. Bu tezi çürütürken de, ABD ve Meksika sınırındaki Nogales şehirlerinden yararlanırlar. Buradaki şehirler aynı coğrafi bölgede olsa da kurum farklarından kaynaklı yaşam standartları da farklıdır (Acemoğlu ve Robinson, 2013).

5.2 Geleneksel İktisada Dayalı Yaklaşımlar

Kalkınma iktisadı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi ve sosyal kalkınma süreçlerini analiz etmeye çalışan bir alt disiplindir. Bu alandaki ilk teorik çerçeve ise geleneksel iktisada dayalı yaklaşımlar tarafından şekillendirilmiştir. Bu yaklaşımlar, büyümeyi kalkınmanın temel belirleyicisi olarak ele almış, tasarruf, yatırım ve sermaye birikimi gibi klasik unsurlar üzerinden politika önerileri sunmuştur. Ancak 1970'lerden itibaren yapısal faktörlerin, eşitsizliklerin ve kurumsal zayıflıkların kalkınma süreci üzerindeki belirleyici etkisi daha fazla tartışılmaya başlanmıştır (Cypher ve Dietz, 2009). Geleneksel kalkınma yaklaşımlarında, bir ülkenin az gelişmiş ve kalkınamamış olması bu ülkelerdeki arz ve talep yetersizliğinden, üretim faktörlerinin dağılımdaki çarpıklıklardan, girişimci sayısının az veya eksik olmasından, piyasaların dar, verimliliğin düşük olmasından, hali hazırda kıt olan ekonomik kaynakların adaletsiz dağılımdan, üretim teknolojilerinin yokluğundan, insan sermayesindeki yetersizlikler gibi etkenlere bağlıdır (Han ve Kaya, 2023:30). Geleneksel iktisada dayalı kalkınma yaklaşımları, özellikle 20. yüzyılın ortalarında gelişmekte olan ülkelerin iktisadi planlamaları açısından önemli bir teorik temel sunmuştur. Ancak bu yaklaşımlar, kalkınmayı sadece ekonomik büyüme üzerinden değerlendirdiği için yetersiz kalmıştır. Zamanla, kurumsal yapıların, toplumsal eşitsizliklerin ve çevresel faktörlerin dikkate alındığı daha kapsayıcı yaklaşımlar öne çıkmıştır. Günümüzde kalkınma, çok boyutlu, sürdürülebilir ve katılımcı bir süreç olarak ele alınmaktadır (Sen, 1999).

5.3 Dinsel Yaklaşımlar

İktisadi kalkınma açıklanırken bazı iktisatçılar iktisadi kalkınma ve dinsel olguların arasında bir bağlantı olup olmadığını tartışmışlardır. Bazı iktisatçılar ve düşünürler, dinsel olguların ekonomik kalkınmayı ve gelişmeyi engelleyen etkenler olduğunu savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Protestanlık ve Yahudilik inancı ekonomik gelişmede itici ve destekleyici bir rol oynarken, buna karşılık Katolik inançların ve İslam inancının ekonomik gelişmenin önünde engel olduğu görüşü kabul görmeye başlanmıştır. Bu görüşü savunan, 16. Ve 17. Yüzyıllarda kapitalizmin gelişmesini inceleyen ünlü Alman sosyolog M. Weber'dir. Weber, Katolik inançlar mevcut olduğu sürece ekonomik gelişmenin sağlanamayacağını savunmuştur. Katolik inançlar ekonomide, ödünç ve faizi yasaklamış, zenginlik kötülenmiş, üretim faktörlerini önemsemeyen bir tutum takınmıştır.

Protestanlık inancında ise, kar da ücret kadar kutsaldır, öbür dünyada günahlarından arınacak ve uzaklaşacak insanların, ancak bu dünyada çok çalışanlar, çok kazananlar fakat az harcayanlar arasından seçileceği inancı yayılmıştır. Bu görüşü savunanlara göre az gelişmiş ülke insanları, yüksek maddiyatlı yaşam biçimi için bir çaba göstermez. Bu nedenle de doğaya hâkim olma ve bazı sosyal becerileri gelişmemiştir. Bu sebepten yoksulluğun temel sebebini, sermaye eksikliği ya da benzeri ekonomik faktörlerden çok psikolojik ve toplumsal değer yargılarında aramak doğru olacaktır. Diğer taraftan, Katolik inancının gelişmeyi engellediği konusundaki görüşler günümüzde Güney Afrika ülkelerinin az gelişmişliğini açıklayabilir. Ayrıca İslam inancını benimseyen ülkelerin de az gelişmiş tarafta yer alması, İslam dinin ekonomik kalkınma ve gelişmeyi frenleyerek ilerleyen özellikleri olduğu konusunda görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İslam dininin ekonomik kalkınma ve gelişme ile ilişkisi konusunda yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu, aslında İslam dininin ekonomik kalkınma ve gelişme konusunda engelleyici özelliği bulunmadığını, İslam dininin yorumlanış ve uygulanış biçiminin kalkınma ve gelişmeyi engelleyici bir rol oynadığı sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak; diğer tüm yaklaşımlar gibi, insan düşünce ve davranışlarında da din faktörünün önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu etki tek başına neden-sonuç ilişkisi oluşturmaz (Han ve Kaya, 2023: 48-51).

5.4 Yapısalcılık Yaklaşımı

1950’li yıllarda, Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA) yeni bir ekonomik kalkınma modeli önermiştir. Bu komisyonun önerdiği kalkınma modeli geleneksel yaklaşımların bazılarının tartışılmasına yol açmıştır. Yapısalcılık yaklaşımının önde gelen savunucularından biri R. Prebisch’dir. Prebisch ve Latin Amerikalı yapısalcı yaklaşımı savunan kişiler tarafından bir model ortaya koyulmuştur ve bu modele, merkez-çevre modeli adı verilmiştir. Prebisch ve onu izleyen C. Furtado ve O. Sunkel’e göre kalkınma, sermaye birikiminden doğan bir sonuçtur. Ülkelerin kalkınma düzeylerinde yaşanan farklılıkların sebebi ise, her ülkenin uluslararası ticarete farklı düzeylerde uzmanlaşmış olmasından kaynaklanmaktadır. Yani az gelişmişliği veya gelişmişlik düzeyini oluşturan uluslararası ticarettir. Bu görüşe göre özellikle Latin Amerika ülkeleri, hammadde ihracatına yönelik yapılarını değiştirmedikleri müddetçe kalkınma sorunlarını da çözmeleri imkansızdır. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerin kalkınması ancak ithal ikameci sanayi politikasıyla çözülebilir (Han ve Kaya, 2023).

Yapısalcı yaklaşıma göre, dünya ekonomisinin içinde yer aldığı bu durum sanayi devrimi ile birlikte başlamıştır. Teknolojik gelişme ve bu gelişmenin getirdiği yenilikler dünyada eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. Bu sebeple de verimlilik artışlarından az gelişmiş ülkeler yeterince yararlanamamıştır. Gelişmiş ülkelerde ise durum tam tersi şekilde konumlarını korumak üzere gerçekleşmiştir. Klasik dış ticaret teorisine göre, ülke ekonomileri reel gelirini artırmak için, kendi karşılaştırmalı üstünlüklerini tespit edip bu alanda uzmanlaşmalı ve değişim oranına uygun ticaret yapmalıdır. Fakat Singer, klasik görüşe karşı çıkarak karşılaştırmalı üstünlükler teorisini kabul etmemiştir. Prebisch de Latin Amerika ülkelerini inceleyerek oluşturduğu çalışmasında az gelişmiş ülkelerin dış ticaret hadlerinin tarımsal ürünler ve hammaddeler aleyhine dönmelerinden dolayı, gelişmiş ülkelerle yaptığı ticaretten zararlı çıktığını ileri sürmüştür. Alman iktisatçı Hans Singer ile Arjantinli iktisatçı Raul Prebisch tarafından ayrı ayrı ortaya atılmış ve savunulmuş olan bu tez, literatüre Singer- Prebisch tezi olarak geçmiştir. Uzun dönemde dış ticaret hadlerinin hammadde ve tarım ürünleri gibi emek yoğun üretimde uzmanlaşan az gelişmiş ülkelerin aleyhine, sanayi ürünü ihraç eden gelişmiş ülkelerin ise lehine değişeceğini savunmaktadır (Günsoy 2017).

Yapısalcılık yaklaşımının literatüre bir başka desteği de, Latin Amerika oluşan enflasyonun nedenlerini açıklayan açıklamadır. Bu açıklamaya göre, azgelişmiş ülkelerdeki enflasyonun sebebi, yapısal uyumsuzluklar, ekonomik yapıdaki tıkanıklar ve ekonomik ve mali yapının yeterli esnekliği göstermemesinden kaynaklanır. Yapısalcı görüşteki iktisatçılar, bu sebeplerden kaynaklı kalkınmanın gerçekleşebilmesi için sosyo-ekonomik ve siyasal reformların yapılması gerektiğini önermişlerdir. Azgelişmiş ülkelerde sanayileşme ve kalkınmanın serbest piyasa mekanizmasına teslim edilmemesi gerektiği ve devletin uygun ekonomi politikasıyla ekonomik sürece müdahalesinin bazı durumlar da gerekli olabileceği bu görüşü savunanlarca vurgulanmıştır (Han ve Kaya, 2023).

5.5 Bağımlılık Yaklaşımı

Az gelişmiş ülkelerin hızlıca gelişme istekleri olmasına karşı, uygulanan ekonomi politikalarının yeterince başarılı olmaması, yapısal değişim modellerine duyulan ilginin azalmasına sebebiyet vermiştir. 1960'lı yılların sonlarına doğru, azgelişmişliğin içsel faktörlerle değil de dışsal faktörlerle sorgulanıp açıklanmaya çalışıldığı modeller gündeme gelmiştir. Bağımlılık yaklaşımı, bu yaklaşımlar içinde en kapsamlı olanlarından

biridir. Bağımlılık yaklaşımı siyasal boyutları ağır basan bir Marksist düşüncenin bir ürünüdür. Bu yaklaşım, Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan Latin Amerika Ekonomik Konseyi'ndeki (ECLA) ekonomistler tarafından geliştirilmişlerdir. Öncüleri arasında, A.G. Frank, C. Furtado, D. Santos, P. Baran, S. Amin, A. Emmanuel ve Galthung gibi isimler örnek verilebilir. Kapitalizmin sonucunda nihai olarak ortaya çıkmış emperyalizmin bir sonucu olarak, ülkeler merkez ülke ve çevre ülke olarak iki gruba ayrılmıştır. Merkez ülkeler zengin olan ülkelerken, yoksul olan ülkeler ise çevre ülkeleri oluşturur. Bu iki grup arasında hiçte adil olmayan bir güç ilişkisi mevcuttur. Bu durumda daima merkez ülkelerin lehine olmuştur. Merkez ülkeler, çevre ülkelerin kendi irade ve kaynaklarıyla olsa dahi kalkınma sürecine girmelerine her daim engel olmuşlardır. Bu durumdan kaynaklı olarak kalkınma sürecinde yer almak isteyen her çevre ülke, merkez ülkeye daha da bağımlı hale gelmiştir. Merkez ülke ve çevre ülke ilişkilerinde, her iki ülkede de mevcut olmak üzere elit tabakalar bulunur. Bu elit tabakalar, daima birbirilerine çıkar uyumu beslerler. Çevre ülkelerdeki elit tabaka toprak sahipleri, müteşebbisler, tüccar ve sanayiciler, yüksek gelirliler, ayrıcalıklı sosyal ve politik güce sahip gruplardan oluşur. Bunlar aynı zamanda ülkenin köşe başlarında yer alan yönetici eliti durumundadırlar. Çevre ülkedeki elit tabaka, çok uluslu şirketlerin, uluslararası kuruluşların özel çıkarlarına hizmet eder ve bu bağımlılığı karşında da ödülleri alır. Kendi menfaatleri için bu gruplar halkın yararlanacağı her türlü reformu engeller ve az gelişmişliğin sürekliliğinin devam etmesine sebebiyet verirler. Çevre ülkelerin merkez ülkelere bağımlılığının tek boyutu ekonomik değildir. Ekonominin yanı sıra siyasal, askeri, iletişim ve kültürel alanda da bağımlılık olduğu gözlenmektedir. Merkez ülkeler endüstriyel ürünler üretir, siyasal kararlar alır, iletişim araçları geliştirip kullanır ve askeri stratejiler uygular. Fakat çevre ülkeler ise, merkez ülkeler tarafından kendilerine dayatılan ya da öğretilen şartlara bir şekilde uyum sağlamaya çalışır (Canpolat,1999: 33; Berber, 2021.)

6. KURUMLAR VE KALKINMA

Kalkınma konusunun detaylı biçimde incelenmeye başlandığı II. Dünya Savaşı sonrasında daha çok iktisadi büyüme yönlü olan kalkınma yazını, özellikle 1960'lardan sonra temel kalkınma sorunlarına farklı bir bakış açısı getirmeye başlamıştır. Az gelişmişliğin açıklanmasında kullanılan geleneksel yaklaşımlar yerini yeni yaklaşımlara bırakırken özellikle yapısal analizlerin artmaya başladığı görülmüştür. Yapısal analizlerin

de büyük ölçüde kurumların ve kurumsal yapıların incelenmesine yer vermesi önemli bir değişim yaratmıştır. Modern kalkınma teorilerinde, kurumlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki önemli bir yer almıştır. Ülkelerin kurumsal yapısının kalkınma üzerinde oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Kurumsal yapı, üretim sürecinde maliyetleri etkiler ve bu durumda yapılacak olan harcama miktarını etkilenir bunun sonucunda kalkınma süreci de etkilenir. Örneğin, bir ekonomide hukuk kurallarına uyulmaması ve mülkiyet haklarına güven duyulmaması o ekonomideki işlem maliyetlerini oldukça yükseltecektir. Kalkınma teorisine göre özellikle gelişmiş ülkeler için kurumsal yapının, kalkınma da çok büyük rol oynadığı söylenebilir. Kurumların kalitesindeki artış, kişi başına gelirden de büyük artışlar meydana getirir. Bu nedenle etkili ve kaliteli kurumlar ve kurumsal yapı, kaynak israfını önler, piyasa aksaklıklarını giderir, pozitif dışsallık yaratır, belirsizliği azaltıp işlem maliyetlerini azaltır. Bu durumda da ekonomik büyümeyi oldukça pozitif yönlü bir şekilde etkiler (Günsoy ve Özsoy,2017). North kurumları, insanlar arasındaki etkileşimi şekillendiren, yine insanlarca oluşturulmuş kurallar ve kısıtlamalar olarak tanımlar. North bireylerin gündelik yaşamında belirsizliği azalttığı ve bireysel etkileşime rehberlik ettiği gerekçesiyle kurumların oldukça önemli bir yere koymuştur (North,2002:10-13). Commons ise kurumları; “bireysel davranışları denetim altında tutarak, gelişmelerini ve yayılmalarını kısıtlayan bir toplu eylemlilik” diye tanımlarken, Veblen “belirli bir dönemde yaygın olarak kabul gören düşünce ve davranış alışkanlıkları” olarak ele alır (Özveren,2007:47). North kurumların asıl amacının, oyunun nasıl oynanacağını tanımlamak ve kurallarını belirlemek olduğunu söylemiştir. Bu sebeple North kurumları, belirsizliğin olduğu piyasalarda, bireylerin diğer iktisadi aktörlerin ne yapacaklarını ya da nasıl karar vereceklerini ortaya koyan bir oyunun kuralları olduğunu belirtmiştir. Kurumlarla ilgili diğer bir açıklamada R. Coase tarafından yapılmıştır. 1937’de yayınladığını “Firmanın Doğası” adlı çalışmada, kurumlar belirsizliği azaltarak işlem maliyetlerini düşürüp, iktisadi faaliyetlerin etkinliğini ve güvenliğini sağlayıp, iş birliğini geliştirerek ülkelerin ekonomik performansı üzerinde etkili olurlar.

6.1 Kurum Kavramı ve Kurumsal Yapı

Kurum kelimesi Türkçe’de kurmak fiilinden türeyen kelimedir. Bir kavram olarak kurum, önemli bir sosyal ihtiyacı karşılamaya yönelik, birbiriyle ilişkili, organize olmuş ve süreklilik arz eden değerler ve kurallardan oluşan bir bütün olarak tanımlanır. Bir başka

deyişle kurum, bir toplumun temel ihtiyaçlarını ve faaliyetlerini (inanç, yetiştirme, paylaşma, düzen ve eğlenme gibi) karşılayacak bir şekilde oluşturulmuş bir değerler ve normlar setidir (Fichter, 1994:119-120).

Kurumların ve kurumsal yapının ekonomik büyümeye, dönüşüm maliyetleri (fiziksel olarak girdilerin çıktı biçimine dönüştürülebilmesi için gerekli olan üretim faktörlerinin maliyeti) ve işlem maliyetleri (mülkiyet haklarının bir kişiden diğerine aktarılması için gerekli olan üretim faktörlerinin maliyetleri) zerindeki etkileri aracılığıyla katkıda bulunduğu kabul edilmektedir (North ve Wallis, 1994; 610). Böylece kurumlar işlem ve dönüşüm maliyetleriyle birlikte üretim imkanları eğrisini etkileyerek ekonomik performansı da etkilemiş olur. Kurumsal yapının bir diğer önemli etkeni ise ekonomik performans üzerinedir. Piyasa aksaklıkları eksi bilgilerden kaynaklanır ve bireyler eksik bilgi sebebiyle piyasa aksaklığı yaşar. Piyasa aksaklığı olmaması için eksik bilgiyi tamamlayarak piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırır.

Ayrıca etkin bir kurumsal yapı, etkinlik ve kaliteyi arttırmak adına ekonomik birimler arasındaki ekonomik işlemlerin güvenli ve ucuz yapılmasını kolaylaştırır. Kurumsal istikrar, ekonomik istikrar ve politik istikrar hepsi bir araya geldiğinde, ekonomik kaynakların verimsiz alanlarda kullanılması azalır ve kaynak israfı önlenir (Aryeetey vd. 2000; 39). Bunun sonucunda kurumsal yapı, kaynakları israf etmeden istihdam yaratacak verimli alanlara aktarır. Ve bunun sonucunda da ekonomik büyümeye alan açar. Ayrıca kurumların etkin olması, yoğun rekabet ve ticari riskle karşı karşıya olan ekonomik birimlerin işlem ve bilgi maliyetlerini azaltmakta ve böylece, girişimcilerin risk almalarını ve yatırım yapmalarını teşvik etmektedir (Dampare ve Piesse, 2002; Aktaran: Yapraklı, 2008.) Ayrıca ülkelerde etkin bir kurumsal yapı olması, kayıt dışı ekonomilerin veya küçük ölçekli işletmelerin işlemlerini kayıt altına alarak şeffaflık sağlamayı ve yoksuzluk, rüşvet gibi durumların ise azalmasını sağlar. Son olarak kurumsal yapının etkinliğinin artması, o ülkenin gelişmişlik düzeyi ve ekonomik performansına bağlıdır. Kurumsal yapının etkinliğinin artmasıyla teknolojik yenilikler için bilgi akışı kolaylaşır (Eggertson, 1990; 98).

6.2 Kurumsal İktisat ve İnceleme Alanları

Kurumsal iktisat akımının öncüleri olarak sırasıyla, T. Veblen, J. Commons, V. Mitchell ve C. Ayes sayılabilir. Kurumsal iktisat düşünce akımı, çok geniş düşünce yelpazesine sahip düşünce akımıdır. Bu akıma göre iktisat bilimi, disiplinlerarası bir bilim dalı olup,

asıl konusu bireyler değil kurumlardır. Bu yaklaşıma göre iktisadi olayları incelerken birçok bilim dalından da yardım almak gerekir. Bu bilim dalları; sosyoloji, psikoloji, siyaset, yönetim, tarihtir. Ekonominin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi için devlet ekonomiyi sürekli olarak izlemeli, yönlendirmeli, gelir dağılımının düzenli ve dengeli olması içinse müdahale de bulunmalıdır. Kurumsal iktisat akımında teknoloji ve sanayileşme ekonomik refah adına önemli yer tutar.

Kurumsal iktisadın temel ilgi alanları sırasıyla şu şekilde açıklanabilir;

- Kurumların, iktisadi başarı ve kurumsal değişim konularını nasıl etkilediği üzerine odaklanır. Ayrıca kurumlar insanlar tarafından oluşturulduğu için zaman içerisinde ister istemez değişime uğrayabildikleri görüşünü savunmaktadır.
- Kurumların oluşmasını ve işleyişini, bireylerin ve toplulukların toplumsallaşmış davranış biçimleri açısından ele alır ve kurumları iktidar yapısının neden ve sonucu olarak inceler.
- Kurumların ve devletin oluşumunu temel sosyal süreç olarak kabul eder. Devletin, iktisadi yaşamda nasıl rol üstlendiğine odaklanır.
- Temel iktisadi yapının başarılı olmasının ve gelişiminin devam etmesinin teknoloji olduğunu savunur. Teknolojinin önemini vurgular ve kaynakların kıtlığına neden olan şeyin teknoloji olduğunu söyler.
- Bir toplumdaki kurumsal yapının kaynak dağılımında temel mekanizma olduğunu savunur. Kurumsal yapının; kurumlar, iktidar yapısı ve bunların etkileşiminden meydana geldiğini ve zaman içerisinde değişime uğradığını savunur (Günsoy ve Özsoy, 2017).

6.3 Kurumların Önemi ve Özellikleri

İktisatçılar arasında kurumların, toplum ve ekonomi için oldukça önemli bir yeri olduğu düşüncesi vardır. Bu düşünceden yola çıkarak bir ülkenin ekonomisinin başarılı veya başarısız olmasının temel nedenleri arasında kurumların yer aldığı söylenebilir (Parasız, 2014: 236). Ülkelerin zenginliğinin veya yoksulluğunun açıklanmasında kurumlardan yardım alınır. Kurumlar, oyunun kurallarının nasıl olduğunu ve oyunun nasıl oynanmasını açıkladığı için toplumların bir nevi nasıl bir toplum olduğunu açıklar. İnsan hayatlarının, mülkiyet haklarının, insan haklarının korunmadığı, yolsuzluğun yüksek oranda mevcut olduğu toplumlarda büyüme bir süre sonra sürdürülemez hale gelir. Fakat iyi kurumların bulunduğu, kurumların iyi yönetildiği, oyunun kurallarının anlaşılır bir biçimde açıklandığı ve bireylerinde oyunu kurallarına göre oynadığı toplumlarda insan refahı ve

maddi verimliliğin doğru kurumsal sistemlere bağı olduğu söylenebilir (Baysan. 2022). Toplumun kurumsal temelleri mahkemelerce uygulanan yasalar ya da devlet kurumlarının resmi yaptırımlarını içerebilmektedir. Sosyal etkileşimler ise; ahlaki normlar, adetler, gelenekler gibi gayri resmî kurumlar temelinde ortaya çıkabilmektedir. Toplum içi kurumlar adalet, özgürlük, eşitlik gibi değerlerle bağıdır. Bu değerler olmadığında kurumsal yapıların temeli belirsizleşmekte, kişiler kendilerini güvensiz hissetmektedir. Bu açıdan ekonomik gelişme, kurumsal bir gelişme olarak görülmektedir (Klein, 1998: 7-8). Yoksul ülkelerde kurum kavramı rekabeti teşvik edici ve kişilerin kendilerini ekonomik ve politik olarak rahat ifade edebilecekleri koşullar sunmaktan uzak bir profil çizmektedir. Bu durum sebebiyle de gelişmekte olan ülkelerde kurumların kalitesinin artırılması için izlenecek yol oldukça önemli bir husustur. Diğer ülkelerden kopyalanan iyi kurumlar kopyalayan ülke de aynı sonuçları elde edemeyebilir. Kurumların temel özellikleri North'un görüşlerine göre şu şekilde açıklayabiliriz; Kurumların en önemli özelliklerinden biri belirsizliği minimuma indirmeleridir. Kuralların ve kurumların asıl amacı oyunun nasıl oynanacağını anlatmak ve uygulamaktır. Kurallar ve kurumlar karar verme aşamasında belirsizliği azalttığı için bireylerin ve birimlerin daha rasyonel kararlar almalarını sağlarlar. Kurumlar ve kuralların bir diğer özelliği ise kurumsal kısıtlamalar sağlamaktır. Kurumlar ve kurallar, bireylerin ve birimlerin sınırlarını çizerek yapmalarının yasak olduğu faaliyetleri belirler. North, bu açıklamalar sayesinde kurumları rekabete dayalı birtakım oyununun kurallarına benzetmektedir. Farklı bakış açılarıyla tanımlanabilen kurum kavramının üç belirgin özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kurumların oluşması ve varlıklarını sürdürmesinin belirli kısıtlara ve kurallara bağı olmasıdır. Kurumların en temel özelliği bireylerin ve toplulukların neleri yapıp neleri yapmayacaklarının belirlendiği bir kurallar dizisinin varlığıdır. İkinci önemli özellik, kurumların tahmin edilebilir olmalarıdır. Kısıtlar ve kurallar insanların ilişkilerinde tekrarlanabilmeli ve gelecekte de tekrarlanacağı beklenebilmelidir. Kurumların üçüncü ve son özelliği de bireyler ve insan toplulukları arasındaki ilişkileri düzenleyebilmesidir. Bu durum, insanlar tarafından gönüllü olarak kabullenilebileceği gibi, dışsal bir otoritenin yaptırımıyla da gerçekleşebilir.

6.4 Kurumsal Kalitenin Belirleyicileri

Kurumsal kalite kurumların etki alanında bulunan faaliyetlerin olumlu yönde ilerlemesini, kurumların etkin şekilde işlemlerini sağlar (Figankaplan,2017:70). Kurumlar

ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalardan biri North ve Thomas tarafından yapılmıştır (North ve Thomas, 1970; 1-17). Araştırmacılar 900-1500 ve 1500-1700 yılları için Batı Avrupa ülkeleri üzerine yaptıkları araştırmada kurumsal yapı göstergelerinden biri olan mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Benzer şekilde Kormendi ve Meguire (1985); Scully (1988); Knack ve Keefer (1995); Hassan ve Sarna (1996); Hall ve Jones (1999); Knack (2002); Tang vd. (2003) gibi araştırmacılar tarafından yapılan araştırmada da iki olgu arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında kurumsal kalite, kaynakların etkin kullanımını sağlayarak, yenilikleri ve teknik gelişmeyi destekleyerek ekonomik büyümenin artmasını sağlamaktadır.

6.5 Kurumların Türleri

North kurumları, insan etkileşimlerini kısıtlama ve şekillendirme işlevi gören araçlar olarakta açıklar. Bu kısıtlamalar, bireylerin belirli faaliyetleri yürütmek için hangi koşullar altında neleri yapıp neleri yapamayacağını içermektedir (Eroğlu, 2018). Başka bir deyişle, kurumlar insan etkileşimlerinin bulunduğu çerçeveyi oluşturmaktadır. Kurumlar, formel (yazılı) kurallar ve enformel (yazılmamış) kurallardan oluşur. Formel kurallar anayasalar, yasalar, mülkiyet hakları, sözleşme, yaptırımlar, tüzük, genel hukuk ve düzenlemelerden oluşurken, enformel kurallar ise, düzenli olarak tekrarlanan insan etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan adetler, gelenekler ve tabular gibi toplumsal olarak onaylanmış davranış normlarından ve içsel olarak gelen davranışsal sınırlamalardan oluşmaktadır. Formel ve enformel kuralların oluşumu birbirinden farklıdır. Enformel kurallar kendiliğinden ortaya çıkar ve geçmiş toplumlardan gelecek toplumlara aktarılır. Bu sebepten kaynaklı olarak sürekli devam eden insan etkileşimleri sonucunda oluşurlar. Formel kurallar ise, yöneticiler ve üst düzeyler tarafından oluşturulmakta ve başkaları tarafından uygulamaya konulmaktadır. Formel ve enformel kurallar arasındaki en önemli ilişki birbirlerini tamamlıyor olmalarıdır. Sürekli olarak tekrarlanan olaylar ve durumlar için düzenli olarak formel kuralların tasarlanması her zaman mümkün olamaz bu nedenle burada enformel kurallar devreye girer. Formel kuralların değiştirilmesi politik kurumlar veya politik güce sahip olanlar tarafından yapılmaktadır. Yapılan değişikliklerin toplum tarafından benimsenmesi için de belirli yaptırım mekanizmaları gerekmektedir. Buna karşın yazılı olmayan ve insan davranışlarına yön veren enformel kurumların değişimi ise, formel kurumlara göre daha zor olmaktadır (Dumludağ,2014: 19). Değişimin zor olmasının sebebi ise enformel kuralların geçmişten günümüze aktarılmıştır olmasıdır.

İnsanların ve toplumların belli alışkanlıkları ve kültürlerini değiştirmesi çok zor olmaktadır.

6.6 Acemoğlu ve Robinson: Sömürücü ve Kapsayıcı Kurumlar

Daron Acemoğlu ve James A. Robinson tarafından 2012 yılında yayımlanan ‘‘ Ulusların Düşüşü’’ adlı eser, ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkların açıklanmasında en temel etkenin kurumlar olduğunu savunur. Kitabın temel tezi, coğrafya, kültür ya da bilgi eksikliği gibi geleneksel açıklamaların yetersiz olduğu, ülkelerin yoksulluk veya zenginliğinin açıklanmasındaki asıl farklılığın kurumsal yapılar olduğudur. Acemoğlu ve Robinson bu kitapla 14 Ekim 2024 yılında Nobel Ekonomi Ödülüne layık görüldüler. Ödül, ekonomi ve siyaset bilimine dönüştürücü katkılar nedeniyle takdir edildi; özellikle gelişmekte olan ülkelerde politik ve ekonomik kurumların güçlendirilmesinde yol gösterici oldu. Ayrıca kitapta ileri sürdükleri sömürücü ve kapsayıcı kurum ayrımı doğrudan Nobel gerekçeleriyle de örtüşüyor.

Ülkelerin ekonomik başarıları kurumlara, ekonominin işleyişini belirlemede yardımcı olan kurallara ve bireylerin motivasyonu için oluşturulan teşviklere göre farklılık gösterir. Acemoğlu ve Robinson, kurumları iki farklı çatı altında incelemişlerdir. Bunlar ‘kapsayıcı’ ve ‘sömürücü’ kurumlardır. Kapsayıcı kurumlar, bireylerin yetenek ve becerilerini en iyi şekilde kullanarak, istedikleri tercihleri yapabilmeleri için olanak tanıyan ve bu tercihlere teşvik sağlayan kurumlardır. Kurumların kapsayıcı kurum olarak değerlendirilebilmeleri için, güvence altına alınmış özel mülkiyet haklarına, tarafsız bir hukuk sistemine ve herkes için eşit şartlar sağlayan bir kamu hizmetleri hükmüne sahip olmalıdırlar. Kapsayıcı kurumlar ekonomik etkinliği, verimlilik artışını ve refah artışını destekler ve teşvik eder. Burada örnek verilen hususların hepsi devlet desteğine dayanmaktadır. Devlet ve toplum arasında ki düzenin olağan şekilde işlemesi için başka kamu hizmetleri de gerekmektedir. Bunlara örnek olarak; yapılan yollar, ulaştırma şebekeleri, ekonomik faaliyetin gelişmesi için oluşturulan kamusal altyapı sistemi, yolsuzluğun önüne geçmek için düzenleme verilebilir. Burada bahsedilen çoğu hizmet piyasa ve özel şirketler/şahıslar tarafından uygulanabilir olsa da geniş ölçekte, merkezi otoriteye ihtiyaç duyulur. Bu merkezi otorite devlet tarafından sağlanır. Devlet bu uygulamaları hayata geçirmek ve düzenli olarak sürdürebilmek için kurumlarla iç içe geçmiştir. Kapsayıcı kurumların devlete ihtiyacı vardır. Kapsayıcı kurumlar ekonomik büyümenin sürekliliğini teşvik eder. Kapsayıcı olmadığı gibi, kapsayıcı kurumlarla zıt

özelliklere sahip, toplumda yer alan elit kesim için diğer alt tabakanın gelir ve zenginliğini sömürerek elit kesimin çıkarlarına uyan kurumlara sömürücü ekonomik kurumlar denir. Sömürücü siyasal kurumlarla birlikte var olan sömürücü ekonomik kurumlar çoğunluğun kaynaklarının azınlıklar tarafından sömürülmesiyle ortaya çıkar. Bu kurumlar, maliyet haklarını ve ekonomik büyümeye teşvik gibi noktalarda oldukça yetersiz ve pasiftir. Fakat bu durum her zaman için bu şekilde değildir. Elit kesimler, diğer koşullar sabitken, sömürecek daha fazla şey olması adına büyümeyi teşvik eder ve destekler. Fakat sömürücü kurumlar tarafından ortaya çıkan büyüme sürdürülebilir değildir. Refah için gerekli olan teknoloji ve eğitim unsurları için de kapsayıcı kurumlar zemin hazırlar. Sürdürülebilir ekonomik büyümeye her zaman teknolojik yenilikler de eşlik eder. İlerlemeyi sağlamak amacıyla bilgiyi üreten ve bu teknolojileri farklı farklı iş sahalarına yönlendirerek uygulanmasını sağlayan ise eğitimidir (Dinçer, 2014).

Tüm ekonomik kurumlar toplum tarafından yaratılır. Yeterli düzeyde merkezileşmiş ve çoğulcu olmayı başarmış kurumlar, kapsayıcı kurumlar ve bu koşulların hiçbirini sağlayamamış kurumlara ise sömürücü kurumlar denir. Ekonomik ve siyasal kurumlar arasında güçlü bir sinerji vardır. Sömürücü kurumlar, gücü küçük bir elit grupta yoğunlaştırır ve bu gücün uygulanmasına sadece küçük çaplı kısıtlamalar koyar. Sömürücü ekonomik kurumlar bu elit grup tarafından ve toplumun geri kalanının kaynaklarını sömürecek şekilde yapılandırılır. Yani sömürücü ekonomik kurumların sömürücü siyasal kurumlara eşlik etmesi doğaldır. Aslında ayakta kalabilmeleri için doğaları gereği sömürücü siyasal kurumlara bağlı olmaları bir gerekliliktir. Tam tersine, gücü toplumun tamamına dağıtan kapsayıcı siyasal kurumlar ise, birçoklarının kaynaklarına el koyan, giriş engelleri getiren ve piyasanın işleyişini yalnızca birkaç kişinin faydalanacağı şekilde baskılayan ekonomik kurumları yok etme eğilimindedir.

Sömürücü ekonomik kurumlar, elit sınıfın zenginleşmesini ve gücü onların elinde tutmasını sağlar. Kapsayıcı ekonomik kurumlar ise, gücü toplumun büyük kısmına dağıtan ve keyfi kullanımı kısıtlayan temeller üzerine kuruludur. Kapsayıcı ekonomik kurumlar, daha adil bir kaynak dağılımı yaratırlar (Acemoğlu ve Robinson, 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN YAPISAL SORUNLARI

1. YAPISAL SORUN KAVRAMI

Rodrik yapısal sorunları, bir ekonominin üretim kapasitesini ve esnekliğini kısıtlayan, arz ve talep dengelerini bozan bazı temel engeller şeklinde tanımlar. Bu sorunlar genel olarak tek bir faktöre bağlı değildir, birbirleriyle ilişkili birçok faktöre bağlıdır. Kurumsal yetersizlikler, piyasa aksaklıkları, teknolojiye yetersizlik ve işgücü piyasasında yaşanan katılıklar gibi faktörler ülkelerin yapısal sorun yaşamasına sebep olabilir (Rodrik 2007). Ekonomik alanda, yüksek enflasyon, işsizlik ve dış borç gibi konular yapısal sorunlara örnek olarak verilebilir. Yapısal sorunlar kısa süreli dalgalanmalar yaratmak yerine uzun süreli etkiler gösterirler (Blanchard & Summers, 2019). Tek bir sektörle sınırlı değildir, birçok sektörde kendini gösterebilirler (Stiglitz, 2015). Yapısal sorunları çözmek için sorunun kökenine inip detaylı analizler sonrasında uzun vadeli planlamalar yapıp, tüm sektörleri, kurumları ve bireyleri bu çözüme ortak edip, düzenli ve takibi yapılan planlamalar yapılmalıdır. Yapısal sorunlar ülkelerin ve toplumların kalkınmasını ve refahını önemli ölçüde etkiledi için, bu sorunları bir an önce sistematik olarak çözmek ve ortadan kaldırmak gerekir. Yapısal sorunlar bir günde oluşan bir olgu değildir. Haliyle bir günde çözmekte mümkün değildir. Yapısal sorunların çözümü ülkeler için uzun süreli bir yatırımdır ve çözümlerin sonucunu görmekte uzun zaman alacaktır.

2. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN MAKROEKONOMİK SORUNLARI

Az gelişmişlik olgusu her ülke ve toplum için aynı anlama gelmez. Bu durum oldukça normaldir. Çok geniş coğrafyalara yayılmış olan az gelişme problemi, aynı ülkelerin ekonomik, sosyo-kültürel yapılarının farklı olması gibi farklılık gösterebilir. Albert O. Hirschman tarafından, “ne kadar az gelişmiş ülke varsa, bir o kadar da farklı ekonomi vardır” görüşü kabul görmüştür. Bu görüş sayesinde kalkınmanın evrensel bir reçeteyle değil, ülke bazlı özgün stratejilerle yürütülmesi gerektiği ifade edilir (Hirschman, 1958). Az gelişmiş ülkelerin makroekonomik sorunları belli başlıklar altında toplanıp açıklanabilir.

2.1 Kişi Başına Düşük Gelir

Ülkeler için az gelişmişlik olgusu tespit edilirken kullanılan önemli ölçütlerden biri; kişi başına düşen düşük gelirdir. Kişi başına düşen gelir oranının düşük olması az gelişmiş

Ülkelerin ilk özelliğidir. Kişi başına düşük gelir olgusuna dünya ltnde baktığımızda, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındaki gün geçtikçe büyümektedir.

Tablo 1: Bölge ve Gelir Gruplarına Göre Kişi Başına GSMH Değerleri (2023) (\$)

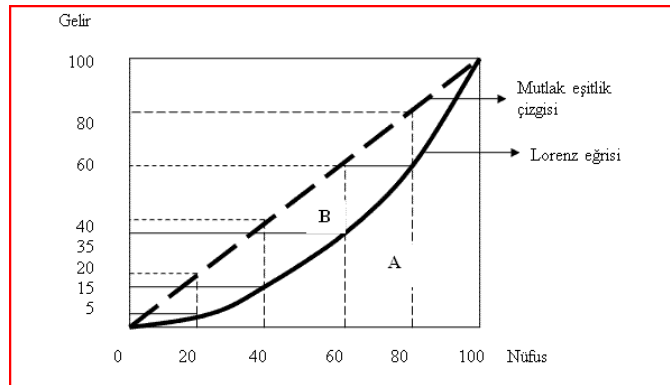
DÜNYA	13,138
DüşüK GELİRLİ ÜLKELER	894,6
ORTA GELİRLİ ÜLKELER	6,266
ALT ORTA GELİRLİ ÜLKELER	2,413
ÜST ORTA GELİRLİ ÜLKELER	10,461
YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELER	48.220
AVRO BÖLGESİ	44,368
DOğU ASYA & PASİFİK	12,927
AVRUPA & ORTA ASYA	29,483
LATİN AMERİKA & KARAYİPLER	10,681
ORTA DOğU & KUZEY AFRİKA	8,561
GÜNEY ASYA	2,308
SAHRA-ALTI AFRİKA	1,636

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 2024

2.2 Dengesiz Gelir Dağılımı

Kişi başına düşün gelir lt her zaman gerçek gelir dağılımını yansıtmayabilir. Bu sebeple kullanılan bir diğer lt gelir dağılımı ltdr. Düzenli ve dengeli gelir dağılımı, kişi başına düşün gelirin sağlıklı bir lt olması için gereklidir. Fakat geçmişten günümüze gelişmiş ülkeler de bile gelir dağılımının dengeli ve düzenli olmadığı görülür. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise dağılım daha adaletsizdir. Gelir dağılımını ölçmek üzere çeşitli yöntemler kullanılır. En çok kullanılan ve bilinen yöntemler ‘‘ Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısıdır.’’Lorenz eğrisi, toplumlarda ki gelir dağılımının hangi şekilde nasıl dağıldığını gösterir.

şEKİL 2. Türkiye’de Gelir Dağılımı

Kaynak: Mahfi EğİLMEZ / Kendime Yazılar – Türkiye’de Gelir Dağılımı

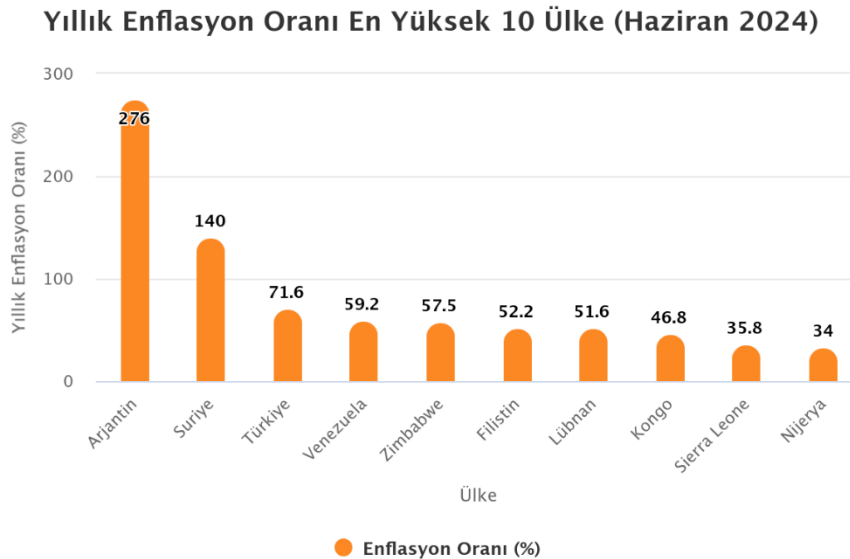
Dikey ekseninde gelir, yatay ekseninde nüfus yer alır. Bir ekonomi de mutlak eşitlik çizgisi, toplum da yer alan tüm bireylerin gelirden eşit pay aldığını gösterir. Lorenz eğrisi ise gelir dağılımının adaletsizce dağılımını gösterir. Lorenz eğrisi sağ alt köşeye yaklaşmaya devam ettikçe gelir dağılımının daha da adaletsiz bir şekilde dağıldığı görülür. Gini katsayısı ise, bu eğrinin formül haline getirilmiş halidir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır. Ülke de gelir dağılımı eşitsizliği arttıkça, gini katsayısı 1'e yaklaşır. Az gelişmiş ülkelerde gini katsayısı oldukça yüksektir.

2.3 Yüksek Enflasyon

Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve düzenli olarak artması olarak tanımlanır. Başka bir tanımlamaya göre paranın satın alma gücünün düşmesine enflasyon denir. Yüksek enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarındaki artışın çok yüksek ve kabul edilemez derecelerde artış durumudur. Az gelişmiş ülkelerde yüksek enflasyon makroekonomik sorunlardan biridir. Yüksek enflasyon, toplumdaki bireylerin refah düzeyini olumsuz yönde etkileyerek satın alma güçlerini düşürür. Yüksek enflasyonun olduğu ekonomilerde finansal kararlar vermek gelecek hakkında net yorumlar yapılamadığı için oldukça güçtür. Ayrıca yüksek enflasyonun olduğu ekonomilerde, yerel para birimi sürekli olarak değer kaybettiği için, uluslararası ekonomide güvensiz ekonomi olarak görülür.

Yıllık enflasyon oranlarına göre, enflasyon oranı en yüksek olan 10 ülke grafikte ki şekildedir.

ŞEKİL 3. Yıllık Enflasyon Oranı En Yüksek 10 Ülke

2.4 Yüksek İşsizlik Oranı

Az gelişmiş ülkelerin bir diğer makroekonomik sorunu işsizlik oranlarının yüksek olmasıdır. Yüksek işsizliğin temel nedeni, nüfusun hızla artmasına rağmen, iş olanaklarının aynı hızda artmamasıdır. Bir ekonomide iş olanaklarının artması, ülkede yapılan yatırımlarla doğru orantılıdır. Az gelişmiş ülkelerde ise yatırım olanakları yetersizdir. Az gelişmiş ülkelerde nitelikli iş gücü de sınırlıdır. Bu durum istihdam sorunu da yaratır. Bu tür ekonomilerde en çok işsizlik 15-24 yaş arasında görülür. Az gelişmiş ülkelerde genç işsizlik oranı, normal işsizlik oranının iki katına yakındır. Az gelişmiş ülkelerde kayıt dışı istihdam da oldukça yüksektir. Kayıt dışı istihdam bir bireyin kayıt dışı olarak, sosyal güvenliği olmadan çalışmasıdır. Az gelişmiş ülkelerde ki yüksek oranlı işsizlik, bireyleri kayıt dışı istihdama zorlamaktadır. Ayrıca ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı işsizlik oranını arttırmaktadır (Eğilmez,2021).

2.5 Yüksek İthalat Bağımlılığı

Az gelişmiş ülkeler emek yoğun tarım ve hammadde ürünleri ihracatçısıdır. Gelişmiş ülkelere sermaye-yoğun özellik taşıyan sanayi ürünleri ithal ederler. Az gelişmiş ülkelerde ithalatın gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, ihracatın gayrisafi yurt içi hasılaya oranından büyüktür. Bu durumun sebebi, az gelişmiş ara ve yatırım mallarının ithalata bağımlı olmasından kaynaklanır. Yüksek ithalat bağımlılığı, döviz yetersizliği sebebiyle az gelişmiş ülkelerin cari işlemler açığı vermesine sebebiyet verir. Döviz gelirlerinin sınırlı olmasından kaynaklı yaşanan cari açık, az gelişmiş ülkeler için makroekonomik istikrarsızlık yaratmaktadır (UNCTAD,2020). Ayrıca ithalata dayalı tüketim harcamaları, genel toplumun yüksek gelirli kesimine hitap ettiğinden kaynaklı, ithal ürünlere talep daha fazladır. Bu durumda sosyal eşitsizlikleri arttırmaktadır (Todaro ve Smith, 2015).

2.6 Tüketim Harcamalarının Yüksekliği

Az gelişmiş ülkelerin bir diğer makroekonomik özelliği özel tüketim harcamalarının yüksekliğidir. Az gelişmiş ülkelerde bu oran yüksekken, gelişmiş ülkelerde bu oran düşüktür. Bu durumun nedeni az gelişmiş olan ülkelere gelirin düşük olması sebebiyle, gelirin büyük bir kısmının temel ihtiyaçlara ayırmak zorunda kalmalarıdır. Az gelişen ülkelerde tüketim harcamalarının çoğu temel ihtiyaçlara ayrıldığından kaynaklı, toplumda bireylerin üretken, verimlilik sağlayacak yatırımlara ayıracak herhangi bir maddi imkânı bulunmamaktadır (Öztürk, 2012).

3. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN DEMOGRAFİK SORUNLARI

Çoğunlukla az gelişmiş ülkelerin demografik sorunları, hızlı nüfus artışından kaynaklanan olumsuzluk ve yetersizliklerdir. Hızlı nüfus artışı, yüksek bağımlılık oranı, yetersiz beslenme, kırsal yaşam, yetersiz sağlık koşulları demografik sorunlar arasında sayılabilir.

3.1 Hızlı Nüfus Artışı

Az gelişmiş ülkelerin en önemli demografik sorunu hızlı nüfus artışıdır. Nüfusun hızla artması, doğurganlık oranının yüksek olmasından kaynaklanır. Fakat her zaman az gelişmiş ülkeler kalabalık nüfuslu ülkelerdir demek yanlıştır. Az gelişmiş ülkelerde yüksek doğum ve yüksek ölüm oranı vardır. Özellikle bebek ve çocuk ölüm oranları yüksektir. Gerçekleşen hızlı nüfus artışı, kaynakların aşırı kullanılmasından kaynaklı çevreyi de olumsuz şekilde etkiler. Özellikle enerji, gıda ve su gibi yenilenebilir kaynakların ihtiyaçları karşılamak adına fazlaca kullanılması ilerleyen yıllarda çevre krizlerine de sebebiyet verebilir. Ayrıca nüfusun fazla olmasından kaynaklı altyapı sistemleri de gelişemediği için eğitim, sağlık ve ulaşım sistemlerinde de hizmet kalitesi mecburen düşüş yaşar (Todaro ve Smith, 2020). Hızlı nüfus artışının olumsuz etkilediği bir başka alan ise kalkınma konusudur. Sürdürebilir kalkınma hız nüfus artışının yaşandığı ortamlarda pek mümkün değildir. Kalkınma hedeflerine ulaşamaması ise kısa vadede ekonomik büyüme ve sosyal eşitliği olumsuz etkilerken, uzun vadede toplumsal istikrarı olumsuz etkileyerek tehlikeye atabilir (United Nations, 2023).

3.2 Yüksek Bağımlılık Oranı

Bağımlılık oranı, aktif olmayan olarak adlandırılan yani 0-14 yaş arası ve 65 yaş üstü bireylerin yer aldığı nüfusla, aktif nüfus olarak adlandırılan yani 15-64 yaş arası bireylerin yer aldığı nüfusun birbirine oranlanmasıyla bulunan orandır. Az gelişmiş ülkelerde genç ve çocuk nüfus yoğunluktadır. Bu nüfus yaşları itibarıyla işgücüne aktif olarak katılamamaktadır. Bu sebepten, belli sayıda üretime katılan üreticilerin elde ettiği hasıla, daha fazla sayıda tüketici tarafından paylaşılır. Yüksek bağımlılık oranı, çalışan bireylerin üzerinde olması gerektiğinden daha fazla ekonomik baskı yaratır. Aslında çalışabilecek olan bireyler bakmakla yükümlü olduğu çocuk veya yaşlı bireyler sebebiyle iş gücüne katılamazlar. Bu durumdan kaynaklı olarak tasarruf oranları düşer, kamu harcamaları da daha çok sağlık, eğitim ve toplumda ihtiyacı olan bireylerin için sosyal yardımlar gibi alanlarda kullanılır (Bloom vd., 2003). Tasarruf yatırım dengelerinin bozulması sermaye

birikimini de sınırlandırarak ülkelerin ekonomik büyüme hedeflerini de olumsuz etkiler (Lee ve Masson, 2010).

3.3 Yetersiz Beslenme

Bir toplumda beslenme düzeyi, kişi başına düşen kalori miktarıyla ölçülür. Kişi başına düşen kalori miktarı minimum 2500 olmalıdır. Bu miktar 2500'ün altına düştüğünde bireyler yetersiz besleniyor demektir. Beslenme yetersizliği sadece kalori yetersizliğiyle de sınırlı değildir. Bireyler besin çeşitliliği içinde beslenmiyorsa, sadece belli başlı besinleri tüketiyorsa bu durumda yetersiz beslenme olarak kabul edilir. Öte yandan çoğu az gelişmiş ülkede, karbonhidratlı besinlerin payı oldukça yüksek, proteinli besinlerin payı oldukça düşüktür (Han ve Kaya, 2013:23;). Az gelişmiş ülkeler de genellikle yetersiz beslenmeyle karşı karşıya kalan kesim özellikle çocuklar, sonrasında ise kadınlardır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 5 yaş altı çocuklarda ölümlerin %45'i doğrudan ya da dolaylı yoldan yetersiz beslenmeye bağlıdır (WHO, 2021). Ayrıca yetersiz beslenme çocuklarda, fiziksel, zihinsel gelişim geriliği, bağışıklık sisteminde zayıflama ve dolayısıyla enfeksiyon kaparak daha kolay hastalanmalarına sebebiyet verir (Black vd., 2013).

3.4 Kırsal Yaşam

Az gelişmiş ülkelerde, ekonomik yapı tarım kesiminden, sanayi kesimine ve son olarak hizmetler kesimine doğru ilerler. Yani tarım sektörü oldukça yaygın bir sektördür. Bu sebeple az gelişmiş ülkeler içinde yer alan toplumlar genellikle kırsal kesimlerde yaşarlar. Kırsal kesimlerde ise, yoksulluk, yetersiz bilgilendirme ve üretimin aile içinde tüketilmesi yaygındır. Ayrıca az gelişmiş ülkelerde yoğun olarak kırdan kente göç olgusu vardır. Bu durum giderek artmakta olduğu için hızlı şehirleşme ve çarpık kentleşmeyi doğurmaktadır. Kırsal yaşamın cinsiyet eşitsizliği açısından da olumsuz etkileri vardır. Kadın bireyler, kırsal yaşam koşullarında cinsiyet rollerini daha katı bir şekilde hissederler. Bu sebeple eğitim, sağlık gibi hizmetlerden daha az yararlanırlar. Bu durumdan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini arttırır (FAO, 2011).

3.5 Yetersiz Sağlık Koşulları

İlk olarak, sağlık koşullarındaki yetersizlik, emek gücünün üretkenliğini olumsuz yönde etkiler. Dünya Bankası'nın bazı verilerine bakıldığında, yetersiz sağlık koşulları iş gücüne katılımı olumsuz etkileyerek o toplumdaki bireylerin yaşamları boyunca gelirlerini

düşürmektedir (World Bank, 2020). Ayrıca nüfusun kalabalık olmasından dolayı salgın hastalıklar çok kolay şekilde yayılabilir. Sağlık imkanları da sınırlı olduğu için salgın hastalıklar önlenemez. Sağlık koşullarının belirlenmesinde rol oynayan belli başlı faktörler vardır. Bunlara örnek olarak; hastane sayısı, doktor sayısı, yatak ve araştırma kurumları sayısı, ortalama yaşam süresi, temiz içme suyuna ulaşım gibi faktörler verilebilir (WHO, 2023). Bu faktörlerinin az gelişmiş ülkelerde yetersiz olduğu veya hiç olmadığı göz önünde bulundurulursa sağlık sisteminin oldukça kötü kalitede olduğunu söylemek mümkündür. Sağlık sisteminin kötü kalitesi, bireylerin ortalama ömründe oldukça kısaltma yaratır (UNDP, 2016).

4. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SOSYAL SORUNLARI

Az gelişmiş ülkelerin sosyal sorunlarına; geleneksel toplum yapısı, çocuk işçilerin sayısının oldukça fazla olması, kadın bireylerin toplumdaki yeri, orta sınıfın azınlıkta olması, yetersiz eğitim sistemi örnek olarak verilebilir. Az gelişmiş ülkelerin toplum yapısı, örf-adet, gelenek-görenek ve dini inançlara dayanan bir toplum yapısıdır. Bu tür toplumlarda, ilişkilerin şekillenmesi akrabalık, soydaş olma, aynı cemaat mensubu olma gibi özelliklere bağlıdır. Az gelişmiş ülkelerde, bireyselleşmeye önem verilmez. Bu durumun sebebi ataerkilli aile yapısıdır. Bu ülkelerde her şeyin devlet tarafından yapılması gerektiğine inanan hazırcı bir yapı hakimdir. Rasyonel davranışlardan çok dinsel inançların geçerli olduğu toplumlardır. Az gelişmiş ülkelerde çocuk işçi sayısı oldukça fazladır. Bu durumun sebebi ailelerin çocuklarını ücretsiz olarak aile işletmelerinde çalıştırmasıdır. Kırsal kesimlerde yaşayan çocuklar ücretsiz çalıştıkları veya karın tokluğuna çalıştıkları için aileler çocukları okul yerine tarlalara göndermektedir. Kentler de yaşayanlar ise, gelir seviyelerinin düşük olmasından kaynaklı gelir getirmek amacıyla çocukları çalışmaya göndermektedir. Az gelişmiş ülkelerde cinsiyet eşitliği olmadığı açıkça bellidir. Yasalar önünde ne kadar eşit gibi görülsün de kadınlar geri planda kalmaktadırlar (UN Women,2022). Kırsal kesimde yaşayan kadınlar genellikle belirli bir ücret almaksızın ağır işlerde çalışmaktadırlar. Kentler de yaşayanlar ise, belirli meslekleri yaparlar ve kariyer olarak yükselmelerinin önünde erkek bireylere oranla çok daha fazla engeller vardır. Ayrıca kadınlar sadece iş hayatında değil aile ve ev hayatında da oldukça fazla yüke sahiplerdir. İş kadını olmanın yanında, anne, eş, gelin gibi sıfatlara sahip olmaları kadın bireylerin sosyo-ekonomik hayatta yükünü daha da arttırmaktadır. Aile ve çocuk ilişkilerinde de kadının rolü daha büyük olduğundan kaynaklı çoğu kadın çoğu zaman ekonomik olarak bir erkeğe bağımlı konumdadır. Az gelişmiş ülkelerde orta sınıf

azınlıktadır. Orta sınıf genellikle bağımsız çalışan veya devlet memurlarından oluşur. Bu sınıfın eğitim düzeyi gayet iyidir ve mülk sahibi olmak açısından da durumu iyi durumdadır. Fakat gelişmiş ülkelerde yoğunlukta olan bu kesim az gelişmiş ülkelerde yok denecek kadar azdır. Gelir dağılımının eşit ve adil dağılmamasından kaynaklı olarak az gelişmiş ülkelerde zengin kesim çok zengin fakir kesim çok fakirdir. Dünya Bankasına göre, günde 2,15 doların altında yaşayan insan sayısı bu ülkelerde oldukça yüksektir. (World Bank, 2022). Gelir dağılımında yaşanan bu adaletsizlik, iç huzuru bozmakta ve suç oranlarını arttırmaktadır (Milanovic,2016). Az gelişmiş ülkelerin bir diğer sosyal sorunu eğitim sisteminin düzensiz ve yetersiz olmasıdır. Öğretmen, öğrenci, materyal, eğitim-öğretim kurumlarının sayısı ve tüm bunlara yapılan harcamaların miktarı oldukça azdır. Az gelişmiş ülkeler için önemli oranlardan biri okur-yazarlık oranıdır. Bu oran tüm nüfusa oranlandığında oldukça yüksektir ki bu durumda gelişmiş ülkelerin sosyal sorunlarından biridir. Ayrıca okur-yazarlık oranı, bir toplumun geri kalmış kesiminde ve kadın bireylerinde daha yüksektir. Bu durum eğitim sorunun ekonomik ve sosyal gelişmeyle oldukça ilişkili olduğunu gösterir.

5. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SİYASAL- YÖNETSEL SORUNLARI

Az gelişmiş ülkelerin en önemli siyasal sorunları arasında demokratikleşememe, siyasi istikrarsızlık, politik yozlaşma, mutlak gücün kötüye kullanımı, oy ticareti gibi sorunlar bulunmaktadır (Öztürk, 2012). Az gelişmiş ülkeler, az gelişmişlik sorununu çözmek amacıyla, siyasal sistem arayışında bulunmuşlardır ve bu amaçtan yola çıkarak çeşitli siyasal sistemleri denemişlerdir. Henüz kısa zamandır bağımsızlıklarını ellerinde bulunduran az gelişmiş ülkelere bazıları, bu sistem arayışında çok uzağa gitmeyerek, etkisinde kaldığı ülkenin siyasal sistemini uygulamaya devam etmiştir. Az gelişmiş ülkelerde, ekonomik ve sosyal alanda mevcut olan dengesizlik hali siyasal alanı da oldukça etkilemektedir. Az gelişmiş ülkelere, siyasi kontrol küçük kesimlerin elinde toplanmıştır. Bu küçük kesim içerisinde, toprak ağaları, mesleklerinde önde gelen büyük iş insanlarını barındırır. Ayrıca az gelişmiş ülkelere, askeri müdahaleler, hükümete karşı yapılan darbeler ve sıklıkla yaşanan iç çatışmalar çokça gözlemlenir. Bu sorunlar sebebiyle de uzun vadeli kalkınma planları hayata geçirilemez ve yatırım – üretim planlamaları da olumsuz etkilenir (Collier,2007). Az gelişmiş ülkelere siyasal sorunlar kadar yönetsel sorunlarda mevcuttur. Devlet, bir yandan geleneksel yönetim işlevlerini yerine getirmeye çalışırken diğer yandan kalkınmayla alakalı sorunları çözmeye çalışır. Özellikle kalkınma için uygun ortam sağlanması, devletin en önemli görevlerinden

biridir. Kalkınmayla ilgili ortaya çıkan en temel sorunlar, planlamalarda eksiklikler, fiziki ve sosyal alt yapısının sağlam oluşturulamaması, vergi ve bütçe sistemleri yetersiz olduğu gibi mevcut olan vergi ve bütçe sistemlerinin de doğru şekilde uygulanmaması sayılabilir. Ayrıca yönetsel olarak az gelişmiş ülkeler için başka sorunlara örnek verilecek olursa bunlar; taraflı davranma, yöneticilerin yetkilerini kötüye kullanması, rüşvetler ve yolsuzluklarda örnek verilebilir.

6. AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN KURUMSAL SORUNLARI

Bazı ülkelerin diğer ülkelere oranla neden daha az geliştiğini anlamak için o ülkelerin ekonomik tarihlerine bakmak gerekir. Ekonomik tarihlerine baktığımızda, ülkelerin gelişmişliğini anlamamızda en önemli olgu o ülkelerin kurumlarıdır. Adam Smith'ten bu yana iktisadi gelişmeyi etkileyen kurumlar iktisat alanında önemli yer tutmuştur. "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde Adam Smith kurumların önemini şu şekilde açıklamıştır; "Düzgün bir adalet yönetimi bulunmayan; malına mülküne tasarruf bakımından halkın içinden güvenlik duymadığı, sözleşmelere bağlı kalmanın kanunlarla desteklenmediği ve bütün ödemeye gücü yetenleri borçlarını ödemeye zorlamakta devlet nüfuzunun yolu yordamı ile kullanıldığı varsayılmayan bir devlette, ticaretle sanayinin uzun süre serpilip gelişebildiği seyrektir" (Temel,2022). Bir ekonomide kurumlar, yatırımları, teknolojik gelişmeyi, sermaye birikimini, üretim ve verimlilik artışı sağlayacak faaliyetleri destekler. Az gelişmiş ülkelerde, kurumlar tarafından bu faaliyetler desteklenmediği veya az desteklendiği için kurumların gelişmesi ve değişmesi de mümkün değildir. Kurumlar değişmediği ve gelişmediği sürece de az gelişmiş ülkelerin gelişmesi de pek mümkün gözükmemektedir. Az gelişmiş ülkelerde genellikle sömürücü kurumlar hakimdir. Bu durumdan kaynaklı olarak mülkiyet hakkı, insan hakları, eşitlik adalet gibi kavramlardan bahsetmekte söz konusu olamaz. Kaynaklar elit bir kesim tarafından toplanır ve toplumun diğer bireyleri genel olarak sömürülen taraftadır. Sömürücü kurumların hâkim olduğu az gelişmiş ülkeler de amaç elit tabakanın, tüm kaynakları elinde tutup zenginliğine zenginlik katmasıdır. Bu sebepten de ülkelerde yatırımlar ve teşvikler yapılamaz.

7. YAPISAL SORUNLARIN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN ENDEKSLER

Ülkelerin, belli endeksler sayesinde genel durumunu öğrenmek mümkündür. Özellikle ülkeye yatırım yapacak olan yatırımcılar için bu endekslerin önemi büyüktür. Yatırımcılar

ilk olarak yatırım yapacakları ülkenin her açıdan endeks durumlarına bakarlar. Endeks verileri ne kadar iyiye bir ülke o kadar güvenilir ve yatırım yapılabilir. Aşağıda Türkiye'nin ve bazı ülkelerin endeks değerlerine yer verilmiştir.

7.1 Hukukun Üstünlüğü Endeksi

Dünya Adalet Projesi (WJP,2024) Hukukun Üstünlüğü Endeksi, hukukun üstünlüğü hakkında orijinal, bağımsız veriler için dünyanın önde gelen kaynağıdır. Şu anda 142 ülke ve yargı alanını kapsayan Endeks, hukukun üstünlüğünün dünya çapında nasıl deneyimlendiğini ve algılandığını ölçmek için 214.000'den fazla hane halkı anketine ve 3.500 hukuk uygulayıcısı ve uzman anketine dayanmaktadır. 2009'dan beri her yıl yayınlanan ve titiz bir metodolojiye tabi tutulan Endeks, dünya çapında hükümetler, çok taraflı kuruluşlar, işletmeler, akademi, medya ve sivil toplum kuruluşları tarafından hukukun üstünlüğündeki boşlukları değerlendirmek ve gidermek için kullanılmaktadır. 2024 WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nde en üst sıradaki ülke Danimarka'dır, ardından Norveç (2), Finlandiya (3), İsveç (4) ve Almanya (5) gelir. İlk beş sıradaki ülke 2023'ten beri değişmeden aynı şekilde kalmıştır. En alt sıradaki ülkeler ise Venezuela (142), Kamboçya (141), Afganistan (140), Haiti (139) ve Myanmar'dır (138).

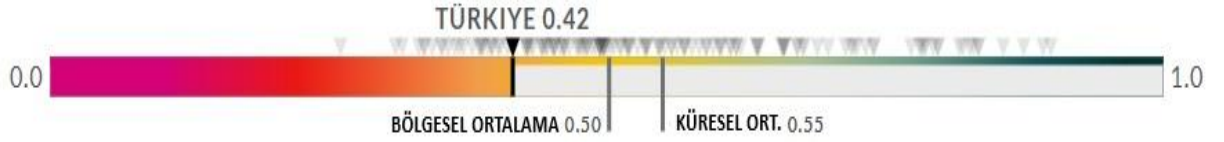
Hukukun Üstünlüğü Endeksi 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. O'a yakın değerler hukukun üstünlüğünün giderek zayıfladığını 1'e yakın değerler ise giderek güçlendiğini gösterir.

Yatırımcıların bu endekse bakmasının temel nedeni, yatırım yapacağı ortamın öngörülebilirliği, güvenliği ve adaleti hakkında fikir elde etmektir. Bu endeksle, ülkede hukukun tarafsız uygulanıp uygulanmadığı, yargının bağımsızlığını, mülkiyet haklarının korunup korunmadığını ve sözleşmelere ne denli sadık kaldıklarını ölçer. Bu unsurlar yatırımcıların yatırım kararı hakkında kritik rol oynar. Hukukun üstünlüğünün zayıf olduğu ülkelerde mülkiyet haklarının korunması oldukça güçtür ve devlet tarafından haksız bir şekilde el konulması olasıdır. North' a göre yatırımların sürdürülebilir olması için, mülkiyet hakları güvence altında olmalıdır (North, 1990). Yatırımcılar yaptıkları anlaşmaların ihlal edilmesi durumunda, adil ve hızlı bir yargı sürecine güvenmek ister. Hukukun üstünlüğü düşükse, mahkemeler siyasi baskıya açık olabilirler (La Porta vd, 1998).

Hukukun üstünlüğü ile yolsuzluk kavramları ters orantılıdır. Bu durumda yatırımcılar için hem etik hem de finansal açıdan risk anlamına gelir (Kaufmann ve Kraay, 2024)

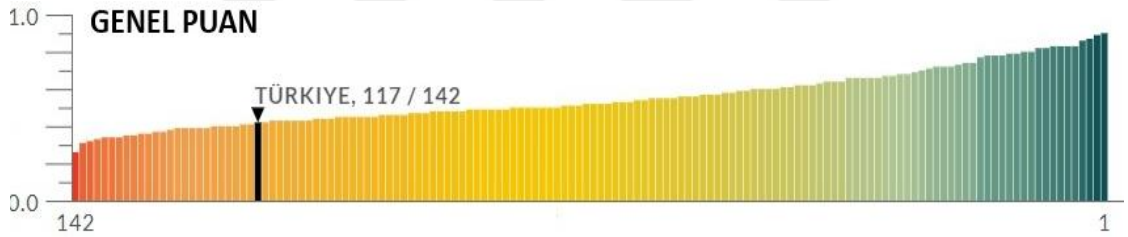
Ayrıca hukukun üstünlüğünün olmadığı ülkelerde, toplumsal huzursuzluk, protestolar ve fhatta iç karışıklıklar daha sık görülebilir. Bu da doğrudan yatırımların geri çekilmesine ya da ertelenmesine neden olabilir. Bu tür zayıflıklar da yatırım ortamını bozar (Acemoğlu ve Robinson, 2013).

ŞEKİL 4. Dünya Adalet Projesi (WJP) Hukukun Üstünlüğü Endeksi

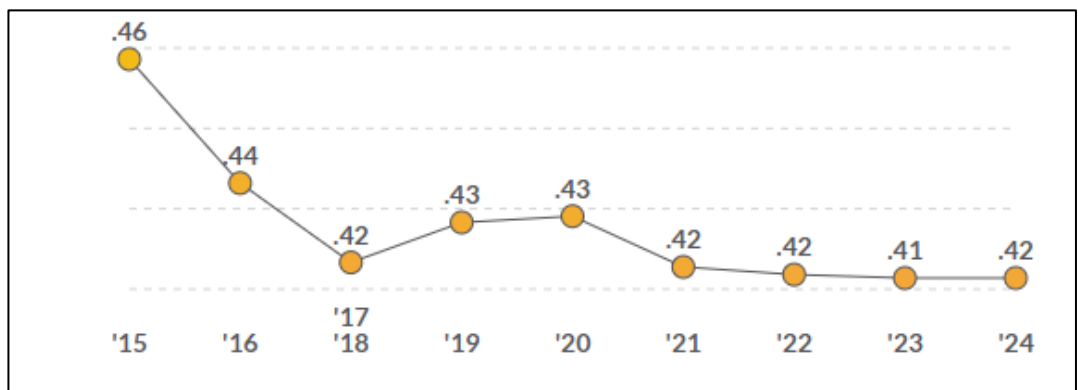
Türkiye, 2024 Ekim ayı, Hukukun Üstünlüğü Endeksinde 142 ülke arasında, 0,42 değerle 117.sırada yer almıştır.

ŞEKİL 5. Dünya Adalet Projesi (WJP) Hukukun Üstünlüğü Endeksi / Genel Puan Grafiği

Türkiye’de 2015 yılı ile 2024 yılı arasında ise hukukun üstünlüğü endeks değerleri şu şekildedir;

ŞEKİL 6. Dünya Adalet Projesi (WJP) Hukukun Üstünlüğü Endeksi / 2015-2024 Endeks Değerleri

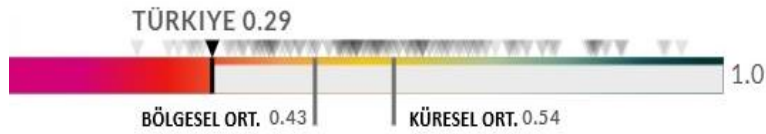
Hukukun üstünlüğü endeksinde ülkelerin puanlarının elde edildiği 8 faktör mevcuttur. Her ülkenin ortalama puanı sekiz faktöre bağlıdır. Bu faktörler;

- Hükümet Yetkilerindeki Kısıtlamalar
- Yolsuzluğun Olmaması
- Açık Hükümet
- Temel Haklar
- Düzen ve Güvenlik
- Düzenleyici Uygulama
- Medeni Adalet
- Ceza Adaleti

7.1.1 Hükümet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 1. Faktörü, yönetenlerin hukuka bağlı olma derecesini ölçer. Hükümetin, hükümet yetkililerinin ve temsilcilerinin yetkilerinin sınırlandırıldığı ve hukuk kuralları çerçevesinde hesap verebilir tutulduğu anayasal ve kurumsal araçları içerir. Ayrıca, özgür ve bağımsız bir basın gibi hükümetin gücü üzerindeki hükümet dışı kontrolleri de dikkate almaktadır.

ŞEKİL 8. Hükümet Yetkilerindeki Kısıtlamalar

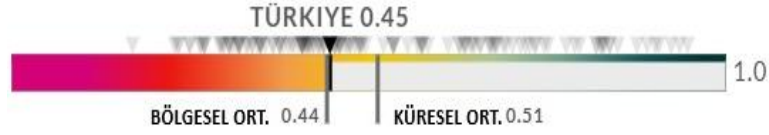

Türkiye, ilk faktör olan hükümet yetkileri üzerindeki kısıtlamalar faktöründe, 0,29 puan almıştır. Bu puanla küresel olarak 142 ülke arasında, 135. sırada, bölgesel olarak 15 ülke arasında 14. sırada yer almıştır. Sahip olduğu bu puan ve sıralamayla hem küresel hem de bölgesel olarak ortalamanın altında yer alır.

7.1.2 Yolsuzluğun Yokluğu

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 2. Faktörü, hükümette yolsuzluğun yokluğunu ölçer. Faktör, üç yolsuzluk biçimini ele alır: rüşvet, kamu veya özel çıkarlar tarafından uygunsuz etki ve kamu fonlarının veya diğer kaynakların kötüye kullanılması. Bu üç yolsuzluk biçimi, yürütme organındaki, yargıdaki, ordudaki, polisteki ve yasama organındaki hükümet görevlileri açısından incelenir.

ŞEKİL 8. Yolsuzluğun Yokluğu

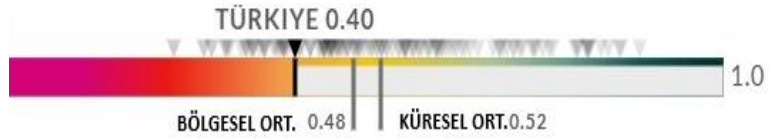

Türkiye, ikinci faktör olan yolsuzluğun yokluğu faktöründe, 0,45 puan almıştır. Bu puanla bölgesel ortalamasının üzerinde yer edinmiş fakat küresel ortalamasının aşağısında kalmıştır. Küresel olarak 142 ülke arasında 78, bölgesel olarak ise 15 ülke arasında 8.sırada yer almıştır.

7.1.3 Açık Hükümet

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 3. Faktörü, bir hükümetin bilgi paylaşma, insanları hükümeti sorumlu tutmak için araçlarla güçlendirme ve kamu politikası müzakerelerine vatandaş katılımını teşvik etme derecesiyle tanımlanan hükümetin açıklığını ölçer. Bu faktör, temel yasaların ve yasal haklar hakkındaki bilgilerin kamuoyuna açıklanıp açıklanmadığını ölçer ve hükümet tarafından yayınlanan bilgilerin kalitesini değerlendirir. Aslında kısa ve öz anlamı devletin toplumdaki bireylere karşı olabildiğince şeffaf olmasıdır.

ŞEKİL 9. Açık Hükümet

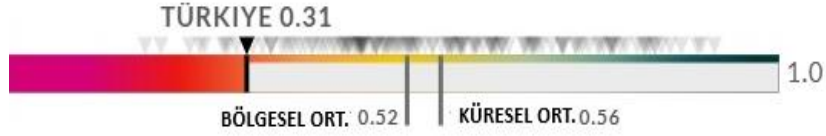

Üçüncü faktörde ise Türkiye, 0,40 puan almıştır. Aldığı bu puanla hem bölgesel hem de küresel ortalamasının aşağısında kalmıştır. Küresel sıralamaya bakıldığında ise 0,40 puanla, 142 ülke arasında 108. bölgesel sıralamada ise 15 ülke arasında 13. sırada yer almıştır.

7.1.4 Temel Haklar

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 4. Faktörü, uluslararası hukuk altında kurulan temel insan haklarına saygı göstermeyen pozitif hukuk sisteminin en iyi ihtimalle “hukuk kuralı” olduğunu ve bir hukukun üstünlüğü sistemi olarak adlandırılmayı hak etmediğini kabul eder. İnsan haklarını ele alan birçok başka endeks olduğu ve Endeksin tüm haklara uyumu değerlendirmesinin imkânsız olacağı için, bu faktör Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi altında kesin bir şekilde belirlenmiş ve hukukun üstünlüğü endişeleriyle en yakından ilişkili olan nispeten mütevazı bir haklar menüsüne odaklanır.

ŞEKİL 10. Temel Haklar

Bir diğer faktör olan 4. faktör de ise Türkiye, 0,31 puan olarak hem bölgesel hem de küresel ortalamaların oldukça aşağısında yer almıştır. Bu puanla küresel ortalama da 142 ülke arasından 133. sırada, bölgesel olarak ise 15 ülkeden 15. sırada yer almıştır.

7.1.5 Düzen ve Güvenlik

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 5. Faktörü, bir toplumun kişilerin ve mülkün güvenliğini ne kadar iyi sağladığını ölçer. Güvenlik, herhangi bir hukukun üstünlüğü toplumunun tanımlayıcı yönlerinden biridir ve devletin temel bir işlevidir. Ayrıca, hukukun üstünlüğünün ilerletmeye çalıştığı hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi için bir ön koşuldur.

ŞEKİL 11. Düzen ve Güvenlik

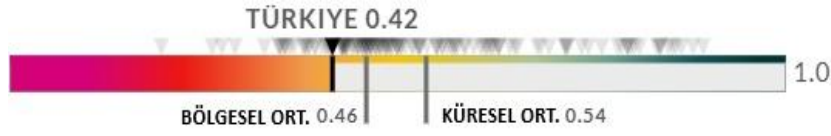

Türkiye, düzen ve güvenlik faktörü olan 5. faktörde, 0,72 puan olarak küresel ortalama ile aynı puana sahip olmuştur. Fakat bölgesel ortalamadan biraz aşağısında yer almıştır. Küresel ortalama da 142 ülke arasında 70. sırada, bölgesel ortalama içerisinde ise 15 ülke arasında 13. sırada yer almıştır.

7.1.6 Düzenleyici Uygulama

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 6. Faktörü, düzenlemelerin adil ve etkili bir şekilde ne ölçüde uygulandığını ve yürütüldüğünü ölçer. Hem yasal hem de idari düzenlemeler, hükümet içinde ve dışında davranışları yapılandırır. Bu faktör, bir hükümetin hangi faaliyetleri düzenlemeyi seçtiğini değerlendirmez veya belirli bir faaliyetin ne kadarının düzenlenmesinin uygun olduğunu dikkate almaz. Bunun yerine, düzenlemelerin nasıl uygulandığını ve yürütüldüğünü inceler.

ŞEKİL 12.Düzenleyici Uygulama

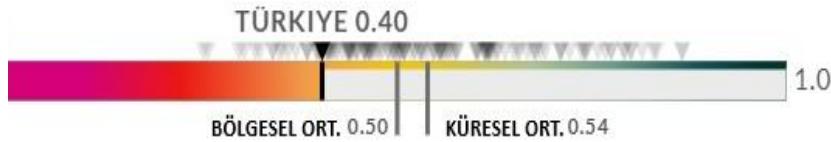

Türkiye 6. faktör de 0,42 puan alarak hem bölgesel hem de küresel ortalamanın aşağısında kalmıştır. Bu puanla küresel olarak 142 ülke arasında 117. sırada, bölgesel olarak 15 ülke arasında ise 14. sırada yer almıştır.

7.1.7 Medeni Adalet

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 7. Faktörü, sıradan insanların şikayetlerini medeni adalet sistemi aracılığıyla barışçıl ve etkili bir şekilde çözüp çözemeyeceğini ölçer. Medeni adalet sistemlerinin erişilebilir ve uygun fiyatlı olup olmadığını ve kamu görevlilerinin ayrımcılık, yolsuzluk ve uygunsuz etkisinden uzak olup olmadığını ölçer. Mahkeme işlemlerinin makul olmayan gecikmeler olmadan yürütülüp yürütülmediğini ve kararların etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını inceler. Ayrıca alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının erişilebilirliğini, tarafsızlığını ve etkinliğini ölçer.

ŞEKİL 13.Medeni Adalet

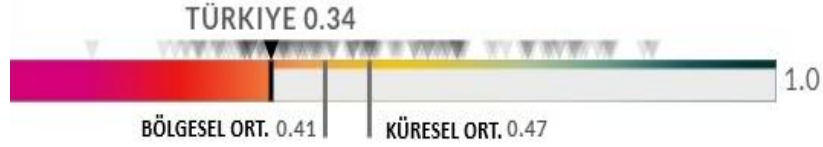

Türkiye 7. Faktörde ise 0,40 puan alarak bölgesel ve küresel ortalamanın altında yer almıştır. Bu faktör sıralamasında küresel sıralama da 142 ülke içerisinde 122. bölgesel sıralamada ise 15 ülke içerisinde 15. sırada yer almıştır.

7.1.8 Ceza Adaleti

WJP Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nin 8. Faktörü, bir ülkenin ceza adalet sistemini değerlendirir. Etkili bir ceza adalet sistemi, hukukun üstünlüğünün temel bir yönüdür, çünkü şikayetleri gidermek ve topluma karşı işlenen suçlar için bireylere karşı dava açmak için geleneksel mekanizmayı oluşturur. Ceza adaletinin sağlanmasının değerlendirilmesi, polis, avukatlar, savcılar, hakimler ve cezaevi memurları dahil olmak üzere tüm sistemi dikkate almalıdır.

ŞEKİL 14.Ceza Adaleti

Son olarak 8. faktörde Türkiye, 0,34 puan alarak bölgesel ve küresel ortalamasının altında kalmıştır. Yine bu faktörde de küresel ortalama da 142 ülke arasında 107. Sırada yer almıştır. Bölgesel sıralamada ise 15 ülke arasında 13.sırada yerini almıştır.

7.2 Yolsuzluk Algı Endeksi

Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI), 180 ülke ve bölgeyi kamu sektöründeki yolsuzluk algısına göre sıralayan küresel bir göstergedir. Endeks, 13 bağımsız veri kaynağına dayanmakta ve ülkeleri 0 ile 100 arasında bir ölçek üzerinde değerlendirmektedir. 0 puan yüksek yolsuzluk algısını, 100 puan ise temiz bir kamu sektörünü ifade eder. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün (Transparency International) yayımladığı 2024 Yılı Yolsuzluk Algı Endeksi sonuçlarına göre, Türkiye 34 puan alarak 107. Sırada yer aldı. Türkiye'nin puanı geçen yıla kıyasla değişmezken sıralamadaki yükselme diğer ülkelerin puanlarındaki değişimden kaynaklandı. Ülke sıralamaları bütün ülkelerin puanlarına bağlı olarak değişmekle birlikte, esasen ilgili ülkenin aldığı puan, bir ülkede kamuda yolsuzluk algısındaki gerçek durumu yansıtmaktadır. Türkiye'nin yolsuzlukla mücadelede daha etkili reformlar yaparak puanını yükseltmesi büyük önem taşımaktadır. Danimarka, 90 puan ile 2024 Yolsuzluk Algı Endeksi'nde üst üste yedinci kez zirvede yerini almıştır. Finlandiya 88, Singapur ise 84 puanla ilk üçte yer almıştır. Yeni Zelanda 83 puanla ilk üçten çıksa da halen ilk 10 arasında bulunuyor. İlk 10'da ayrıca Lüksemburg, Norveç, İsviçre (81), İsveç (80), Hollanda (78), Avustralya, İzlanda ve İrlanda (77) yer almaktadır. En düşük puan alan ülkeler arasında Güney Sudan (8), Somali (9) ve Venezuela (10) yer alırken, Suriye, Libya, Yemen ve Kuzey Kore gibi ülkelerin de listenin alt sıralarında yer aldığı görülmüştür (Uluslararası Şeffaflık Derneği,2024).

7.3 Dünya Özgürlük Endeksi

Freedom House, 1973'ten beri dünya çapında siyasi haklar ve medeni özgürlüklerin durumunu değerlendiriyor. Freedom in the World raporu, 195 ülke ve 13 bölge için sayısal derecelendirmelerden ve destekleyici açıklayıcı metinlerden oluşur. Freedom in the World, her ülke ve bölge için seçim sürecini, siyasi çoğulculuğu ve katılımı, hükümetin işleyişini, ifade ve inanç özgürlüğünü, örgütlenme ve örgütlenme haklarını, hukukun

üstünlüğünü, kişisel özerkliği ve bireysel hakları analiz eder. Bir ülke veya bölgenin Dünya Özgürlüğü statüsü, 0-40 arası bir ölçekte toplam Siyasi Haklar puanına ve 0-60 arası bir ölçekte toplam Sivil Özgürlükler puanına bağlıdır. Türkiye 100 üzerinden 33 puan alarak, özgür olmayan ülkeler arasında yer almıştır (Freedom House,2024).

7.4 İnsani Özgürlük Endeksi

İnsan Özgürlüğü Endeksi (HFI, 2024), zorlayıcı kısıtlamanın yokluğu olarak anlaşılan insan özgürlüğünün geniş bir ölçüsünü sunar. Bu 10 yıllık endeks, aşağıdaki alanlarda kişisel ve ekonomik özgürlüğün 86 farklı göstergesini kullanır:

Hukukun üstünlüğü, İlişkiler, Hükümetin Büyüklüğü, Hukuk Sistemi ve Mülkiyet Hakları, Sağlam Para, Uluslararası Ticaret Özgürlüğü, Düzenleme, Güvenlik ve Emniyet, Hareket, Din, Dernek Meclis ve Sivil Toplum, İfade ve Bilgi

HFI, dünya nüfusunun %98'ini temsil eden küresel olarak anlamlı bir ülke ve yargı alanı kümesi için şimdiye kadar oluşturulmuş en kapsamlı özgürlük endeksidir. Türkiye, insani özgürlük endeksinde, 165 ülke arasında, 10 üzerinden 5,28 puan alarak 142. Sırada yer almıştır. 2000 yıllarında endekste bu değer 6,19 puanken 2022 yılı itibariyle 5,28 puana gerilemiştir. Türkiye'nin 2000-2022 yılları arasındaki insani özgürlük puanı 0,91 puan azalmıştır.

ŞEKİL 15. İnsani Özgürlük Endeksi

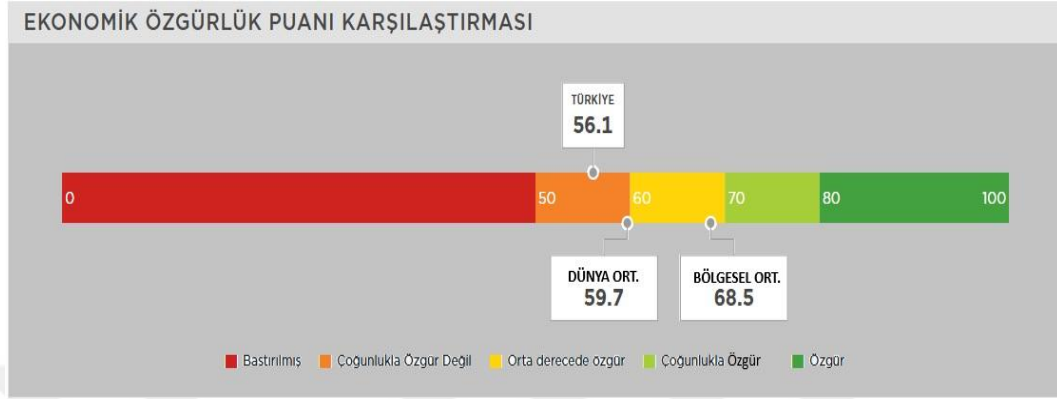

7.5 Dünya Ekonomik Özgürlükler Endeksi

Ekonomik Özgürlük Endeksi (EÖE,2025), 1995 yılından beri, Heritage Vakfı ile The Wall Street Journal tarafından yıllık olarak yayımlanan, dünya ülkelerindeki ekonomik bağımsızlığı 12 alt kategori çerçevesinde ölçmeyi amaçlayan bir çalışmadır. (Hazine ve Maliye Bakanlığı 2025) Endekste, her kategori için 100 maksimum değeri temsil etmek üzere, söz konusu başlıklar eşit ağırlığa sahip olup, “0-100” skalası kullanılarak değerlendirilmektedir. Ülkelerin skorları 0-100 arası tüm değerleri alabilmektedir. Yüksek skorlar yüksek özgürlük seviyesini temsil etmektedir. Her kategorinin kendine

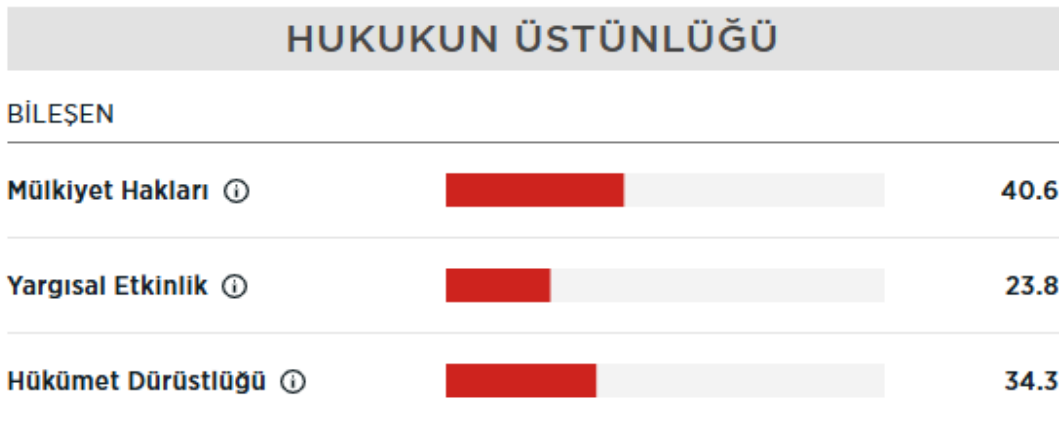
göre bileşenleri vardır ve ülkelere bu bileşenler bazında puan verilirken, değişik hesaplama yöntemleri kullanılmaktadır.

ŞEKİL 16. Ekonomik Özgürlük Puan Karşılaştırması

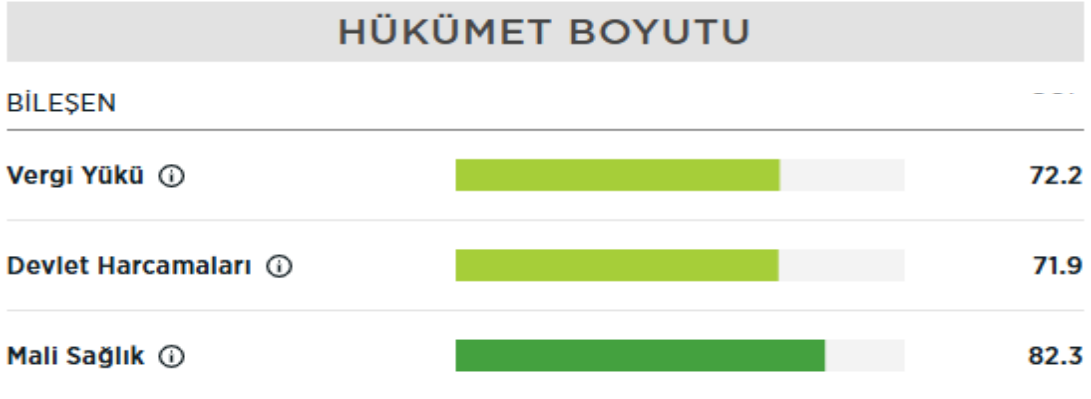
Türkiye bu endekste; hesaplamalar sonucunda 56,1 puan almıştır. Bu puanla 184 ülke arasında 111. sırada yerini almıştır. Türkiye'nin 111. Sırada yer alması onun çoğunlukla özgür olmayan ülkeler arasında bulunmasına sebebiyet vermiştir. Derecelendirmesi geçen yıla göre 0,1 puan düşmüştür ve Türkiye Avrupa bölgesindeki 44 ülke arasında 42. sırada yer almaktadır. Ülkenin ekonomik özgürlük puanı dünya ve bölge ortalamalarından düşüktür. Türkiye'nin ekonomisi 2025 Endeksi'ne göre "çoğunlukla özgür olmayan" olarak değerlendirilmektedir.

ŞEKİL 17. Hukukun Üstünlüğü Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri

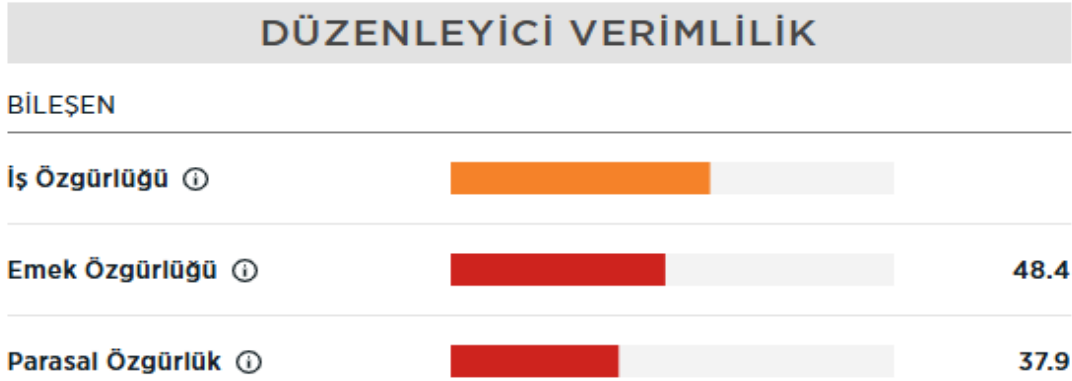
Türkiye genel olarak hukukun üstünlüğünde zayıftır. Hukukun üstünlüğü ölçütü üç ana bileşene bağlıdır, bunlar; mülkiyet hakları, yargısal etkinlik ve hükümet dürüstlüğü. Türkiye'nin her üç bileşende de dünya ortalamasının altında olduğu görülür.

ŞEKİL 18. Hükümet Boyutu Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri

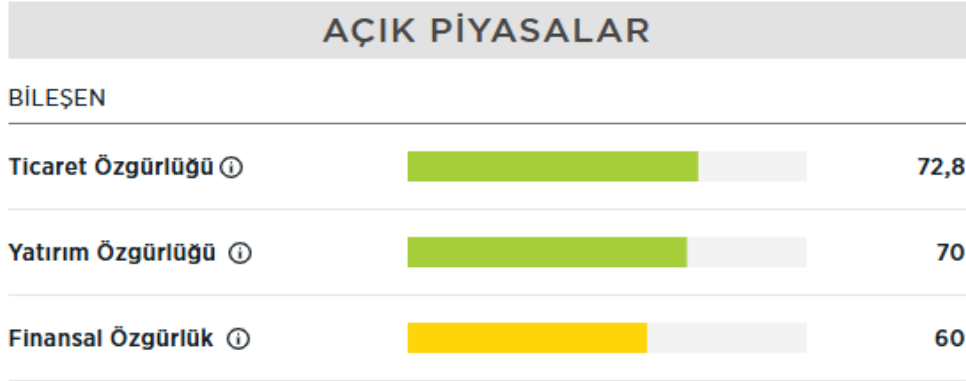
Hükümet boyutu ölçütü, vergi yükü, devlet harcamaları ve mali sağlık gibi bileşenlere bağlıdır. Türkiye bu ölçütte dünya ortalamaların üzerindedir.

ŞEKİL 19. Düzenleyici Verimlilik Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri

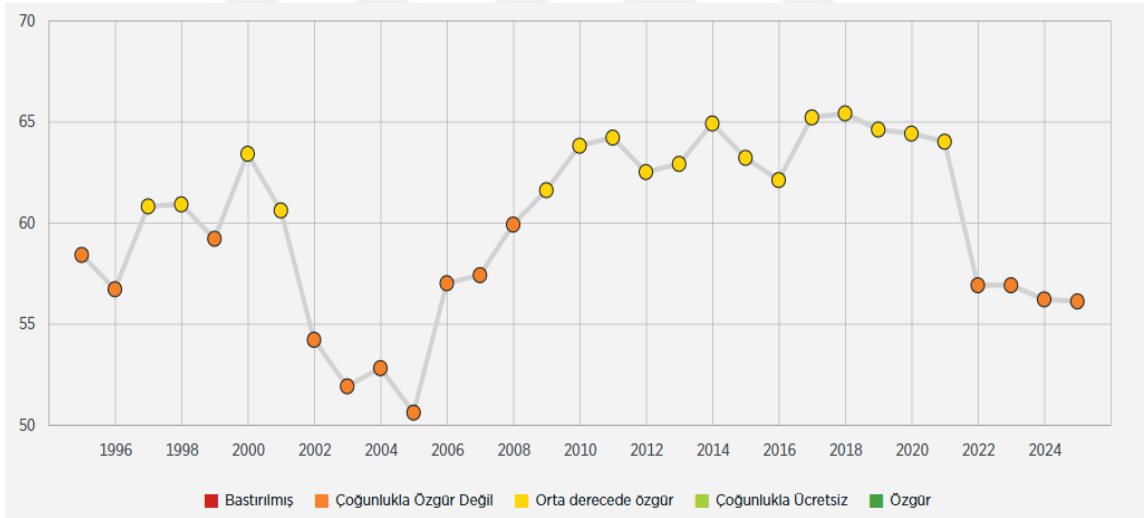
Türkiye'nin genel düzenleyici durumu kurumsallaşmamış ve verimli halde değildir. Düzenleyici verimlilik ölçütü iş özgürlüğü, emek özgürlüğü ve parasal özgürlük bileşenlerine bağlıdır. Ülkemiz iş özgürlüğü konusunda ortalamanın altında, emek özgürlüğü konusunda ortalamanın daha altında, parasal özgürlük konusunda ise ortalamanın daha da altındadır.

ŞEKİL 20. Açık Piyasalar Ana Kategorisi ve Alt Kategorileri

Açık piyasalar ölçütünde, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük bileşenleri ana bileşenlerdir. Ülkemiz bu bileşenler de ortalama veya ortalamanın üzerindedir. Finansal sistem hızlı bir dönüşüm geçirdiği için sistem artık daha şeffaf ve rekabetçidir. Türkiye'nin zaman içerisindeki ekonomik özgürlük verileri ise şu şekildedir;

ŞEKİL 21. 1996-2024 Ekonomik Özgürlük Verileri

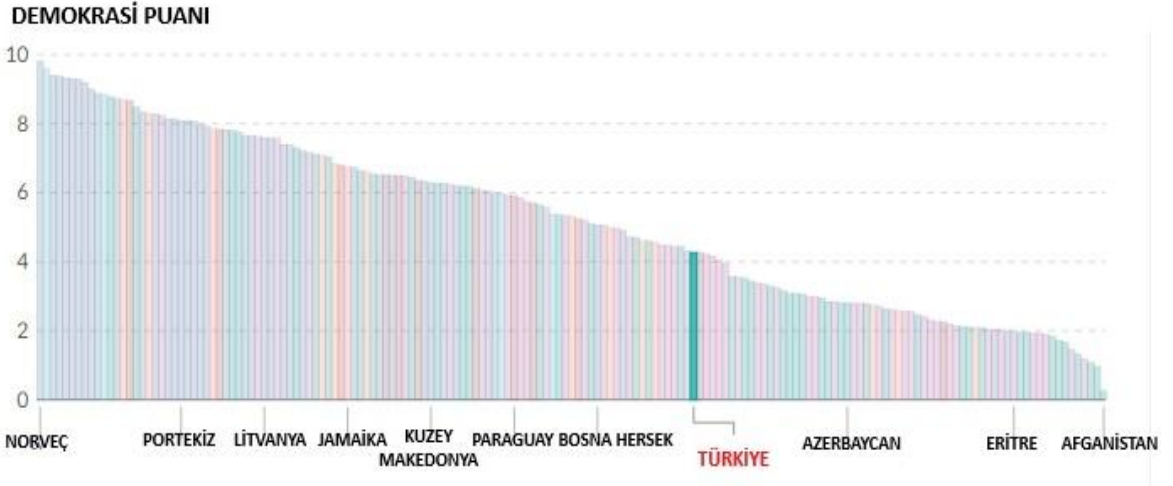

7.6 Demokrasi Endeksi

Demokrasi endeksi, The Economist dergisinin araştırma bölümü olan Economist Intelligence Unit (EIU,2025) tarafından oluşturulan bir endekstir. Endekste 167 ülke yer alır. Küresel Demokrasi Endeksi, çoğulculuk, medeni haklar ve siyasi kültürü ölçen beş farklı kategoride gruplandırılmış 60 göstergeye dayanmaktadır. Sayısal bir puan ve sıralamaya ek olarak, endeks her ülkeyi dört rejim türünden birine sınıflandırır: tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, karma rejimler ve otoriter rejimler (UNESCO).

Endeksin ilk sırasında 10 üzerinden 9,81 puan alarak Norveç, son sırasında ise 10 üzerinden 0,32 puan ile Afganistan yer alır. Türkiye demokrasi endeksinde karma rejimler bölümünde yer alır ve 10 üzerinden 4,26 puan alarak 103. sırada yer almıştır.

ŞEKİL 22. Demokrasi Puanı

7.7 İnsani Gelişme Endeksi

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), insani gelişmenin temel boyutlarındaki ortalama başarının özet bir ölçüsüdür: uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitilmiş olma ve makul bir yaşam standardına sahip olma. İGE, bu üç boyutun her biri için normleştirilmiş endekslerin geometrik ortalamasıdır. Sağlık boyutu, doğumda beklenen yaşam süresine göre değerlendirilir; eğitim boyutu, 25 yaş ve üzeri yetişkinler için ortalama eğitim yılı ve okula başlama çağındaki çocuklar için beklenen eğitim yılı ortalamasına göre ölçülür. Yaşam standardı boyutu, kişi başına düşen gayri safi milli gelire göre ölçülür (HDI, 2025).

Türkiye için İnsani Gelişme Endeksi verileri şu şekildedir;

ŞEKİL 23. İnsani Gelişme Endeksi

Türkiye	
2023 İGE değeri	0,853
2022'den itibaren İGE değişimi	0,000
Doğumda beklenen yaşam süresi	77,2 yıl
Beklenen okul yılları	19,8 yıl
Ortalama okul yılları	9,0 yıl
Kişi başına düşen gayri safi milli gelir	34.507 (sabit 2021 PPP\$)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAPISAL SORUNLARA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: YAPISAL REFORMLAR

1. YAPISAL REFORM KAVRAMININ TANIMI

Reform kavramı, “ daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, düzeltme veya ıslahat” şeklinde açıklanabilir (TDK,24.12.2024). Reformlar kendiliğinden ortaya çıkmazlar. Yapılan değişikliklerin, düzeltmelerin reform niteliğine sahip olması için daha önceden planlanmış, baştan sona düşünülmüş şekilde yapılması gerekir. Fakat her planlı yapılan değişim reform olarakta nitelendirilemez. Reformların planlanarak yapılmasının yanı sıra kalıcı olması da oldukça önemlidir. Örneğin ekonomik sistemde yapılan değişim, kısa bir zaman sonra ortadan kaldırılarak yerine yeni bir değişim getiriliyorsa bu değişimi kalıcılık özelliğine uymadığından dolayı reform olarak nitelendirilemez. Yapısal reformlar, ekonomik sistemin daha verimli çalışabilmesi ve sisteme gelen dış şoklara karşı sistemin daha güçlü bir şekilde durabilmesi için sistemin yeniden yapılandırılmasıdır. Bu yapılandırma bir ülkenin yapısının mevcut halinden farklı bir hale doğru değiştirilmesidir. Değişimin gerçekleşmesi için bütün bir yapının değişmesi gerekir (Eğilmez,2014). Yapısal reform kavramı 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ekonomik krizlerin çıkmasıyla birlikte bu krizlere çözüm olarak çıkmıştır. Akademik literatürde, yapısal reform kavramı 1970’li yıllarda ortaya çıkan petrol krizleri ve devamında seyreden stagflasyon¹ süreçlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Bu dönemlerde Keynesyen ekonomi politikalarının yetersiz kaldığı düşünüldüğünden serbest piyasa ekonomisine geçişi savunan neoliberal politikalar önemli hale gelmiştir. Bu dönemde yapısal reformlar devletin ekonomideki müdahaleci rolünü azalmaya yöneliktir.1980’li yıllara gelindiğinde yapısal reform kavramı, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda, kuruluşlar gelişmekte olan ülkeler için yapısal reformları desteklemek amacıyla programlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu programlardan başlıca olanı ise” Washington Mutabakatı” olarak adlandırılan programdır. Bu program serbest piyasa reformlarını öngören politikaları içeriyordu (Williamson, 1990). Yapısal reform kavramı kökenleri daha eskiye özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar götürülebilir. Ancak modern anlamda 1970’li ve 1980’li

¹ Stagflasyon; durgunluk ve enflasyonun bir arada görülmesine verilen isim.

yıllarda yaygınlaşmıştır. Bunun sebebi bu dönemde yaşanan ekonomik krizler, küreselleşme süreçleri yapısal reformlara olan ihtiyacı arttırmış ve önemli hale getirmiştir.

Ülkelerin gerçekleştireceği yapısal reformlar, istikrarlı, istihdam sağlayan, çevre bilincine sahip çevreye duyarlı, teknolojiyi de içinde barındırmalıdır fakat ülkeler yapısal reformları gerçekleştirirken, ülkenin mevcut durumu ve hedefledikleri ekonomik durumu da göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Aksi takdirde ülkeler yetersiz kalarak rekabet gücünü kaybeder, bu durumda ülkelerin ekonomik krizlere açık hale gelmesine sebebiyet verir. Yapısal reformların her ne kadar maliyetleri yüksek ve etkileri de uzun dönemde görülse de gerçekleştirildikleri zaman ülkeleri oldukça olumlu yönde etkileyerek kalkındırıp geliştirirler.

1.1 Yapısal Reformların Amaçları

En temel şekilde yapısal reformların amacın hükümetlerin çalışma biçimlerini değiştirmesidir. Bu değişimler genel olarak mevcut düzenin açıkları ve eksiklerini tamamlanarak yapılır. Yapısal reformlar uzun vadede hayata geçirilir ve sonuçlarını da almak oldukça uzun vadede mümkün olur. Bu sebepten çok fazla emek, zaman ve maliyet gerektirirler. Fakat yapısal reformların hayata geçirilmesi ekonomilerin uzun vadede oldukça gelişmesini sağlar. Örneğin eğitim sisteminde hayata geçirilen herhangi bir yapısal reformun gerçekleşmesi ve sonuçlarının alınması uzun ve maliyetli olsada, daha iyi bir neslin yetişmesi adına oldukça önemli bir etkidir. Tüm bu sonuçlar birbirlerine zincir gibi bağlı olduğundan eğitim alanında yapılan bir yapısal reform uzun vadede ekonomiyi de olumlu yönde etkiler (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası). Yapısal reformların amaçları bir ülkede, ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda köklü değişimler meydana getirerek ülkenin daha adil, daha sürdürülebilir gelecek ve daha güçlü olmasını sağlar. Yapılan yapısal reform değişikliklerine, ekonomik büyüme ve verimliliği teşvik etmesi verilebilir. Yapısal reformlar, kaynak dağılımını optimize ederek faktör verimliliğini artırır ve uzun vadeli büyümeyi destekler (OECD, 2019). Yapısal reformların hedefi potansiyel üretim seviyesini arttırmaktır. Yapısal reformlar ekonominin arz yönünü etkiler. Üretkenliği, yatırımı ve istihdamı artırır. İşsizlik oranlarını düşürmek, kayıt dışı istihdamın azaltılması ve işgücüne katılım için teşvikler sağlamak yapısal reformlara örnektir (IMF,2020). Yapısal reformların bir başka amacı ise finansal sistemde istikrar yaratmaktır. Bankacılık sektöründeki denetim mekanizmaları

iyileştirerek ve finansal kapsayıcılığı arttırarak finansal kriz riskini azalmaktır (BIS, 2017). Son olarak yapısal reformların bir başka amacı ise toplumlarda bireyler arası sosyal eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmaktır. Gelir dağılımını daha adaletli bir hale getirmek, sosyal yardım politikalarına önem göstermek, bireylerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak önemli reformlar arasında yer alır (ILO,2019).

1.2 Yapısal Reformların Türleri

Yapısal reformlar ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi eksik bulunan alana göre de farklılık gösterebilir. Sürekli olarak ekonomi alanıyla anılan yapısal reformları farklı alanlarda da görmek mümkündür. Bunlara örnek olarak ekonomik reformların yanı sıra siyasal, sosyal reformları, sosyal güvenlik ve sağlık reformları, sektörel ve son olarak kurumsal reformlar verilebilir. Yapısal reformlar ülkelerde ki eksikleri göre şekillenir.

1.2.1 Siyasal Reformlar

Dünya üzerinde ki toplumlar, ülkelerini daha demokratik yönetmek, şeffaflığı ve hesap verilebilirliği arttırmak, toplumlarda ki insan ve sosyal grupların temsilini daha adil bir şekilde yapmak, karar alma süreçlerini iyileştirmek gibi temel nedenlerle siyasal reformlara ihtiyaç duyarlar. Yapılacak olan etkili siyasal reformlar, hükümetlerin daha etkili, aktif ve istikrarlı olmasına, ekonomik potansiyellerini ortaya çıkarmaya yardımcı olurlar. Siyasal reformlar bir ülke ve hükümet için, demokratik yönetime ulaşmayı sağlayan en önemli basamaklardır. Siyasal reformların temel amaçları arasında; demokratikleşme, şeffaflık ve hesap verebilirlik, hukuk devleti olma ve insan hakları ve özgürlükler yer alır.

Siyasal reform türlerini ve örneklendirmelerini şu şekilde yapabiliriz;

a) Anayasal Reformlar

Anayasalar bir devletin hukuki metnidir. Bu metin siyasal sistemin işleyişini belirler. Anayasal reformlar; kuvvetler ayrılığı, temel haklar gibi konuları düzenler.

Örnek; 1982 Anayasası'nın 2017'deki başkanlık sistemiyle değiştirilmesi (Özbudun,2018)

b) Yargı Reformları

Yargının bağımsızlığını sağlamak ve adalet sistemindeki etkinliği arttırmak amacıyla yapılan reformlardır.

Örnek; 2019 Türkiye Yargı Reformu Strateji Belgesi (Resmî Gazete 2019)

1.2.2 Sosyal Reformlar

Sosyal reformlar, sosyal sorunları, eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri düzenlemek üzerine yapılan reformlardır. Bu reformlar yasaları ve politikaları düzenleyip değiştirerek daha eşit ve adil bir ortam yaratılmasını sağlar. Tarihte pek çok sosyal reforma şahit olmuştur. Buna en önemli ve eski örnek köleliğin kaldırılması verilebilir. Sonrasında kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesi de oldukça önemli örneklerdendir. Ayrıca günümüzden örnek verecek olursak; hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, düşünce ve ifade özgürlüğü, laiklik gibi konularda sosyal reformlara örnektir (Eğilmez,2022). Sosyal reformlar uygulandığında, toplumların yaşam kalitelerini artırır, sosyal eşitlik sağlar, demokrasi güçlenir ve sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Sosyal reformların temel alanlarına eğitim reformları, sağlık reformları, çalışma ve sosyal güvenlik reformları, kadın ve aile politikaları gibi alanları içerir. Eğitim sistemindeki eşitsizliği azaltmak, kaliteyi arttırmak, karma eğitime geçiş ve öğrencilere burs hakkının tanınması eğitim reformlarına örnektir (UNESCO,2021). Evrensel sağlık hizmetlerinden bireylerin eşit faydalanması, sağlık sisteminin iyileştirilmesi sağlık reformlarına örnektir (WHO,2020). İşsizlikle mücadele etmek, asgari ücretin iyileştirilmesi, çalışma saatlerinin standartlara uygun hale getirilmesi gibi reformlar çalışma ve sosyal güvenlik reformlarına örnektir (ILO,2019). Toplumsal eşitliği sağlamak, kadına yönelik şiddeti önlemek için politikalar oluşturmak, eşit işe eşit ücret gibi reformlarda kadın ve aile reformlarına örnektir.

1.2.3 Ekonomik Reformlar

Ekonomik reformlar bir ülkede, ekonomik performansın iyileştirilmesi, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, makroekonomik istikrarı sağlamak ve verimliliği arttırmak amacıyla yapılan değişimlerdir. Ekonomik reformların başarısı, uygulanma hızına, kurumsal kapasiteye ve verilen siyasi desteğe bağlı olarak değişebilir. Bazı reformlar uygulanırken kısa vadeli olarak bazı sosyal maliyetlere yol açabilir. Buna örnek olarak işsizlik artışı verilebilir. Ancak uzun vadede ekonomik reformlar büyüme ve istihdam yaratırlar (Alesinna ve diğerleri., 2019) Ekonomide yapılan reformlar, bir ülkenin ekonomik yapısının daha modern hale getirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla yapılır. Ancak reformlar uygulanırken, tasarımına uygulanma stratejisine dikkat edilerek uygulanmalıdır. Ekonomik reformlara maliye politikası ve para politikası reformları örnek verilebilir. Maliye politikası reformları kamu harcamalarını kısılması,

bütçe açıklarının azaltılması şeklinde yapılır (IMF,2020). Para politikaları reformları ise, merkez bankasının bağımsızlığının artması, enflasyon hedeflemesi şeklinde yapılır (Mishkin 2007). Ekonomik reformlara bir başka örnek ise, dışa açılma ve ticaret reformları olarak verilebilir. Tariflerin azaltılması, dış ticaretin serbestleştirilerek korumacı politikaların gevşetilmesi örnek verilebilir. Ayrıca döviz kuru politikaları da dışa açılma ve ticaret reformları olarak sayılır. Sabit veya esnek kur rejimlerinin benimsenmesi ve dış ticaret dengesinin sağlanması da döviz kuru politikalarına örnektir (Calvo ve Reinhart 2002).

1.2.4 Sektörel Reformlar

Sektörel reform kavramı, herhangi bir ekonomikte sektörde yapılan değişimlerdir. Değişim amacı yapısal ve işlevsel değişiklikler yapılarak verimliliği, sürdürülebilirliği ve rekabet gücünü arttırmayı sağlamaktır. Bu reformlar devlet politikaları, piyasa dinamikleri veya değişen dönüşen teknolojiler tarafından oluşturulur. Sektörel reformların ülke ekonomileri için hem makroekonomik hem de mikroekonomik etkileri vardır. Mikroekonomik olarak, ülkedeki mevcut firmaların performansını, makroekonomik olarakta ülkenin ekonomik büyümesini etkiler (World Bank,2020). Sektörel reformlara, sektörler bazında örnek verecek olursak;

- ◇ **Sağlık Sektöründe;** Türkiye’de 2003 yılından itibaren uygulanan Sağlıkta Dönüm Programı ile, aile hekimliği sistemine geçiş (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2008).
- ◇ **Finans Sektöründe;** 2008 küresel krizi sonrasında bankacılık sektörü için geliştirilen Basel III ²standartları (Bank for International Settlements).
- ◇ **Eğitim Sektöründe;** Finlandiya’nın PISA’da başarılı olmasının nedeni eğitim sektöründe yaptığı reformlardır. Bu reformlar, öğretmenlerinin eğitim düzeyini master düzeyine çıkarmak ve proje bazlı öğrenme yöntemine geçilmesidir (Sahlberg, p.2015).

1.2.5 Kurumsal Reformlar

Kurumsal reformlar, ülkelerde yer alan kurumların yapısal yönetsel olarak şeffaflığının verimliliğinin ve hesap verilebilirliğinin artması amacıyla yapılan sistematik

² Basel III Standartları; 2008 küresel krizi sonrasında alınan birtakım ek önlemlerdir. Basel III, önceki dönemlerde ortaya konmuş Basel II standartlarının eksiklerini tamamlamak üzere Basel Komitesi tarafından çıkarılmıştır.

değişimlerdir. Reformlarla birlikte kurumların kalitesinin artması, kurumsal kapasitenin güçlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi amaçlanır (World Bank, 2002).

Kurumsal reformlara şu şekilde örnekler verilebilir;

Kamu Sektörü;

- ◇ Türkiye’de kamu mali yönetimi reformu (5018 sayılı kanun)
- ◇ Yargı reformu strateji belgesi (2019, Türkiye)

Özel Sektör;

- ◇ Netflix’ in DVD’den dijitalle geçişi
- ◇ Microsoft’un bulut dönüşümü

Finansal Kurumlar;

- ◇ Basel III uyum süreci
- ◇ Türkiye Varlık Fonu

Kurumsal reformlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok önemlidir. Kamu da olan verimsizliklerin, yolsuzlukların ve ekonomik dengesizliklerin özellikle daha çok daha yaşanması sebebiyle gelişmekte olan ülkeler kurumsal reformlara öncelik göstermeleri gerekir. Kurumsal reformların bir diğer önemli tarafı ise, yönetim kavramıdır. İyi yönetim, şeffaflık, hesap verilebilirlik, hukukun üstünlük gibi ilkelere bağlıdır. Dünya bankası ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar iyi yönetim ilkelerini kurumsal reformların temel dayanağı olarak görürler. Ayrıca kurumsal reformların ülkelerde ki bireyler açısından güven oluşturma gibi bir sonucu da vardır. Kurumsal reformlarla daha iyi işleyen kurumlar bireylerin devletlerine olan güvenlerini artırır.

2. ÜLKELER NEDEN YAPISAL REFORMLARA İHTİYAÇ DUYAR?

Yapısal reformlar ülkelerin belli başlı alanlarda kalkınmasını, gelişmesini ve sosyal kurumsal yapısının iyileştirilmesi amacıyla yapılan köklü değişimlerdir. Değişen dünya dinamikleri, teknolojik gelişmeler, küreselleşme, kültürel ve demografik değişimler ülkeleri belli yapısal reformların gerçekleşmesi için zorlamaktadır. Bu değişimlerin amacı, ülkelerin büyümelerini arttırmak, küresel alanlarda rekabet güçlerini yükseltmek, kamu maliyesini sürdürülebilir hale getirmek, istihdamı desteklemektir. Ülkeler ekonomik büyüme ve küresel çapta rekabet güçlerini arttırmak amacıyla yapısal reformlara ihtiyaç duyarlar. Yapısal reformların gerçekleştirilmesi uzun vadeli ekonomik

büyüme için oldukça önemlidir. (OECD, 2017), ülkelerin verimlilik artışını hızlandırmak ve işgücü piyasalarını esnekleştirmek için yapısal reformlara ihtiyaç duyduğundan bahsetmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, yapısal sorunlar daha fazla olduğundan kaynaklı yapısal reformların planlanması ve gerçekleştirilmesi daha büyük önem taşır. Gelişmekte olan ülkelerin başlıca yapısal sorunlarına örnek verecek olursak bunlar, altyapıların yetersizliği, yüksek seyreden işsizlik oranları şeklinde olabilir. Bu sorunlarına çözüm ise, piyasa dostu politikalar ve reformlar sayesinde olacaktır (World Bank, 2019). Birçok ülke de yüksek işsizlik oranları ve yetersiz istihdam koşulları oldukça önemli bir yapısal sorundur. İşgücü piyasasında yapılacak olan yapısal reformlarla işsizlik azaltılabilir, özellikle genç işsizlik azaltılabilir ve istihdam artırılabilir (Blanchard ve Summers, 2019). Ayrıca çalışan işçilerin haklarının korunması, sosyal güvenliklerinin sağlanması da yapısal reformlarla mümkündür. İşçilerin iş hayatlarının tamamlanmasının ardından emeklilik yaşamları içinde yine yapısal reformlar devreye girer (Esping ve Andersen, 2018) Kamu maliyesinin sürdürülebilir olması yapısal reformların başka önemli bir yanıdır. Mali reformların başarılı olabilmesi için vergi sistemlerinin adil, şeffaf etkin bir şekilde olması gerekmektedir (Alesina ve Ardagna, 2021) Ayrıca hukukun üstünlüğü, yolsuzluklarla mücadele, şeffaflık ve hesap verilebilirlikte yine yapısal reformlarla mümkündür (Kaufman ve Kraay 2024) Değişen ve dönüşen dünya düzeni ülkelerin yapısal reform yapmalarının önünü açmaktadır. Dünyanın teknolojik olarak dönüşmesi ve dijitalleşmesi ülkelerin teknolojik altyapılarında reform yapmalarını gerektirir. Günümüzde teknolojiyle alakalı yapısal reformlara, bireylerin teknolojiye kolay erişimi, Ar-Ge yatırımlarının teşviki, bireylere dijital becerileri yüklemek şeklinde sıralanabilir. Bu eksiklerden kaynaklı olarak ülkeler yapısal reforma ihtiyaç duyarlar. Ayrıca son zamanlarda hayatımızın neredeyse her alanın da kullandığımız yapay zekanın istihdam üzerindeki etkilerinin yönetilebilmesi için eğitim ve sosyal alanlarda yapılan yapısal reformlarında revize edilmesi gerekir (Brynjolfson ve McAfee, 2017) Yapısal reformlar ülkeleri her zaman bir adım daha ileriye taşımak için yapılır. Ülkeler kendi ekonomik, sosyal-kültürel, eğitim, sağlık gibi alanlarda eksiklerini belirleyip, yapısal reformlar yapmalıdır. Yapısal reformlar uzun ve maliyetli bir süreç olduğu içinde her ülke kendine göre belirlemelidir.

3. BRICS ÜLKELERİ VE BRICS ÜLKELERİNİN YAPISAL SORUNLARI VE YAPISAL REFORM ÖNERİLERİ

BRIC terimi, Brezilya, Rusya, Çin ve Hindistan kelimelerinin baş harflerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. BRIC tanımı ilk defa 2001’de iktisatçı Jim O’neill aracılığı ile ortaya konmuş bundan iki sene sonrasında yayımı yapılan Goldman Sachs (2003) Raporu’nda BRIC ve gelişmekte olan diğer piyasalar üzerine incelemesinde, bu ekonomilerin son on yılda gösterdikleri performansın devamının geleceğini söylemiştir. 2010’da içlerine Güney Afrika’nın da eklenmesiyle beraber isimleri BRICS olarak anılmaya başlamıştır. Brezilya’da 2019’da gerçekleştirilen toplantıda son on yıl içinde küresel çaplı büyüme ve üretimde ciddi bir paya sahip olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu gelişmelerle birlikte devletler zaman geçtikçe değişse bile iş birliğinin süre geleceği sonucuna varılmaktadır. Böylelikle yapılan akademik çalışmalarda BRICS ülkeleri beraber yorumlanmakta, Türkiye de yoğunlukla bu grubun içinde yerini almaktadır (Sayıl, vd. 2022:308). BRICS, bugün itibarıyla bir örgüt statüsünde olmamakla birlikte, 2014 yılında bu beş ülkenin sermayeye katılımı ile kurdukları Yeni Kalkınma Bankası ile daha resmi bir görünüm kazanmıştır. 2019’dan bugüne kadar her yıl düzenli olarak bir araya gelen BRICS ülkeleri, son zirve tarihi olan 1 Ocak 2024’te Mısır, Etiyopya, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin gruba katılmasıyla genişlemiştir. Fakat bu yeni bir oluşum olduğundan, bu çalışma BRIC-S olarak sınırlı tutulmuştur. 2024 yılı içerisinde Türkiye resmi olarak BRICS’e katılmak istediğini açıklamıştır (Erbay, 2024). Dünya ticaretinde gün geçtikçe söz sahibi olmaya başlayan BRICS, hızlı gelişim gösterdiklerinden dikkat çekmektedirler. BRICS ülkeleri küresel ekonomide büyümenin temel gücü olan ülkeler şeklinde adlandırılmaktadır. Dünyadaki nüfusun hemen hemen %40’ını oluşturan bu milletlerin büyümelerini sağlayan sektör yapıları ile kaynakları bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Çin’in ekonomik büyümesindeki itici güç olarak dış satım ve işgücü pazarı gösterilmektedir. Hindistan’ın ekonomik büyümesini iç talep miktarı ve hizmetler işkolu oluştururken, Brezilya’nın tarımsal imaller ve mal ihracatı iktisadi büyümenin ivme kazandırıcı gücü olarak görülmektedir. Rus ekonomisinin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu enerji kaynakları ile ekonomik büyüme yaşanırken, Güney Afrika’nın hammadde yönünden zenginliği göze çarpmaktadır (Özyıldız, 2020: 32).

3.1 Brezilya’nın Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Yüzölçümü açısından dünyanın beşinci büyük, 200 milyonu aşan nüfusuyla bölgesinin en kalabalık ve en büyük ekonomisine sahip ülkesi Brezilya toplumsal eşitsizlikler

açısından dünyada en üst sıralarda yer almaktadır (Kesgin,2021). Ayrıca Brezilya, Latin Amerika'daki en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkelerden biridir. Ülkenin güneyi ve güneydoğusu ekonomik olarak gelişmişken, kuzey ve kuzeydoğu bölgeleri ciddi yoksulluk sorunuyla mücadele etmektedir (World Bank,2022). Brezilya'da okullaşma oranları yüksektir fakat eğitimin kalitesi için aynı şey söylenemez. PISA testlerinde Brezilya, OECD ortalamasının oldukça altında yer almaktadır. Eğitim sistemi hem bölgesel olarak hem de ülkenin sosyoekonomik durumları açısından oldukça önemli yer sarfetmektedir (Schwartzman, 2013). Yolsuzluk, diğer yapısal sorunlardan biridir. Özellikle ‘‘Lava Jato’’ adlı soruşturması üst düzey bürokratlar, şirketler ve siyasetçileri içeren devasa bir yolsuzluk ağını ortaya çıkarmıştır. Bu durumun ortaya çıkarılması devlete ve devletin kurumlarına olan güveni zayıflatmıştır (Taylor, 2017). Brezilya'da vergi sistemi oldukça karışıktır. Sistem dolaylı vergilere dayanmaktadır ve verimsizdir. Vergi sisteminin karmaşıklığı hem yatırım ortamını olumsuz etkiler hem de gelir dağılımını zedeler (OECD, 2023). Şiddet suçları, özellikle de Brezilya'nın büyük şehirlerinde oldukça yaygındır. Polis şiddeti, ceza sistemindeki adaletsizlik ve yetersizlikler ayrıca mahkemelerin oldukça yavaş işlemesi toplumun hukuk sistemine güvenini de büyük ölçüde azaltmıştır (Nunes, 2020). Çevresel sürdürülebilirlik sorunları da Brezilya'nın bir başka yapısal sorunudur. Amazon ormanlarında yaşanan tahribat ve çevre koruma politikalarının zayıflığı uluslararası alanda Brezilya'nın imajını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumlarda çevre ve kalkınma arasında bir denge kurulamadığını gösterir (UNEP, 2022).

Gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik sorununa, sosyal transfer programların genişlemesi ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele politikalarıyla çözüm bulunabilir (Lustig, 2017). Eğitimde kalite arttırılmalı, kamu okullarının altyapıları iyileştirilmeli ve aynı zamanda öğretmen kalitesi de yükseltilmelidir (OECD,2021). Yolsuzlukla mücadele için, şeffaflık ve hesap verilebilirlik olgularının uygulanması çözüm olarak verilebilir. Brezilya'nın vergi sisteminin oldukça karmaşık olduğu açıktır. Dolaylı vergiler yerine doğrudan vergiler almak, vergileri sadeleştirerek vergi sistemini yeniden inşa etmek sorunu çözebilir (Afonso ve Barros, 2015). Amazon ormanlarında yaşanan tahribatlara çevre yasalarıyla müdahale etmek mümkündür. Hukuk sisteminin daha güvenilir olması için oluşturulacak anayasa değişiklikleri, mahkemelerin altyapılarının iyileştirilmesi, cezaların suçlular için caydırıcı ve mağdurlar içinse tatmin edici olması ceza sistemindeki adaletsizlik sorununa verilebilecek çözüm önerileridir.

3.2 Rusya'nın Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Rusya'nın yapısal sorunlarına ekonomik olarak ileri seviyede enerji bağımlılığını örnek verebiliriz. Özellikle petrol ve doğalgaz ihracatına bağımlıdır. Bu durumda, ekonominin çeşitlenmesini engelleyerek enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı ülkeyi savunmasız hale getirmektedir. Ayrıca yapısal dönüşümü zorlaştırmakta ve dış şoklara açık hale getirmektedir (Guriev ve Tsyvinski, 2010). Rusya' sanayi üretimi büyük ölçüde eski Sovyet altyapısına dayanmaktadır. Rekabet gücü ise, katma değerli üretim alanları ve yüksek teknoloji alanında düşüktür. Teknolojik alanlarda gelişmelerin yeterince desteklenmemesi de teknolojik alanda ilerlemenin önünde bir engeldir (Aslund, 2019). Kurumsal olarak ülkenin zayıf olması ve yolsuzluk olgusunun ekonominin her alanında yaygın olması yatırım ortamlarını olumsuz etkileyerek güven duygusunu azaltır (Transparency International, 2024). Yargının bağımsızlığının olmaması ve mülkiyet haklarının yeterince korunmaması, olası yatırımcıların güvenini sarsarak olumsuz bir ortam yaratır. Ayrıca uzun vadeli ekonomik büyümeyi de tehdit eden başlıca faktörlerden biridir (World Bank, 2023). Doğurganlık oranlarının düşüklüğü, ölüm oranlarının da yüksek olması Rusya'nın demografik sorunlarından başlıcalarıdır. Çalışma çağındaki nüfusun azalması ekonomik büyüme açısından tehdit oluşturmaktadır (Rosstat, 2023). Eğitimli genç nüfusun sayısı ayrıca beyin göçünden kaynaklı da azalır. Bu durumda ülkenin insan sermayesini zayıflatır. Yaşanan beyin göçleri, ülkeyi bilim ve teknoloji alanında sekteye uğratabilir (Kuznetsova ve Round, 2019). Seçimlerde yaşanan adil olmayan durumlar, muhalefete karşı yapılan baskılar ve medya üzerindeki aşırı kontrol durumları politik istikrarsızlığı arttırır. Bu otoriter yönetim tarzı yapılacak olan ekonomik ve politik reformların önünde engel oluşturur (Freedom House, 2024). Son yıllarda yaşanan Ukrayna krizi ve diğer dış politik gelişmeler nedeniyle uygulanan uluslararası yaptırımlar, ülkenin ekonomik yapısını zayıflatır. Bu yaptırımlar Rusya'nın dış finansmana erişimini ve teknoloji transferini engeller (IMF, 2022).

Rusya'nın petrol ve gaz bağımlılığı sorunu için, yapısal reform önerisi, ekonominin sadece bu sektörlerden ibaret değil başka sektörlerle çeşitlendirilmesi gerektiğidir. Örneğin bu sektörler; tarım, sanayi ve hizmet üzerine olabilir (Connolly, 2018). Yolsuzluğun fazla olması ve hukuk sistemindeki eksikler, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi olgularla çözüm bulur (Acemoğlu ve Robinson, 2013). Nüfusun azalması ve beyin

göçünün artması sorununun çözülmesi, genç nüfusu destekleyen ve nitelikli işgücü göçünü tersine çevirecek sosyal politikalarla mümkündür (World Bank, 2022). İnovasyon ve yüksek teknoloji eksikliği, AR-GE yatırımlarının artması ve üniversitelerle özgür ortamlarda iş birliği yapılmasıyla çözülür (Gokhberg ve Roud, 2020). Özellikle son yıllardaki uluslararası ilişkilerin normal olmaması sadece ekonomik değil uzun vadeli dışlanmaya da neden olur. Bu sebeple diplomatik ortamların onarılması ve hukuka uyumun artırılması gerekir (IMF, 2022).

3.3 Hindistan'ın Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Hindistan, ulaşım, altyapı ve enerji gibi alanlarda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu durum üretim maliyetlerini artırır ve yabancı yatırımlar içinde caydırıcı olmaktadır (World Bank, 2023). Nitelikli iş gücünde yaşanan yetersizlikler hem sanayi hem de hizmet sektörlerinde üretkenliği düşürmektedir. Eğitimde de bölgesel eşitsizlikler ve kaliteli eğitime erişim çabası hala devam etmektedir (ASER Centre, 2022). Hindistan'ın istihdamın %80'inden fazlası enformel sektördedir. Bu durumdan kaynaklı olarak, sosyal güvenlik sistemlerinin etkinliği azalır ve iş gücü verimliliği düşer (Chen, 2020). Ekonomik büyüme dengesiz gerçekleşmiş, Hindistan'ın bazı bölgeleri gelişirken, diğerleri yoksulluk içinde kalmıştır. Kırsal ve kentsel alanlarda büyük farklar mevcuttur (Piketty ve Chancel, 2017). Ülkede tarımda düşük verim yaygındır. Tarımda istihdam edilenlerin sayısı yüksek olsa da sektör yeterince üretken değildir (FAO, 2023). Ayrıca iklim değişikliğine karşı kırılganlıklar da dikkat çekmektedir. Hava kirliliği, su kirliliği ve iklim değişikliğiyle yaşanan kuraklık ve sellerde, Hindistan'ın sürdürülebilir kalkınmasını etkileyerek yapısal sorunlar arasında yer alır (UNEP,2023). Hindistan'ın bir başka yapısal sorunu da yolsuzluk ve kurumsal zayıflıklardan kaynaklanan sorunlardır. Yargının etkinliğinin az olması, bürokraside yaşanan hantallıklar, ayrıca yolsuzluklar hem yatırımcılar açısından yatırım ortamını hem de kamusal hizmetlerin kalitesini olumsuz yönde etkiler (Acemoğlu ve Robinson,2013).

Hindistan'ın en büyük yapısal sorunu altyapı ve ulaşım sorunudur, bu sorunun çözüm ise demiryolu ve karayolu modernizasyonu ve entegrasyonu ile mümkündür. Ayrıca ulusal altyapı projelerinin hızlanması da bir başka yapısal reform örneği olarak verilebilir (OECD, 2017). Enformel sektörleri azaltmak, kayıt dışı istihdamı düşürmek ve iş gücü verimliliğini arttırmak işgücü piyasaları için yapılabilecek reform önerilerinden bazılarıdır (Mehrotra, 2021). Kırsal bölgelerin eğitime ulaşması için yapılacak reformlar,

eğitim reformlarının arasında en önemlisidir. Eğitimin kalitesini arttırmak için müfredatta değişimler yapılarak, mesleki eğitim yaygınlaştırılmadığı (Kingdon, 2017). Tarımda istihdam edilenleri sayısı yüksek olmasına karşın üretim yeterince etkin değildir. Tarımda yapılacak olan reformlar ve teşviklerle bu sorunda ortadan kaldırılabilir. Bazı bölgelerin daha gelişmiş bazı bölgelerin ise daha az gelişmiş olması da bir yapısal sorundur. Bu sorunu da az gelişmiş bölgelere yapılacak özel ekonomik teşvikler çözebilir. Çevre sorunları çevre için üretilmiş politikalarla çözüm bulabilir. Hem yabancı yatırımcılar hem de toplum açısından daha güvenli bir ortam oluşturmak adına, şeffaflık ve hesap verilebilirlik olgusu önemli hale gelmeli ve ülke yöneticileri tarafından uygulanmalı.

3.4 Çin'in Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Çin'in bir zamanlar hayata geçirdiği "demografik temettü" avantajı, düşük doğum oranları ve yaşlanan nüfus nedeniyle tersine dönerek 2022 yılında ilk defa nüfusta azalma görülmüştür. Bu durum üretkenliği düşürmekte ve büyüme oranlarını da olumsuz etkilemektedir (Feng vd., 2013). Ülkede gelir dağılımı ciddi biçimde adaletsiz ve dengesizdir. Gini katsayısı da bunu kanıtlar niteliktedir. Kentsel ve kırsal kesimler arasında ciddi boyutlarda sağlık, gelir ve eğitim gibi konularda farklılıklar mevcuttur (Xie ve Zhou, 2014). Çin'in kamu ve yerel yönetim borçları hızlı bir şekilde artmaktadır. Kontrolsüz kredi genişlemeleri finansal istikrarı tehdit etmektedir (Rogoff ve Ynag, 2021). Devletin piyasaya müdahalesi hala yüksek seviyelerdedir. Özellikle devlet destekli büyük firmaların verimsiz çalışması kaynakların etkin dağılımını da etkilemektedir (Naughton, 2021). Hızlı sanayileşme, hava, su ve toprak kirliliğini arttırmıştır (Tilt, 2019). Karbon salınımı hala yüksek seviyelerdedir (MEE, 2023). Yargı bağımsızlığı, mülkiyet haklarının korunması ve hukukun üstünlüğü gibi konularda yaşanan gelişmeler sınırlı kalmıştır. Bu durumda yabancı yatırımcılar için belirsizlik yaratmaktadır (Peerenboom, 2002). Ayrıca tek parti yönetimi yenilikçiliği ve uluslararası iş birliğini kısıtlayabilir (Human Rights Watch, 2023).

İlk kez düşüşe geçen nüfus için, doğum teşvikleri sağlanabilir ve ailelere vergi indirimleri doğum yardımları gibi politikalar çıkarılabilir. Ayrıca kırsal bölgelerde yer alan göçmen işgücüne daha fazla hak tanıyarak onların ülkede kalması sağlanabilir (Feng ve Mason, 2016). Gelir eşitsizliği sorunun çözülmesi için vergi reformları gerekebilir. Artan oranlı gelir vergisi güçlendirilip, kırsal altyapı yatırımları artırılabilir (Kanbur ve Zhang, 2005). Artan borçlara karşılık borçların şeffaflaşması ve yerel yönetim borçlarına

üst limit getirilmesi çözüm olabilir (Rogoff ve Ynag, 2021). Karbon salınımının yüksek seviyede olması oldukça ciddi bir sorundur. Bu soruna karşılık yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımların artması ve çevreye zararlı olan sanayi kollarına vergi veya kota getirilmesi bu sorunu engelleyebilir (Zhang, 2015). Yabancı yatırımcılar için de önemli olan yargı sisteminin bağımsız olması ve mülkiyet haklarının anayasal güvenceye alınması kurumsal reformlar arasında yer alabilir (Peerenboom, 2002).

3.5 Güney Afrika'nın Yapısal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Güney Afrika'da işsizlik oranı kronik bir sorundur. Özellikle genç işsizlik oranı oldukça yüksektir. Bu sorunun kaynağı, eğitim sisteminde yaşanan eksiklikler ve bireylerde ortaya çıkan beceri uyumsuzluğu olabilir (Bhroat vd., 2014). Eğitim sistemi özellikle kırsal alanlarda, altyapı ve öğretmen kalitesi bakımından ciddi oranda eksiktir. Bu da iş gücü piyasasında nitelikli iş gücünün azalmasına sebebiyet verir (Spaull, 2013). Dünyada en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Yapılan bazı sosyal yardımlara rağmen, zenginlik ve ekonomik fırsatlar beyaz nüfusun arasında yoğunlaşmaktadır (World Bank, 2022). Güney Afrika son zamanlarda çokça yaşanan ciddi enerji kesintileriyle karşı karşıyadır. Bu enerji kesintilerinin sebebi devlete bağlı olarak çalışan enerji şirketinin gittikçe yükselen borçları ve kötü yönetiminden kaynaklanmaktadır. Bu durumda enerji arzının güvenliğini tehdit eder (Eberhard ve Godinho, 2017). Yolsuzluk, özellikle de eski devlet başkanlarından Jacob Zuma döneminde zirveye ulaşmıştır. Devlet kapasitesinde yaşanan azalış kamu hizmetlerinin etkinliğinde de azalışa sebebiyet verir (Zondo Commission Report, 2022). Güney Afrika'da suç oranları oldukça yüksektir. Özellikle cinayet, cinsel şiddet ve soygun gibi ağır suçlar yaygındır. Bu gibi yüksek riskler yatırımcılar için olumsuz tablo yaratmakta ve yabancı yatırımları azaltmaktadır (South African Police Service, 2023). Ülkenin bir başka yapısal sorunu ise, tarım ve sanayi sektöründe yaşanan verimlilik sorunlarıdır (OECD,2020). Toprakların büyük bir kısmı hala beyaz nüfusun kontrolündedir (Hall, 2020). Ayrıca sağlık sisteminde yaşanan sorunlarda Güney Afrika için önemli yapısal sorunlardandır. HIV/AIDS oranlarında dünyanın en yükseklerinin arasında yer alır. Kamusal sağlık hizmetlerinin de yetersiz oluşu bu durumun ciddiyetini daha da artırır (UNAIDS, 2023).

Güney Afrika'da işsizlik sorunu eğitim sistemiyle doğrudan ilişkilidir. Eğitimin kalitesi yükseldikçe iş gücü piyasasına etkisi de olumlu olur (Spaull, 2013). Yüksek gelir

eşitsizliği sosyal huzursuzluk yaratır. Bu sorunun çözümü ise kapsayıcı politikalar üretmekle mümkündür (World Bank, 2022). Düzenli yapılan enerji kesintileri büyük yapısal sorunlardan biridir. Bu sorun enerji ve altyapı yatırımlarıyla çözülür. Enerji arzının güvenliğinin sağlanması, yenilebilir enerji yatırımlarının artması reformlara örnek olarak verilebilir (Eberhard ve Godinho, 2017). Yolsuzlukla mücadele de şeffaflık mekanizmalarının güçlendirilmesi, yargı bağımsızlığının korunması ve etik kuralların uygulanması gibi reformlar uygulanabilir (Lodge, 2015). Suçlarla mücadele toplum odaklı güvenlik politikaları yapılmalı, sadece polis gücüyle değil sosyal önlemler de gereklidir. Mahalle temelli güvenlik önlemleri alınmalı, sosyal hizmetler güçlendirilmeli (Lancaster, 2019).

4. TÜRKİYE’NİN YAPISAL SORUNLARI VE YAPISAL REFORM ÖNERİLERİ

Türkiye, son yıllarda her bakımdan önemli fırsatlar ve zorluklarla karşı karşıyadır. Yapısal reformlar bir ülkenin kalkınması, büyümesi, istihdamının artması ve refah artışlarının yaşanması için önemli yapı taşlarıdır. Bu reformlar ülkelere her açıdan önemli gelişmeler katarlar. Her ülkenin yapısal reform ihtiyacı farklı olduğu gibi Türkiye’nin de kendine has yapısal sorunları bulunmaktadır. Mevcut yapısal sorunlar, eğitim, siyasal, teknoloji, hukuk, ekonomi ve sosyo-kültürel alanlarda yapılan yapısal reformlarla çözüme kavuşur. Türkiye’de yapısal reformların başarılı olması için her ülkede olduğu gibi, uzun bir vade, kararlılık ve istikrar gereklidir.

4.1 Türkiye’nin Siyasal Sorunları ve Çözümleri

◊ Demokratik Sorunlar ve Güçler Ayrılığı Sorunu

Türkiye’de son zamanlarda yaşanan en sık sorunlar demokratik sorunlar ve güçler ayrılığında yaşanan sorunlardır.

Çözüm Önerileri;

Yargının Bağımsızlığı Reformu gerçekleştirilmeli, Hakimler ve Savcılar kurulunun yapısının değiştirilerek, siyasi etkilerden uzaklaştırılması. (OSCE, 2020) Yasama denetimlerinin güçlendirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, soruşturma komisyonları kurarak denetleme yetkilerini arttırmalı (Freedom House, 2023). Anayasa, güçler ayrılığı ayrımını tam olarak vurgulamalıdır. Yasama, yürütme ve yargı

kurumlarının birinin ötekinden üstü olmayacak şekilde yapılandırılması gerekir (Eğilmez, 2022).

◊ **Dış Politika ve AB İlişkileri**

Dış politikalarda yaşanan sorunlar ve AB ilişkileri, Türkiye'nin gündeminde yer alan bir başka yapısal sorundur.

Çözüm Önerileri;

AB ile müzakere süreçlerinin hızlandırılması bu yapısal sorunun en önemli çözümüdür. Çözümler gerçekleştirilirken yapılması gereken ise Kopenhagıt siyasi kriterlerine uyumun sağlanması (European Commission, 2021).

4.2 Türkiye'nin Sosyal Sorunları ve Çözüm Önerileri

Türkiye'nin sosyal sorunları genellikle, tarihsel, kültürel ya da yapısal faktörlerden kaynaklanabilir. Sosyal sorunların genellikle birbiriyle bağlantılı olduğu görülür.

◊ **Hukukun Üstünlüğü**

Türkiye 'de karşılaşılan yapısal sorunlardan bir tanesi hukukun üstünlüğü ilkesinin gerektiği gibi uygulanmamasıdır. Hukuk devleti olarak hukuki gerekleri yerine getirmemek hem bireyler de hem kurumlar da güven eksikliği yaşatır.

Çözüm Önerileri;

Bu yapısal sorunun en basit çözümü ise, hukuk devletinin gereklerini yerine getirerek, hukukun her birey ve kurum için eşit şekilde işlemlerini sağlamaktır (Eğilmez, 2022).

◊ **Kadına Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği**

Türkiye de kadına yönelik şiddet ya da aile içi şiddet günden güne artmaktadır. (WHO, 2021) Ayrıca ülkemizde kadınların istihdama katılım oranı %31,3 şeklinde belirtildi. Bu oran erkek bireylerin neredeyse yarısına eşit (TÜİK, İstatistiklerle Kadın,2024).

Çözüm Önerileri;

Kadına yönelik aile içi şiddet, ya da herhangi bir yerde baskı, mobbing, şiddet görmesinin engellenmesi için çıkarılacak yasalar, geliştirilecek politikalar. Bireylere daha küçük yaşlardan itibaren toplumsal cinsiyet eğitimi verilmesi. Bu eğitim okullardan müfredatlara eklenerek gerçekleştirilebilir (Un Women, 2022). Kadınları istihdama daha fazla katmak amacıyla teşvikler sağlamak, çalışma ortamlarını daha güvenli hale

getirmek, eşit işe eşit maaş sistemiyle çalışmak kadınların ekonomiye daha verimli şekilde katılmasını sağlayacaktır.

◇ **Eğitim Sistemindeki Eksiklikler ve Genç İşsizliği**

Türkiye de ki mevcut eğitim sisteminde belli başlı eksiklikler vardır. Eğitim sistemimiz, beceri temelli istihdam ihtiyacını karşılamamaktadır. Ayrıca kalite ve fırsat eşitsizliği de diğer önemli sorunlardan biridir. OECD'nin PISA sonuçlarına göre ülkemizde ki öğrenciler matematik, fen ve okuma becerileri ortalaması OECD ortalamasının altında yer alır (OECD, 2022) (PISA 2022 RESULTS). Ayrıca diğer sorunlarda, öğretmenlerin niteliği, teknolojik altyapının yetersizliği, müfredatın yoğun olması ve okul öncesinde verilen eğitime yeterli katılımın gösterilmemesi şeklinde sıralanır. Eğitim de yaşanan bu eksiklikler ve sorunlarla birlikte genç işsizlik sorunu da beraberinde gelir. Türkiye de 15-24 yaş arasında yaşanan genç işsizlik oranı %16,3 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2024).

Çözüm Önerileri;

Eğitim kalitemizi geliştirecek adımlar atarak, eksiklerimizi gidermeliyiz. Hem öğretmenler hem öğrenciler olarak nitelik ve kalite arttırılmalı. Teknolojik alt yapı güçlendirilmeli. Herkes için eşit eğitim fırsatları yaratılmalı. Genç işsizlik sorunun çözümü ise, gençlere yaratılacak istihdam fırsatları, genç girişimciler için finansal destek ve vergi teşvikleri (TÜİK, 2023 Genç İşsizlik ve Girişimcilik Raporu). Gençlerin katılabilecekleri aktif iş gücü fırsatları yaratmak (İŞKUR, 2023). Ayrıca iş dünyası ve üniversitelerin birlikte yapacakları iş birlikleri de oldukça önemlidir (ILO, 2021). Gençlere verilebilecek psikolojik ve sosyal destekler de ekonomik destek ve teşvikler kadar önemlidir.

4.3 Türkiye'nin Dış Politikayla İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri

Son zamanlarda ülkemizde dış politika sorunlarında artışlar vardır. Komşularımızla yaşadığımız sorunlarda bunlara dahildir. Bu sorunlarımız çözüme kavuşmadığı sürece hem bize hem de komşularımıza eksi yazmaya devam etmektedir. AB ile olan ilişkilerimizde de nitelikleri artırmak önemlidir. AB ile ilişkilerimizi düzeltmek yalnız üyelik için değil, ülkemiz adına demokrasi ve insan hakları yolunda da doğru ve istikrarlı adımlar attığımızı göstermektedir. Dış politikayla alakalı diğer bir sorun karar alma süreçlerinin daha şeffaf ve denetlenebilir halde olmamasından kaynaklanan sorunlardır (Aydın, 2020). Ayrıca Türkiye'nin dış politikada uzun vadeli ve tutarlı stratejiler

benimsemesi gerekir. Bu sebeple de, açık hedeflere dayalı, temeli güçlü dış politikalar yapılmalıdır (Walker,2011).

4.4 Türkiye'nin Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri

◇Yüksek Enflasyon

Ülkemizde ki en önemli ekonomik sorun, yüksek enflasyondur. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde yaşanan sürekli artış anlamına gelir (TCMB, Enflasyon, 2004). Yüksek enflasyon yaşanması, paranın satın alma gücünün azalmasına, paraya olan güvenin azalmasına, üreticiler fiyatları belirlemekte tüketiciler ise fiyat değişimlerini takip etmekte oldukça zorlanmasına, varlıklı olan bireylerin daha varlıklı yoksul olan bireylerin ise daha yoksul olmasına sebebiyet verir. Ülkemizde 2025 yılı mart ayında enflasyon %38,10 oranında gerçekleşmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2025).

Çözüm Önerileri;

Bu sorunun çözümünde ilk adım Türk Lirasının değer kaybının önlenmesiyle başlar. Şöyle ki, bankacılık reformu sonrasında, kamu mali disiplinin sağlanması, bunlarla beraber AB ilişkilerinin gereklerini yerine getirmek ve riskleri düşürmek, kredi notunun yükselmesi ve diğer riskler de düşürülünce ekonominin kendini toparlayıp enflasyonda düşül yaşanması buna bağlı olarakta faizlerin düşmesi şeklinde birbirine bağlı halkalar olarak ilerler (Eğilmez, 2021).

◇ Cari Açık Sorunu

Cari açık, bir ülkenin diğer ülkelerle olan ekonomik giderlerinin gelirlerinden fazla olması durumudur. Ülkemizde cari açığın belirleyen temel etken ticaret açığıdır. Türkiye de cari açığın önemli sebepleri arasında, enerji de dışa bağımlılık, ithal edilen mallar, tasarruf yetersizliği ve reel döviz kuru sayılabilir.

Çözüm Önerileri;

Enerji de ve diğer ithal ettiğimiz her türlü şeyde yerli ikameler bulmak, üretmek. Örneğin enerjide kendi yenilebilir enerji kaynaklarına sahip olmamız veya yerli otomobilimiz olan TOGG gibi katma değerli yatırımları daha fazla gerçekleştirmek (Sanayi Bakanlığı,2023).

◇ Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk

Türkiye de bireyler arasında gelir eşitsizliği problemi vardır. Gini katsayısı 0,40 civarlarındadır ve OECD ortalamasına göre yüksektir. Yoksulluk özellikle kırsal

bölgelerde yaygındır ve bu durumdan en çok etkilenenler genellikle kadınlar, gençler ve çocuklardır (TÜİK, 2022).

Çözüm Önerileri;

Vergi politikaları yeniden düzenlenerek artan oranlı vergi sistemi etkinleştirilmeli, sosyal yardımların arttırılması ve hedef kitlelerin genişletilmesi ve yapılacak olan istihdam politikalarıyla kayıt dışı ekonominin azaltılarak asgari ücretin aynı yönde iyileştirilmesi.

◇ Yüksek Risk Sorunu

Türkiye'nin bir diğer önemli ekonomik sorunu ülkeler arasında yüksek riskli kısımda yer almasıdır. Ayrıca Türkiye yalnızca ekonomik açıdan değil siyasal ve sosyal açıdan da yüksek riskli ülkeler arasındadır. Moody's, Türkiye'nin kredi notunu B1 seviyesinde ve pozitif şekilde korumuştur. Türkiye'nin CDS primi ise 372,85 seviyesinde hızlı bir yükseliş göstermiştir. Her iki veride de Türkiye'nin riskli ülkeler arasında yer aldığı görülür.

Çözüm Önerileri;

Ülkemizin risk verilerini düşürmek ya da hiç değilse azaltmak için yapması gereken ilk olarak sonuçlardan değil nedenlerden başlamasıdır. Bununda ilk yolu komşularıyla uluslararası ilişkilerini düzeltmekten geçmektedir. Sonrasında hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi endeksleri düzelterek ilerlemeli bunların sonucunda da bu verilerde ciddi düşüş yaşanacaktır (Eğilmez,2024).

5. BRRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'NİN YAPISAL SORUNLARININ BENZERLİKLERİ VE FARKLARI

Yapısal sorunlar, bir ülke için siyasal, sosyal, ekonomik sistemlerin derin ve kalıcı aksaklıklarından kaynaklanan ve kalkınma sürecini yavaşlatan problemlerdir. BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) yükselen ekonomiler olarak anılmaktadır. Fakat buna rağmen yapısal sorunları da mevcuttur ve bu yapısal sorunlar da birbirine benzerdir. Türkiye ise benzer kalkınma dinamiklerine sahiptir fakat kıyaslandığında hem benzer hem de farklı yapısal sorunlar ortaya çıkmaktadır. BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin yapısal sorunları tablo şeklinde göstermek mümkündür;

Tablo 2. BRICS Ülkeleri ve Türkiye

BRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE						
YAPISAL SORUNLAR	BREZİLYA	RUSYA	HİNDİSTAN	ÇİN	GÜNEY AFRIKA	TÜRKİYE
KURUMLARIN KALİTESİ	Yolsuzluk yüksek, yargı zayıf.	Otoriterleşme ve yargı bağımsızlığında zayıflık.	Bürokratik olarak hantallık, yargıya erişim kısıtlı.	Parti-devlet yapısının şeffaflığında eksiklik.	Kurumsal yozlaşmadan kaynaklı kamu güveni zayıf.	Yargı bağımsızlığı tartışmalı, liyakat var ve hesap verilebilirlik sorunlu.
EĞİTİM VE İK GELİŞİMİ	Kalitesiz eğitim, fırsat eşitsizliği.	Nitelikli iş gücünden azalış beyin göçünde artışlar.	Nüfusa oranla yetmeyen eğitim yatırımları.	Kent ve kırlarda yaşanan eşitsizlik, ayrıca sınavlardaki yüksek rekabet olgusu.	Eğitime erişim de eşitsizlikler oldukça fazla, genç işsizlik yüksek.	Eğitim sistemi sık sık değişir, fakat genç işsizliği ve beyin göçü artmakta.
GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK	Aşırı gelir eşitsizliği.	Bölgesel olarak artan eşitsizlik, orta sınıfın kaybolması.	Kırsal bölgelerde artan yoksulluk.	Hızlı büyümeye rağmen kentleşme yoksulluğu.	Dünya'nın en eşitsiz gelir dağılımına sahip ülkelerden biri.	Gelir dağılımında eşitsizlik var. Yüksek enflasyon dar ve sabit gelirli olumsuz etkiliyor.
SANAYİ VE ÜRETİM YAPISI	Düşük teknolojiye dayalı sanayi.	Enerji ve hammaddeye aşırı bağımlı ekonomi.	Tarım ve düşük katma değerli sektörlerin hakimiyeti.	Üretim kapasitesi yüksek fakat iç tüketim oldukça az.	Hammadde ihracatı ağırlıklı, sanayileşme düşük.	Düşük teknoloji yoğunluğu, ithalata bağımlılık mevcut. Cari açık var.
DEMOGRAFIK SORUNLAR	Genç nüfus yoğunluğu fakat düşük verimlilik.	Nüfusun yaşlanmasından kaynaklı azalan iş gücü.	Aşırı nüfus artışından kaynaklanan altyapı yetersizliği.	Yaşlanan nüfus sebebiyle genç nüfusta azalma, iç göç baskıları.	Genç nüfusun işsizliği ve suç oranı yüksek.	Genç nüfus fazla olmasına rağmen yeterli istihdam yok. Emek piyasası esnek değil.
ENERJİ VE ÇEVRE	Ormanların yok olması ve enerjide bağımlılık.	Fosil yakıt kullanımından kaynaklı çevre kirliliğinde artış.	Yenilenebilir enerji yatırımlarında yetersizlik.	Çevresel sürdürülebilirlik ihlallerinde artış.	Enerji altyapısı zayıf, su ve elektrik krizleri mevcut.	Enerjide dışa bağımlı, çevresel sürdürülebilirlik sorunları mevcut.
SIYASAL İSTİKRAR VE DEMOKRASİ	Siyasal olarak yaşanan kutuplaşmalar, kurumsal zayıflık.	Demokrasi de gerileme, merkezileşme.	Çok partili sistem hakim olsa da bölgesel ayrımlar mevcut.	Otoriter sistem hakim. Halk katılımı düşük.	İrk temelli ayrımlar sosyal huzursuzluklara sebebiyet veriyor.	Demokrasi kalitesi düşmekte, kutuplaşma ve ifade özgürlüğü sorunları artmakta.

5.1 Kurumsal Yapı ve Hukukun Üstünlüğü

Brezilya ve Güney Afrika, yolsuzlukla mücadelede ciddi problemler yaşamaktadır. Yargı sistemlerine siyaset karışmış ve hesap verilebilirlik zayıflamıştır. Rusya otoriterleşme eğilimdedir ve kuvvetler ayrılığı ilkesi erozyona uğramıştır. Çin'de de particilik sebebiyle, hukukun üstünlüğü değil, iktidar partinin üstünlüğü esas hale gelmiştir. Hindistan'da demokratik yapı mevcut olsada, bürokratik hantallık ve yargı bağımsızlığı sorunları baş göstermiştir. Türkiye'de de, yargı bağımsızlığı, denetim mekanizmaları zayıflamış durumdadır (Freedom House,2024).

5.2 Eğitim ve İnsan Kaynağı

BRICS ülkelerinde eğitim sistemleri nitelik açısından kalitesiz, bölgelere göre de eşitsizdir. Özellikle Hindistan ve Güney Afrika'da fırsat eşitliği çok ciddi bir problemidir. Çin bu alanda en ileri durumdadır fakat kırsal ve kentsel hayatta yaşanan eğitim ayrımı dikkat çekicidir. Türkiye'de ise eğitim alanında sürekli yeni reformlar yapılmaktadır. Fakat bu reformların sürekliliği ise kurumsal istikrarsızlık yaratır. Ayrıca Türkiye'de genç işsizliği ve beyin göçü sorunu da giderek büyümekte olan bir başka yapısal sorundur (OECD, 2023).

5.3 Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Güney Afrika, dünyanın en eşit olmayan gelir dağılımına sahip ülkelerinden biridir. Brezilya ve Hindistan'da kent- kıır ayrımı oldukça fazladır. Türkiye'de de gelir eşitsizliği vardır fakat ekonomik olarak Türkiye'nin en büyük sorunu yüksek enflasyondur. Yüksek enflasyon tüketicilerin alım gücünü azaltır, dar gelirli bireyleri de olumsuz yönde etkiler (TÜİK, 2024).

5.4 Üretim ve Sanayi Yapısı

Rusya, Brezilya ve Güney Afrika'da hammaddeye dayalı ihracat ve teknoloji üretimi yaygındır. Çin sanayileşmede bu ülkelere oranla öne çıksa da iç tüketim ve sürdürülebilirlik sorunları vardır. Türkiye'de sanayi yapısı düşük teknolojilere dayalıdır. İthalat bağımlılığı yüksektir ve kronik cari açık devam etmektedir (IMF, 2024).

5.5 Demografi ve İstihdam

Hindistan ve Güney Afrika'da genç nüfus işsizliği çok büyük bir sorunken, Rusya ve Çin'de yaşanan nüfus büyük bir sorundur. Türkiye'de genç nüfus oranı fazladır fakat yeterli istihdam mevcut değildir.

5.6 Enerji ve Çevresel Sürdürülebilirlik

BRICS ülkeleri çoğunlukla çevresel bozulmalarla karşı karşıyadır. Bu durumun sebebi aşırı kullanılan fosil yakıt ve sürdürülebilirlikten uzak yaşamak olabilir. Türkiye ise, enerjiyi ithal etmektedir. Ayrıca çevre politikaları da uzun vadeli değildir.

5.7 Siyasal İstikrar ve Demokrasi

BRICS ülkeleri içinde demokrasi seviyesi bakımından farklılıklar bulunur. Çin ve Rusya diğer ülkelere göre daha otoriter rejimlerle yönetilir. Türkiye'de ise son yıllarda demokrasi göstergelerinde gerileme, ifade özgürlüğünün kısıtlanması, medyanın bağımsızlığı ve kutuplaşma sorunlarında artış gözlenmektedir (Freedom House, 2024).

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin yapısal sorunlarına baktığımızda büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Kurumsal zayıflıklar, gelir dağılımında eşitsizlik, genç işsizliği ve çevresel sürdürülebilirlikteki eksiklerle benzerlik göstermektedir. Türkiye'nin BRICS ülkelerinden ayrıldığı nokta ise, ekonomik kırılganlıklarının, siyasi kutuplaşmanın ve kurumsal erozyonun daha belirgin hale gelmiş olmasıdır. Eğitim sisteminde ise genel olarak BRICS ülkelerinde özellikle Çin ve Hindistan eğitim reformlarıyla ön plana çıkarken Türkiye'de sık sık reform değişimleri yaşanır. Türkiye'de reformlar genellikle

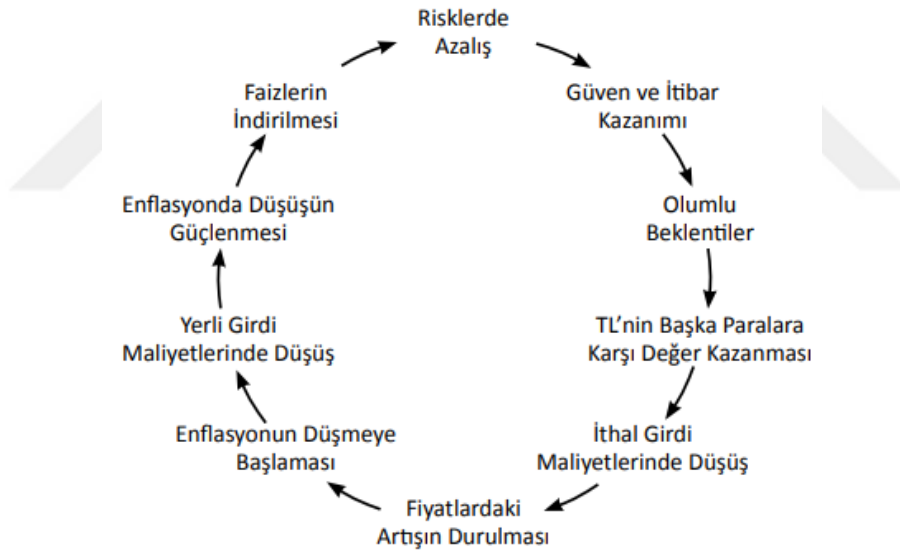
kısa vadeli ve siyasi dalgalanmalarla şekillenirken, BRICS ülkeleri uzun vadeli kalkınma planlarına odaklanmaktadır. Sonuç olarak yapısal sorunlar hem Türkiye hem de BRICS ülkelerinde mevcuttur. Her iki taraf içinde yapısal reformlar, kalkınma politikalarının merkezinde yer almalıdır.

6. GERÇEKLEŞTİRİLEN YAPISAL REFORMLARIN OLASI SONUÇLARI

Ülkeler yapılması gereken yapısal reformları tespit edip, bu reformları gerçekleştirdikten sonra bu durum uzun vadede olsa bir sonuç elde etmek ister. Gerçekleştirilen yapısal reformların doğru adımlar ve hamleler ışığında olumlu sonuçları vardır. Türkiye adına yapısal reformları tespit edip gerçekleştirdikten sonra olası sonuçlarını risklerde başlayan azalışla şematik şekilde göstermek mümkündür.

Bu şema döngü şeklinde yapısal reformların sonuçlarını özetler.

ŞEKİL 24. Yapısal Reformların Olası Sonuçları

Her ülkenin olduğu gibi bizim ülkemizin bir kredi değerliliği vardır. Kredi değerliliği, borcu alacak olan ülkenin borcunu zamanında ve tam şekilde geri ödeyip ödemeyeceğini belirlemek amacıyla ölçülür. Bir ülkenin risk primi yüksekse o ülke güven ve itibar açısından da zayıftır demektir. Ülke CDS priminin artmasına iç ve dış nedenler sebep olabilir. Dış nedenlere örnek olarak, global olarak gerçekleşen pandemiler örnek verilebilir. İç nedenlere ise, ülkelerin enflasyonunun artması, büyümesinin yavaşlaması, ülke içinde yaşanan iç karışıklıklar örnek verilebilir. Dış nedenleri yönetmek bizim veya hükümet yetkilerinin elinde olmadığından müdahale etmekte imkansıza yakındır. Fakat

iç nedenleri yönetmek bizim ve hükümet yetkilerinin elinde olduğundan iç nedenlerin neden olduğu riskleri azaltmak ve iyi yönetmek dış nedenlerinde etkilerinde azalmaya neden olur. Ülkemizin risk primini düşürecek adımlar atılıp, riskler düşmeye başladığında uluslararası daha güvenilir ve itibar sahibi bir ülke haline geliriz. Yurt dışından ve yurt içinden yapılacak yatırımlar için daha güvenli bir ortam oluşur ve yatırım oranlarında artış yaşanır. Bunun sonucunda ülkemiz beklentilerini olumlu yöne çevirir. Beklentilerin olumlu yönde olması, ülkemiz adına ülkemizde yaşayan bireyler, yatırımcılar adına ayrıca yabancı yatırımcılar ve yabancı bireyler adına geleceğe daha olumlu bakma fırsatı yaratır. Artan güven ortamı bireylerin ve yatırımcıların ertelediği yapmaktan çekindiği yatırımları da yapmasını destekler. Yatırımların artmasıyla Türk ekonomisine güven daha da artarak çoğalır. Ülkeye giren döviz artışı sonucunda Türk Lirası'nın değeri de artar. Milli paramızın değer kazanması, kurlardaki düşüşü tetikleyerek ithal girdi maliyetlerini de düşürür, ithal girdi maliyetlerinin de yaşanan düşüşle fiyatlarımızda da düşüşler yaşanmaya başlar. Fiyatlarda ki azalış enflasyona da yansiyarak enflasyonda önce duraklama sonrasında düşüşler başlatır. Enflasyonda yaşanan düşüşler faiz indirimlerini de beraberinde getirir. Ortaya konulan doğru politikalar sonucunda, yapısal reformların olumlu etkilerini olası sonuçlarını görmek mümkündür. Her durum döngünün bir parçası olarak birbirine geçmiş halkalar şeklinde ilerler. Risklerde azalışla başlayan döngü, faizlerin indirilmesiyle sonlanır.

SONUÇ

Bu çalışmanın çıkış noktası neden bazı ülkeler yoksullukla boğuşurken, bazı ülkelerin refah seviyesi oldukça yüksektir? sorusuyla olmuştur. Çalışmanın asıl amacı ise yapısal sorunların türleri tespiti ve bu yapısal sorunlara çözümlerdir. Yapısal sorunlar, ekonomik, sosyal, siyasal gibi alanlarda görülebilir. Bu sorunlar özellikle az gelişmiş ülkelerde daha çok görülür. Bu çalışma rastlanan yapısal sorunların ne olduğunu inceleyerek, bu sorunların ekonomik, sosyal ve siyasal olarak ülkeleri ne şekilde ve ne kadar etkilediğini analiz etmek, mevcut olan sorunlar içinde çözüm olarak yapısal reform önerileri sunmayı amaçlar. Çalışmanın başlangıcında, kalkınma ve büyüme kavramlarını birbirinden ayırt edip farkını anlamak amacıyla açıklamalar yapılmıştır. Kalkınma kavramını daha derinlemesine incelemek üzere kalkınmanın ölçümünde kullanılan satınalma gücü paritesi gibi ölçütler açıklanmıştır. Kalkınma ülkeler adına önemli bir durumdur ve ülkelerin kalkınması ayrıca büyümesi içinde kurumların önemi büyüktür. Kurumların düzenli ve düzgün şekilde çalışmasıyla ülkelerin kalkınmaları doğru orantılıdır. North kurumların öneminin daha iyi anlaşılması adına, kurumlardan bahsederken onları bir oyunun kurallarına benzetir. Kurumlar ne kadar iyi işlerse ülkenin ekonomisi siyaseti sosyal yaşamı da aynı şekilde iyi işler. İnsanların devletine olan güveni artar ve huzur ortamı da artar. Kurumların düzgün şekilde çalışması kurumsal kaliteyi de artırır. Kurumsal kalite, kaynakların etkin kullanımı da destekleyerek ekonomik kalkınma ve büyümeye de destek olacağı kanısına varılmıştır. Kurumların iki çeşidi çalışmada açıklanmıştır. Formel yani yazılı olan ve enformel yani yazılı olmayan kurallardan oluşur. Formel ve enformel kurallar arasındaki en önemli ilişki ise birbirini tamamlıyor olmalarıdır. Enformel kurallar kendiliğinden oluşur ve geçmişten geleceğe aktarılır, formel kurallar ise yöneticiler ve üst düzey kesimler tarafından oluşturulmakta ve başkaları tarafından uygulanmaya konulur. Bazı iktisatçılar kurumları, ülkenin başarılı veya başarısız olmasının temel nedeni olarak görürler. Kurumların temeli, adalet, özgürlük eşitlik gibi değerlere dayanır. Bunların olmadığı kurumlarda ise kurumsal yapı belirsizleşir, bireyler kendini güvensiz hissederler. Bu durumdan sebeple, ekonomik gelişmeler aslında kurumsal gelişmelerdir. Acemoğlu ve Robinson kurumları ikiye ayırarak açıklamışlardır. Onlara göre kurumlar, sömürücü ve kapsayıcı kurumlar olarak ayrılır. Az gelişmişliğin nedenini sömürücü kurumlara, gelişmişliğin nedenini ise kapsayıcı kurumlara bağlarlar. Sömürücü kurumlar, az gelişmiş ülkelerde yoğunlukla

görülür. Ve adından da anlaşılacağı üzere sömürü üzerine kuruludur. Zengin, refah içerisinde yaşayan kesimlerin parasına para katmak için yoksul kesimi daha da sömürmesidir. Kapsayıcı kurumlar ise, toplumun her kesimini gözetken ve eşitlik üzerine kurulu kurumlardır. Mülkiyet haklarına saygılı, tarafsız bir hukuk sistemine sahip ve herkese karşı eşit şartlar sağlamak için çalışan kamu hizmetleri hükmüne sahiptirler. Yapısal sorun kavramı, üretim kapasitesini ve esnekliğini kısıtlayan, arz ve talep dengelerini bozan bazı engeller şeklinde tanımlanır. Bu sorunlar ya da engeller kısa süreli etki göstermediği ortaya konmuştur. Ayrıca yapısal sorunları tek bir sektörde değil birçok sektörde görülebileceği saptanmıştır. Çalışmanın devamında, az gelişmiş ülkelerin genel olarak yapısal sorunlarına başlıklara ayrılarak değinilmiştir. Bu sorunlar alt başlıklarla açıklanmıştır. Sonrasında burada bahsedilen sorunların global olarak endekslerle açıklaması yapılmıştır. Burada ülkelerin bazı global endekslerde yerleri saptanmıştır. Ayrıca ülkemizin de bu endekslerde hangi sırada ne durumda olduğu endekslerin türlerine göre açıklanıp en güncel verilerle ortaya konmuştur. Ülkemizin ve diğer ülkelerinde endekslerin hangi sırasında olduğu, bu endekslerin hangi alt başlıklar ve konular üzerine yapıldığı görseller ve şekillerle ana kaynaktan alınarak açıklanmıştır. Çalışmanın bu kısmında ortaya konulan yapısal sorunları çözümü ise hem ülkemiz adına hem de tüm dünya ülkeleri adına yapısal reform adı altında çalışmanın son bölümünde yer almıştır. Özellikle yapısal reform kavramına değinilmiştir. Yapısal reform kavramı, bir ülkenin ekonomisinin daha sistemli ve verimli bir şekilde çalışması, dış ve iç şoklara karşı daha dayanıklı olması için sistemin yeniden yapılandırılması şeklinde açıklanmıştır. Yapısal reformların da tek sektörde görülemeyeceği ortaya konmuştur. Fakat ülkelerde yapılan her değişikliğin yapısal reform olmadığını da söylemek mümkündür. Değişim ve yapısal reformun birbirinden farkı ise yapısal reformların uzun süren köklü değişimler ve büyük maliyetlerle kalıcı bir şekilde gerçekleştirilmesi şeklinde açıklanmıştır. Sonrasında, öncelikle BRICS ülkelerinin yapısal sorunları açıklanmış her ülkenin ayrı ayrı hem yapısal sorunları hem de çözümü olarak yapısal reform önerileri incelenmiştir. Aynı şekilde Türkiye'nin yapısal sorunlarına ve bu sorunların çözümü için yapısal reform önerileri incelenmiştir. Tespit edilen yapısal sorunlar BRICS ülkeleri ve Türkiye açısından karşılaştırılmış ve benzerliklerine farklılıklarına ulaşılmıştır. Genel olarak benzerlikler saptansa da bazı farklılıklar da ortaya konmuştur. Bu farklılıklar sonucunda Türkiye'nin daha kırılgan bir yapıya sahip olduğu, kurumsal erozyona uğradığı, eğitim reformlarının sık sık değişmesinden kaynaklı kalite kaybı yaşadığı ve reformların genel

olarak siyaset ile bağdaştırılıp kısa vadeli hayata geçirildiği ortaya konmuştur. Son olarak tüm ülkeler ve Türkiye içinde, gerçekleştirilen yapısal reformların ne gibi olası sonuçları olduğu saptanmıştır. Bu çalışma genel hatlarıyla kurumlar, yapısal sorunlar ve yapısal reformlar çerçevesinde ilerlemiş ülkelerin kurumsal yapıları, bu yapının yapısal sorunlarla ilgilisi ve yapısal sorunlarında nasıl çözüleceği açıklanmış, ortaya konmuştur. Ülkelerde yapısal sorunlar her alanda mevcuttur, özellikle az gelişmiş ülkelerde oldukça fazladır fakat doğru tespit edilip çözüm önerileri de doğru bir şekilde yapısal reforma dönüştürülürse bu yapısal sorunlardan kurtulmak mümkündür. Yapısal reformlar her ne kadar maliyetli ve uzun süreli olsa da gerçekleştirildiklerinde ülkelerin hem kurumsal kalitesinin artmasına hem de kalkınmasına, büyümesine ve gelişmesine yardımcı olurlar. Bu sebepten aslında kurumların, yapısal sorunların ve yapısal reformların birbirine bağlı halkalar olduğu bu çalışmanın sonucunda ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., ve Robinson, J. A. (2013). *Ulusların düşüşü*. Doğan Yayınları.
- Afonso, J. R., & Barros, P. R. (2015). Fiscal policy and tax reform in Brazil.
- Akiş, E. (2010). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Alesina, A., Giavazzi, F., & Favero, C. (2019). *Austerity: When it Works and when it Doesn't*. Princeton University Press.
- Alesina, A. (2010, April). Fiscal adjustments: lessons from recent history. In *ECOFIN meeting, Madrid, April* (Vol. 15, pp. 1909-1940).
- Aryeetey, E., Harrigan, J., ve Nissanke, M. (Eds.). (2000). *Economic reforms in Ghana: The miracle and the mirage*. Africa World Press. (Akt: Yapraklı, 2008)
- ASER Centre. (2022). Annual Status of Education Report (Rural). New Delhi: Pratham.
- Åslund, A. (2019). Russia's Crony Capitalism: The Path from Market Economy to Kleptocracy. Yale University Press.
- Bakırtaş, T. (2020). *Ekonomik kalkınma*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları
- Bank for International Settlements (BIS) (2017). *Structural Reforms and Monetary Policy*. <https://www.bis.org/> Erişim Tarihi:25.04.2025
- Baysan, İ., ve Özen, A. (2022). *Ekonomik büyüme ve kurumsal yapı ilişkisinin Kurumsal İktisat Yönünden Değerlendirilmesi: Avrupa Birliği Örneği*. [Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Berber, M. (2021). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. Ekin Yayıncılık.
- Blanchard, O., ve Summers, LH (Ed.). (2019). *Evrime mi Devrim mi? : Büyük Durgunluktan Sonra Makroekonomik Politikayı Yeniden Düşünmek*. Mit Press.
- Black, R. E., Victora, C. G., Walker, S. P., Bhutta, Z. A., Christian, P., de Onis, M., ... ve Uauy, R. (2013). *Maternal and child undernutrition and overweight in low-income and middle-income countries*. *The Lancet*, 382(9890), 427-451. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)60937-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)60937-X)
- Bloom, D. E., Canning, D., ve Sevilla, J. (2003). *The Demographic Dividend: A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change*. RAND Corporation.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). *Machine, platform, crowd: Harnessing our digital future* (Vol. 4, No. 1, pp. 1448-1476). New York: WW Norton & Company.
- Calvo, G.A, ve Reinhart, CM (2002). Yüzen korkusu. *Ekonomi dergisi* , 117 (2), 379-408.
- Chen, M. A. (2020). The Informal Economy Revisited. *Indian Journal of Labour Economics*, 63(1), 15–29.
- Connolly, R. (2018). Russia's Response to Sanctions: How Western Economic Statecraft is Reshaping Political Economy. Cambridge University Press.
- Collier, P. (2007). *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It*. Oxford University Press.

- Cypher, J. M., & Dietz, J. L. (2009). *The process of economic development* (3rd ed.). Routledge.
- Dampare, G. A., ve Piesse, J. (2002). *Financial Development, Political Institutions and Economic Growth in the ECOWAS Sub-Region: An Empirical Analysis. The Management Centre, King's College London, University of London.*
- Democracy Index. (2024). *A report from the Economist Intelligence Unit.* <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/> Erişim Tarihi: 26.03.2025
- Dinçer, G., (2014). Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri. *Ekonomik Yaklaşım*, 25(93), 65-76.
- Eberhard, A., & Godinho, C. (2017). *Power-sector reform and regulation in Africa. University of Cape Town.*
- Egertson, T. (1990): *Economic Behavior and Institutions*, Chambridge University Press, Cambridge. (Akt. Yapraklı, 2008)
- Eğilmez, M. (2014). *Yapısal Reform Rehberi*, Kendime Yazılar <https://www.mahfiegilmez.com/2014/03/yapsal-reformlar-rehberi.html> Erişim Tarihi: 17.03.2025
- Eğilmez, M. (2021). *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Uluslararası Karşılaştırma*, Kendime Yazılar <https://www.mahfiegilmez.com/2021/07/turkiyede-gelir-daglm-ve-uluslararası.html> Erişim Tarihi: 12.04.2025
- Eğilmez, M. (2022). *Yapısal Reformlar ve Türkiye*. Remzi Kitabevi.)
- Erbay, S. (2024). *Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklık: BRICS-T Ülkeleri Örneği*. . [Yüksek Lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi].
- Eroğlu, M. Y. (2018). Kurumsal İktisatta Açılan Yeni Bir Pencere: Douglass C. North Perspektifinden Kurumların Değerlendirilmesi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 163-178.
- Esping-Andersen, G. (2018). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press. bEuropean Commision (2021), *Turkey Report*. <https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2024> Erişim Tarihi: 18.05.2025
- FAO (2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/documents/card/en/c/cc0639en>
- FAO. (2023). *India Country Report: Food and Agriculture Policy Review*.
- Feng, W., Gu, B., & Cai, Y. (2013). The end of China's demographic dividend: Challenges and policy responses. *Population and Development Review*, 39(4), 739–761.
- Feng, W., & Mason, A. (2016). The future of China's population: Problems and policy options. *The China Review*, 16(2), 1–17.
- Fichter, J. (1994). *Sosyoloji Nedir?* (Çev; Nilgün Çelebi), Ankara: Atilla Kitabevi
- Figankaplan, T. (2017). Ekonomik büyüme ve kurumsal kalite ilişkisi: Bir panel veri analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 11(1), 65-91.

- Freedom House. (2024). Freedom in the World 2024 Report. Retrieved from <https://freedomhouse.org>
- Freedom House. (2024). Nations in Transit: Russia Country Report. <https://freedomhouse.org>
- Gokhberg, L., & Roud, V. (2020). Science, Technology and Innovation Policy in Russia. Springer.
- Gönel, F. D. (2010). *Kalkınma ekonomisi*. Efil Yayınevi.
- Guriev, S., & Tsyvinski, A. (2010). Challenges Facing the Russian Economy after the Crisis. Brookings Institution.
- Günsoy, G., ve Erdinç, Z. (2013). İktisadi Büyüme, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını No: 1855, 1. Baskı, Eskişehir.
- Günsoy, B. (2017). *Kalkınma ekonomisinin anlam ve içeriği*. B. Günsoy & Özsoy, C. E. (Eds.), İktisadi kalkınma. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Günsoy, B. ve Özsoy, C., (2017). İktisadi kalkınma. *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları*.
- Han, E., ve Kaya, A., (2023). *Kalkınma Ekonomisi*, Nobel Yayınları.
- Hirschman, A. O. (1958). The strategy of economic development. Yale University Press.
- Human Development Report. (HDR). (2025). <https://hdr.undp.org/>
Erişim Tarihi: 01.01.2025
- Human Freedom Index (HFI). (2024). <https://www.cato.org/human-freedom-index/2024>
Erişim Tarihi: 17.03.2025
- Human Rights Watch (2023). *China's Human Rights Violations*.
- International Labour Organization (ILO). (2019). *World Social Protection Report 2019*
- International Labour Organization (ILO). (2021). *Global Employment Trends for Youth*
- IMF. (2020). *Structural Reforms and Economic Performance in Advanced and Developing Countries*. IMF Working Paper No:20/50
- IMF. (2022). Economic Outlook: Russia's Sanction Shock. <https://www.imf.org>
- IMF. (2024). World Economic Outlook Reports. Retrieved from <https://www.imf.org>
- İŞKUR (2023). *Genç İstihdam Destekleme Raporu*, <https://media.iskur.gov.tr/81157/2023-yili-iskur-faaliyet-raporu.pdf>
Erişim Tarihi:26.03.2025
- Kanbur, R., & Zhang, X. (2005). Fifty years of regional inequality in China: A journey through central planning, reform, and openness. *Review of Development Economics*, 9(1), 87–106.
- Kasper, W. ve Manfred, E. (1998), "Institutional Economics, Social Order and Public Policy", *The Locke Institute, Cheltenham*; Edward Elgar, s.27-91
- Kaufmann, D., ve Kraay, A., (2002). "Governance Indicators, Aid Allocation, and the Millennium Challenge Account." World Bank Policy Research Working Paper.

- Kaufmann, D., & Kraay, A. (2024). The worldwide governance indicators: Methodology and 2024 update. Available at SSRN 5154675.
- Kaynak, M. (2014). *Kalkınma İktisadı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kesgin, B. (2021). Brezilya’da Eşitsizlik, Sosyal Politika ve Siyaset: Bolsa Família Örneği. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 197-222.
- Kingdon, G. G. (2017). The progress of school education in India. *Oxford Review of Economic Policy*, 33(3), 395–417.
- Klein, P. G. (1998). New institutional economics. *Available at SSRN 115811*. (Akt. Baysan,2022)
- Koç, B., *Kalkınmanın Ölçülmesi*
<https://www.bingol.edu.tr/documents/Academic/DEERS%20Notu%208.pdf>
Erişim Tarihi: 21.11.2024
- Kuznetsova, N., & Round, J. (2019). Migration of Skilled Workers in Russia. *Europe-Asia Studies*, 71(3), 423–441.
- Lancaster, L. (2019). Crime and Violence in South Africa: A Country at the Crossroads. Institute for Security Studies.
- Lodge, T. (2015). Political corruption in South Africa. *Journal of Southern African Studies*, 41(4), 723–739.
- Lee, R., & Mason, A. (2010). *Fertility, Human Capital, and Economic Growth over the Demographic Transition*. *European Journal of Population*, 26(2), 159-182.
- Lustig, N. (2017). Fiscal policy, inequality and the poor in the developing world. CEQ Working Paper Series No. 51.
- MEE (Ministry of Ecology and Environment, 2023). **China Ecological Environment Bulletin**.
- Mehrotra, S. (2021). *Informal Employment Trends in India: Persistent Informality and the Need for Formalisation*. Institute of Human Development.
- Milanovic, B. (2016). *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
- Mishkin, F. S. (2007). *Monetary policy strategy*. Mit press.
- Naughton, B. (2021). The rise of China’s industrial policy, 1978 to 2020. Stanford University Press.
- North, D. C. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge university press.
- North, D. C., & Wallis, J. J. (1994). Integrating institutional change and technical change in economic history a transaction cost approach. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)/Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, 150(4), 609-624.

- Nunes, R. (2020). Criminal Violence and Police Accountability in Brazil. *Latin American Politics and Society*, 62(3), 34-59.
- OECD. (2017). Investing in infrastructure in India's federal system.
- OECD. (2021). Education Policy Outlook: Brazil.
- OECD. (2023). Brazil Economic Survey. <https://www.oecd.org/economy/brazil-economic-snapshot>
- OECD (2019). *Economic Policy Reforms Gang For Growth*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/economic-policy-reforms-2019_aec5b059-en.html Erişim Tarihi: 23.03.2025
- OECD (2022). *Economic Surveys: Turkey*. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-turkiye_19990480.html Erişim Tarihi: 23.03.2025
- OECD. (2023). Education at a Glance 2023. OECD Publishing. <https://www.oecd.org>
- OECD(2022), *PISA 2022 Results*, https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-i_53f23881-en.html
- OSCE (2020). *Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı Raporu*. <https://www.osce.org/> Erişim Tarihi: 23.03.2025
- Özbudun, E. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Öztürk, H. (2012). Az Gelişmiş Ülkelerde Tasarruf ve Yatırım İlişkisi: Yapısal Bir Yaklaşım. *İktisat ve Finans Dergisi*.
- Özveren, E. (2007). *Kurumsal İktisat: Aralanan kararlar*. E. Özveren (Der.). *Kurumsal İktisat*, 15-45.
- Özyıldız, T. vd. (2020), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 'BRICS Ülkelerinde Para Arzı, Finansal ve Ticari Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi', Cilt:6, Sayı:11, s.s.30-54
- Peerenboom, R. (2002). China's long march toward rule of law. Cambridge University Press.
- Piketty, T., & Chancel, L. (2017). Indian income inequality, 1922–2015: From British Raj to Billionaire Raj. WID.world Working Paper Series.
- Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1998). Law and finance. *Journal of political economy*, 106(6), 1113-1155.
- Resmi Gazete. (2019). *Yargı Reformu Strateji Belgesi*. Sayı:30808
- Rule of Law Index (2024). *World Justice Project* <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/> Erişim Tarihi: 11.03.2025
- Rodrik, D. (1996). Understanding economic policy reform. *Journal of Economic Literature*.
- Rodrik, D. (2007). One economics, many recipes: Globalization, institutions, and economic growth. Princeton University Press.
- Rogoff, K., & Yang, Y. (2021). Debt overhang in China (No. w28140). National Bureau of Economic Research.

- Rosstat. (2023). Demographic Yearbook of Russia. <https://www.gks.ru>
- Sahlberg, P. (2015). *Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland?*. Teachers College Press.
- Sayıl, B vd. (2022), *Research of Financial Economic and Social Studies, BRICS-T Ülkelerinde Bankaların Finansal Başarısızlığın Tahmin Edilmesi*, Cilt:7, Sayı:3, s.s.307-326
- Schwartzman, S. (2013). Education in South America: Argentina, Brazil, Chile, and Uruguay. *Comparative Education Review*, 57(4), 681-709.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press
- Smith, A., (2014). *Ulusların Zenginliği*, (Çev.Şükrü Alpagut), Say Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (2015). *Globalization and its discontents revisited*: WW Norton & Company.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2025). *Enflasyon Verileri*
<https://www.sbb.gov.tr/mart-2025-enflasyon-verileri/> Erişim Tarihi: 10.05.2025
- Spaull, N. (2013). South Africa's Education Crisis: The quality of education in South Africa 1994–2011. Centre for Development and Enterprise.
- Uysal, Ş., ve Akar, S. (2018). Yapısal Mali Reformların Türkiye'de Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (3).
- Taban, S., ve Kar, M., (2016). *Kalkınma Ekonomisi*, Ekin Yayınevi.
- Taylor, M. M. (2017). The Lava Jato Investigation and the End of Impunity in Brazil. *Georgetown Journal of International Affairs*, 18(1), 54-61.
- TCMB. (2004). *Enflasyon*. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b62e1fb7-ebc1-4922-99dc-b3ba23320b9f/enflasyon.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROO> Erişim Tarihi: 10.08.2024
- TCMB . *Herkes İçin Ekonomi*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e0ec4e48-113d-465f-9883-be4f9c756463/y%C3%BCksek_enflasyon_v10_web.pdf?MOD=AJPERES Erişim Tarihi: 10.08.2024
- T.C Sağlık Bakanlığı, (2008). *Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı*. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/turkiyeSDP.pdf> Erişim Tarihi: 08.05.2024
- TDK. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 24.12.2024
- Temel, N. (2022). *Yeni Kurumsal İktisat Perspektifinde Değişen İktisadi Gelişme Gündemi:Teori, Politika ve Uygulama*. [Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi].
- The Economist, (2025). *Big Mac Index*. Erişim Tarihi: 09.07.2025
<https://www.economist.com/interactive/big-mac-index>
- The Index of Economic Freedom, (2025). *Heritage Vakfı ve The Wall Street Journal*
<https://www.heritage.org/index/> Erişim Tarihi: 20.03.2025
- Todaro, M. P., ve Smith, S. C. (2020). *Economic Development* (13th ed.). Pearson.

- Türkkahraman, M. (2009). Teorik Ve Fonksiyonel Açidan Toplumsal Kurumlar Ve Kurumlararası İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 25-46.
- TÜİK. (2022). *Satınalma Gücü Paritesi*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-2022-> Erişim Tarihi: 03.03.2025
- TÜİK. (2024). İstatistiklerle Türkiye 2024. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2023). *Genç İşsizlik ve Girişimcilik Raporu*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521> Erişim Tarihi:12.05.2025
- TÜİK. (2024). *Genç İşsizlik*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-> Erişim Tarihi: 01.04.2025
- TÜİK. (2024). *İstatistiklerle Kadın*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076> Erişim Tarihi:12.04.2025
- Transparency International. (2024). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/>
- Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index 2023*. <https://www.transparency.org>
- UNDP (2016). *Human Development Report 2016: Human Development for Everyone*. United Nations Development Programme. <http://hdr.undp.org> Erişim Tarihi: 10.06.2025
- UNEP. (2022). State of the Environment: Brazil.
- UNEP. (2023). State of the Environment Report: India.
- UNESCO. (2021). *Global Education Monitoring Report*. <https://gem-report-2021.unesco.org/> Erişim Tarihi: 13.05.2025
- United Nations. (2023). World Population Prospects. <https://population.un.org/wpp/> Erişim Tarihi: 10.06.2025
- Un Women. (2022). *Progress on the Sustainable Development Goals*. https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2022-en_0.pdf Erişim Tarihi: 15.05.2025
- Williamson, J. (2018). What Washington means by policy reform. In *Modern political economy and Latin America* (pp. 18-23). Routledge.
- World Bank. (2022). Brazil Country Overview. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/brazil>
- World Bank. (2022). South Africa Economic Update: Inequality of Opportunity.

<https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/publication/south-africa-economic-update>

World Bank Blogs. (2025). <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/world-bank-country-classifications-by-income-level-for-2024-2025>

World Bank. (2023). Doing Business Report. <https://www.worldbank.org>

World Bank. (2023). India Development Update: Infrastructure for a Green and Resilient Future. <https://www.worldbank.org/en/country/india/publication/india-development-update>

World Bank. (2019). *World Development Report: The Changing Nature of Work*. World Bank Publications.

World Bank. (2020). *Sectoral Reforms and Economic Growth*. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documentsreports/documentdetail/en/>

Erişim Tarihi:07.10.2024

World Bank. (2022). *Poverty and Shared Prosperity Report*.

World Bank. (2022). Russia Systematic Country Diagnostic. <https://www.worldbank.org>

World Bank (2020). *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. Washington, DC: The World Bank.

World Bank. (2024). *World Development Indicators* <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Erişim Tarihi:23.03.2024

World Economic Freedom Index. (2023). Freedom House *Turkey*

<https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=all&year=2025&country=TUR> Erişim Tarihi: 04.05.2025

WHO. (2018). *Health Systems Governance for Universal Health Coverage*. Geneva. https://www.who.int/health-topics/universal-health-coverage/health-systems-governance#tab=tab_1 Erişim Tarihi:28.06.2024

WHO (2023). *World Health Statistics 2023: Monitoring Health for the SDGs*. World Health Organization. <https://www.who.int/data> Erişim Tarihi: 10.06.2025

WJP (2024). *World Justice Project*.

<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/> Erişim Tarihi: 11.06.2025

Xie, Y., & Zhou, X. (2014). Income inequality in today's China. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(19), 6928–6933.

Yapraklı, S. (2008). Kurumsal Yapının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Üst Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(1).

Yolsuzluk Algı Endeksi. (CPI). (2024). *Uluslararası Şeffaflık Derneği* <https://seffalik.org/cpi2024/> Erişim Tarihi: 14.03.2025

Zhang, Z. (2015). Carbon emissions trading in China: The evolution from pilots to a nationwide scheme. *Climate Policy*, 15(sup1), S104–S121.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Hiranur EROL

Doğum Yeri :

Doğum Tarihi :

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi / İktisat

Tez Hazırlama Kontrol Listesi	Evet	Hayır
1. Tez, “Tez Yazım Kılavuzu”na uygun olarak yazıldı.	☐	☐
2. Dış kapak ve iç kapak sayfası eklerde belirtilen şekilde düzenlenerek teze eklendi.	☐	☐
3. Ön sayfalar i, ii, iii şeklinde Romen rakamları ile numaralandırıldı.	☐	☐
4. Dizinler, “Tez Yazım Kılavuzu”na göre sıralandı ve metin içindeki yerleşime göre sayfa numaraları verildi.	☐	☐
5. Özet ve Abstract hazırlanarak teze eklendi.	☐	☐
6. Onay sayfası “Tez Yazım Kılavuzu”na uygun olarak hazırlandı, imzalatıldı ve teze eklendi.	☐	☐
7. Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi sayfası imzalanarak teze eklendi.	☐	☐
8. Etik Kurul belgesi alındıysa belge teze eklendi. Eğer tezde Etik Kurul İzni gerekmiyorsa iznin gerekmediğine dair beyan imzalanarak teze eklendi.	☐	☐
9. Üretken yapay zekâ kullanım beyanı imzalanarak teze eklendi.	☐	☐
10. Simgeler, kısaltmalar, tablolar, şekiller ve görsellerin tamamı kontrol edilerek ilgili dizinde gösterildi.	☐	☐
11. Ana metinde harf karakteri, harf büyüklüğü ve satır aralıkları “Tez Yazım Kılavuzu”na uygun olacak şekilde düzenlendi.	☐	☐
12. Görseller, şekiller, tablolar ve denklemler metin içine “Tez Yazım Kılavuzu”na uygun şekilde yerleştirildi.	☐	☐
13. Kaynakça “Tez Yazım Kılavuzu”na göre düzenlendi.	☐	☐
14. Kaynakların tamamına tez içerisinde atıfta bulunularak “Kaynakça” bölümünde yer verildi.	☐	☐
15. Araştırmanın yapıldığı kurumlardan izin alınması gereken durumlarda alınan izin yazıları, formlar, sertifikalar teze eklendi.	☐	☐
16. Ekler “Tez Yazım Kılavuzu”nda belirtildiği şekilde sunuldu.	☐	☐
17. İlgili ana sanat dallarında sergi, konser, gösterim vb. sunumları hazırlandı.	☐	☐

18. Doktora/sanatta yeterlik programlarından mezuniyet için gerekli olan yayına ait bilgiler Enstitüye teslim edildi.	☐	☐
--	--------------------------	--------------------------

“GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YAPISAL SORUNLAR VE ÇÖZÜMÜ:
YAPISAL REFORMLAR” başlıklı tez, yukarıdaki listede yer alan konular açısından
tarafımızca kontrol edilmiş ve gerekleri yerine getirilmiştir.

01/07/2025

.....

(İmza)

Hiranur EROL

.....

(İmza)

Prof. Dr. Ceyda ERDEN ÖZSOY

